

MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra politologie

**České odborové hnutí
(případová studie ČMKOS)**

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Karolína Vaverková, UČO 397937

Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Obor: Politologie

Imatrikulační ročník: 2014

Praha 2017

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *České odborové hnutí (případová studie ČMKOS)* vypracovala samostatně a použila jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Praze dne 27. 5. 2017

Bc. Karolína Vaverková

Poděkování

Velké díky patří doc. PhDr. Stanislavu Balíkovi, PhD. za pomoc, vstřícnost a rady při psaní závěrečné práci a za inspiraci během celého mého studia. Moc děkuji za podporu a mnoho dalšího Marcelovi, rodičům, prarodičům, oběma sestrám a švagrům, Petříkovi, Tamarce a Danečkovi.

Anotace

Jakým aktérem jsou české odbory v politickém systému České republiky? Jaké užívají nástroje prosazování svých zájmů a jaké mají vztahy s parlamentními stranami? Diplomová práce si klade za cíl tyto a další otázky zodpovědět a přinést o českých odborech, zosobněných v Českomoravské konfederaci odborových svazů, upřesněné a nové informace. Například to, jak ČMKOS v českém politickém systému hodnotí její bývalí předsedové i současný předseda. Práce je případovou studií, jež pomocí výzkumných rozhovorů s Richardem Falbrem, Milanem Štěchem, Jaroslavem Zavadilem a Josefem Středulou analyzuje vazby odborů na politiku a způsoby, jimiž ji odbory mají ambici ovlivňovat.

Klíčová slova

Odborové organizace, ČMKOS, sociální dialog, politické strany, kolektivní vyjednávání, lobbying

Abstract

What kind of participant are trade unions in the political system of the Czech Republic? What kind of instruments do trade unions use to promote their own interests and what kind of relationship is there between trade unions and political parties? Thesis's goal is to answer these questions and offer new information about Czech-Moravian Confederation of Trade Unions. Thesis includes trade union's representatives' evaluations of CMKOS's achievements. Thesis is case study which analyses connections between CMKOS and politics. It concludes research talks with CMKOS's former presidents Richard Falbr, Milan Štěch and Jaroslav Zavadil and current president Josef Středula.

Key words

Trade unions, CMKOS, social dialog, political parties, collective negotiation, lobbying

Seznam zkratek

ASO ČR – Asociace samostatných odborů České republiky
CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČMKOS – Českomoravská konfederace odborových svazů
ČOD – Česká obec dělnická
ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
ČSÚ – Český statistický úřad
ČTK – Česká tisková kancelář
ETUC – Evropská odborová konfederace
EÚLP – Evropská úmluva o ochraně lidských práv
HK ČR – Hospodářská komora České republiky
ITUC – Mezinárodní odborová konfederace
KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KOK – Křesťanská odborová koalice
KSČ – Komunistická strana Československa
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
MPHSKP – Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
MPOPP – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
NOZ – nový občanský zákoník
NOÚZ – Národní odborová ústředna zaměstnanecká
OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
ODS – Občanská demokratická strana
OSČ – Odborové sdružení československé
ROH – Revoluční odborové hnutí
RHSD – Rada hospodářské a sociální dohody
RROS – Regionální rady odborových svazů
SZ – Strana zelených
US-DEU – Unie svobody – Demokratická unie
ÚRO – Ústřední rada odborů
TUAC – Odborový poradní výbor při Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OBSAH

1.	ÚVOD.....	2
2.	TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1.	HISTORIE ČESKÝCH ODBORŮ	3
2.2.	ČESKÉ ODBOROVÉ ORGANIZACE.....	8
2.2.1.	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ČMKOS.....	10
2.2.2.	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ASO.....	13
2.3.	ODBORY V OČÍCH VEŘEJNOSTI.....	14
2.4.	PRÁVNÍ RÁMEC PRO FUNGOVÁNÍ ODBORŮ V ČESKÉ REPUBLICE.....	15
2.4.1.	ÚSTAVA ČR A LZPS, MEZINÁRODNÍ NORMY	15
2.4.2.	OBČANSKÝ ZÁKONÍK.....	17
2.4.3.	ZÁKONÍK PRÁCE.....	18
2.4.4.	ZÁKON O PRÁVU SHROMAŽĎOVACÍM	19
2.4.5.	ZÁKON O SDRUŽOVÁNÍ OBČANŮ (ZRUŠEN K 1. 1. 2014)	20
2.5.	KOLEKTIVNÍ VYJEDNÁVÁNÍ, SOCIÁLNÍ DIALOG, TRIPARTITA	20
2.5.1.	KOLEKTIVNÍ SMLOUVA.....	24
2.5.2.	KOLEKTIVNÍ SPORY, STÁVKY	26
3.	METODOLOGIE.....	27
3.1.	HLAVNÍ KONCEPTY A OPERACIONALIZACE	28
3.2.	TECHNIKA SBĚRU DAT	29
3.3.	PROVEDITELNOST A LIMITY DIPLOMOVÉ PRÁCE	30
4.	ANALYTICKÁ ČÁST	30
4.1.	ODBORY A ZÁKONÍK PRÁCE	30
4.2.	KAMPAŇ KONEC LEVNÉ PRÁCE	37
4.2.1.	KONEC LEVNÝCH UČITELŮ	39
4.2.2.	KONEC LACINÝCH HERCŮ	40
4.3.	ODBORY A OBČANSKÝ ZÁKONÍK	42
4.3.1.	KAMPAŇ OTEVŘETE OČI	43
4.4.	ODBORY V POLITICKÉM SYSTÉMU ČR.....	44
4.5.	ODBORY A ČSSD.....	50
4.6.	NÁSTROJE PROSAZOVÁNÍ ZÁJMŮ ODBORŮ	52
5.	ZÁVĚR	59
6.	ZDROJE	62
7.	PŘÍLOHY.....	71

Počet znaků 146 613

1. Úvod

České odbory zasahují do poměrů ve firmách, navazují kontakty s politiky, připomínají vznikající legislativu, vznášejí požadavky, hodnotí vládu. Mají ambice ovlivňovat přijetí i podobu zákonů. Jsou jako velká politická strana, jež sice nemůže a nechce kandidovat do Poslanecké sněmovny ani do Senátu, ale má jasně formulovaný program, který prosazuje prostřednictvím přímého tlaku na politiku. Jejich činnost je politická.

Diplomová práce se věnuje tomu, jaké místo má největší odborová organizace ČMKOS s více než 300 tisíci členy v politickém systému ČR. V teoretické části nabízí velmi stručný vývoj odborů v českých zemích, s důrazem na období samostatného Československa (1918 – 1938). Záměrně se vyhýbá období 1948 až 1989, protože hovořit o svobodném a pluralitním odborovém hnutí v tomto časovém rozmezí není možné. Stručně pojednává o pojmech sociální dialog, tripartita a kolektivní vyjednávání. Věnuje se legislativním otázkám fungování odborů v ČR a jejich pozici po roce 1989 (respektive 1993).

Analytická část se věnuje vztahům odborů na politiku. Odbory reprezentované v ČR především Českomoravskou konfederací odborových svazů (dále jen ČMKOS) sice deklarují svou nezávislost na politických stranách a dalších institucích. Vazby tohoto aktéra na Českou stranu sociálně demokratickou¹ ale naznačují nadstandardní vztah.

Analytická část se tedy soustředí na způsoby, jimiž ČMKOS prosazuje své zájmy, a tedy, jak se snaží ovlivňovat politická rozhodnutí. Prostřednictvím analýzy tří případů, v nichž se odbory angažovaly, se diplomová práce snaží ukázat vztah odborů a politiky. Jde o kampaň ČMKOS Konec levné práce, roli odborové centrály při vzniku a prosazování nového zákoníku práce z přelomu let 2005 a 2006 a při prosazování nového občanského zákoníku za vlády premiéra Petra Nečase.

Na základě analýzy těchto případů a pomocí výzkumných rozhovorů se všemi bývalými předsedy ČMKOS (Richardem Falbrem, Milanem Štěchem a Jaroslavem Zavadilem) a současným předsedou ČMKOS Josefem Středulou, které přináší svědectví o tom, jak roli i

¹ Česká strana sociálně demokratická (dále jen ČSSD) je v souvislosti s odbory akcentována z toho důvodu, že propojení strany a odborů je více než zjevné. Dokládá to fakt, že tři ze tří bývalých předsedů jsou, nebo byli za ČSSD poslancem či senátorem. Členové ČSSD se účastní akcí ČMKOS, jako jsou sněmy či pietní akty a stejně tak zástupci ČMKOS jsou zváni například na sjezdy ČSSD.

úspěšnost odborů tito odboroví předáci hodnotí, se diplomová práce pokusí zodpovědět na následující výzkumné otázky:

- 1) Jaké jsou nástroje prosazování zájmů odborů?
- 2) Odlišuje se vztah mezi odbory a ČSSD oproti vztahu s jinými parlamentními stranami? Jak?
- 3) Jak lze nejlépe definovat vztah mezi odbory a politikou?

České odbory jsou tématem reflektovaným v odborné literatuře většinou jako součást větší studie o politickém systému ČR, o zájmových skupinách či o sociálním dialogu. Za velmi důkladnou a jednu z nejmladších lze považovat studii Aleše Kroupy a kolektivu z roku 2004², jež se ale vlivu a působení odborů na politiku věnuje pouze okrajově. Téma odborů se promítlo i do řady diplomových prací na ekonomických a právnických fakultách, na sociálně vědních fakultách se téma odborů většinou zužuje na jejich historii, marketing či zahraniční situaci (například boj někdejší britské premiérky Margaret Thatcherové s odborářským hnutím v 80. letech minulého století). Lze tak říci, že téma odborů je ještě nevyčerpaný zdroj poznání. Tato diplomová práce má ambice definovat vztahy mezi odbory a politikou a ukázat, kde svou pozici v politickém systému vidí sami představitelé odborů.

2. Teoretická část

Teoretická část má ambice představit prostředí, v němž české odbory existují. Informuje o vzniku a působení odborů v českých zemích především v období samostatného Československa v letech 1918 až 1938. Kapitola o historii slouží jako kontext pro definování českých odborů po roce 1989. Dále se teoretická část věnuje právnímu vymezení odborových organizací. V České republice jejich činnost nevymezuje žádný zákon o odborech, definují ji Ústava ČR, zákoník práce, občanský zákoník, zákon o kolektivním vyjednávání a další legislativa. Teoretická část dále nabízí stručnou charakteristiku dvou největších tuzemských odborových centrál, které jsou zastoupeny na Radě sociální a hospodářské dohody, takzvané tripartitě, a několik sociologických průzkumů, které reflektují názory občanů ČR na odborové organizace.

2.1. Historie českých odborů

²Kroupa, Aleš et al. (2004): Odbory, zaměstnavatelé, sociální partneři – odborová organizovanost v ČR a hlavní faktory jejího vývoje. Praha: VÚPS.

České odborové hnutí v první polovině 20. století prošlo poměrně divokým vývojem, do něhož se promítaly všechny politické i ekonomické vlivy. Jeho vznik spadá ještě do období Rakouska-Uherska, v období první světové války ztratily odbory značnou část svých členů³, jež začaly nabírat znovu až se vznikem samostatného Československa. Obecně ale lze říct, že s výjimkou druhé světové války a následné omezené demokracie v tzv. třetí republice, již završil komunistický puč v únoru 1948, plnily odbory svou základní roli. Tedy hájily práva svých členů i ostatních zaměstnanců, prosazovaly jejich požadavky a v období první republiky dokonce fungovaly jako jakási záchytná síť, když podporovaly své členy v nezaměstnanosti.

Odbory v 19. století

Počátek odborového hnutí lze datovat do roku 1870. Respektive do dne 7. dubna, kdy zákon o koaliční svobodě⁴ získal souhlas panovníka Františka Josefa I. Tato legislativa umožnila dělnickým, podpůrným či vzdělávacím spolkům přeměnu na odborové organizace a určitým způsobem bojovat za lepší pracovní podmínky. K přijetí zákona pomohly i manifestace požadavku zaměstnanců na koaliční svobodu, například v prosinci 1869 demonstrovali před Říšskou radou ve Vídni.

Není náhodou, že vývoj odborového hnutí se datuje do 70. let předminulého století. Spolu s odborovým hnutím se v tomto desetiletí počaly rozvíjet první politické strany, v čele se sociální demokracií⁵. Stejně tak tomu bylo v dalších zemích střední Evropy. Sociální demokracie byla a doposud je, jak následující kapitoly potvrdí, propojená s odborovým hnutím. Vývoj českých odborů v posledních desetiletích Rakouska-Uherska provázela i nekončící spor o samostatnost s rakouskými centrály.

Odbory v samostatném Československu

České odborové hnutí vstoupilo do první republiky (trvajících v letech 1918 až 1938) značně nejednotné a roztržité. Takové zůstalo i po celou dobu trvání svobodného Československa, k úplnému sjednocení došlo až s druhou světovou válkou a znovu krátce před komunistickým pučem v roce 1948. Přesto role odborů v politickém systému samostatného Československa,

³Důsledkem mj. odvodů na frontu byl například pokles členské základy Odborového sdružení československého na čtvrtinu původního stavu (Pokorný 2015: 54). A to z 107 000 členů v roce 1912 na 24 000 v roce 1916.

⁴Do té doby bylo např. organizování stávek (nikoli zúčastnění) nezákonné, zákon ji legalizoval (Pokorný 2015: 24).

⁵Roku 1878 se etablovala jako součást rakouské sociální demokracie. Osamostatnila se až roku 1893.

charakterizovaná nikoliv jen boji za vyšší platy, byla po celou dobu velmi významná a nezastupitelná.

Dělnictvo vzhledem k průmyslově agrárnímu charakteru českých zemí (tehdejšího Předlitavska) bylo za Rakouska-Uherska silnou společenskou skupinou. Mezi významné odborové centrály, jež z Rakouska-Uherska přestoupily do éry samostatného Československa, patřily Odborové sdružení československé⁶ (dále jen OSČ), jež bylo napojené na sociální demokraty a udržovalo si pozici nejsilnější odborové centrály, a Česká obec dělnická⁷ (ČOD), napojená na národní socialisty. Za zmínku stojí i německé odbory a katolické odbory (například Odborové sdružení křesťanského dělnictva v ČSR). Existovaly i čistě nepolitické ústředny, menší Odborové ústředí, Československý svaz úřednických zřízenceckých organizací či Středoškolský svaz (Pokorný 2015: 70). Řada dalších odborových spolků nebyla součástí žádné centrály. Tendence ke sjednocení byly po celé dvě desetiletí trvání samostatného Československa patrné, ale nedostatečné.

Odbory vstoupily do prvních poválečných let jako síla s nezastupitelnou pozicí ve vznikajícím politickém systému. Pro představu, jaké množství lidí odbory zastupovaly, lze uvést, že v roce 1921 bylo z celkových 10 milionů obyvatel českých zemí 3,7 milionů námezdně pracujících a z toho odborově organizováno 52,07 % (Čapka 2008: 45). Hned po konci války navíc republika čelila vysoké nezaměstnanosti a růstu cen potravin, počet členů odborů tedy začal stoupat. V souvislosti s poválečným neútešným stavem dělnictva přijalo hned v prosinci roku 1918 Národní shromáždění zákon o státní podpoře a uzákonilo osmihodinovou pracovní dobu. Zavedení této legislativy chápaly odbory jako svůj úspěch.

Propojení činnosti odborářské a politické nebylo v Československu ničím výjimečným. Některé centrály otevřeně deklarovaly příslušnost politickým stranám. Tento zvyk se po roce 1989 neobnovil (viz níže). Profesionální odboroví předáci nezdědka kdy působili v rámci politických stran i v Národním shromáždění. S tím souvisí fakt, že v OSČ se projevil důsledek politické krize sociálních demokratů. Z nich se na přelomu roku 1920 a 1921 (v tzv. boji o Lidový dům) vydělila část radikálních levicových politiků a v květnu 1921 založila Komunistickou stranu Československa. Boj se odehrával i v odborové centrále, z níž byli vyloučeni radikálové, respektive svazy a organizace ovládané komunisty. Ti v říjnu 1922 ustanovili Mezinárodní

⁶Ustanovena dne 31. ledna 1897.

⁷Ustanovena dne 17. dubna 1902.

všeodborový svaz (dále jen MVS), neoficiálně nazývaný Rudé odbory. Tento název vychází z toho, že se MVS přihlásil k Rudé odborové internacionále v Moskvě.

Odborová činnost se v Československu orientovala, stejně jako nyní, na prosazování požadavků a práv zaměstnanců v oblasti sociálního zákonodárství a kolektivního vyjednávání. Témata, která odbory zajímají, jsou mimo jiné mzdy a zaměstnanost. Znakem prvorepublikové sociální politiky ale byla především úzká kooperace mezi odbory a ministerstvem sociální péče. Odbory sehrály významnou roli v tzv. součinnosti státní a dobrovolné sociální péče.

V této souvislosti lze za stěžejní považovat tzv. gentský systém⁸. Jednalo se o nově zavedený systém podpory v nezaměstnanosti. Na státní příspěvek v rámci něj dosáhli pouze odborově organizovaní uchazeči. Šlo o velmi výhodný systém pro stát, protože na odborech do značné míry spočívalo vyplácení příspěvků z vlastních fondů. Význam odborů tak ještě vzrostl, stala se z nich jakási pojišťovna. Dodejme, že v roce 1929 se v odborových centrálních sdružovalo dohromady 1 706 979 členů. Z nich bylo 71,72 % československé národnosti, 26,35 % německé, zbytek tvořily národnosti maďarská, polská, ruská a další (Čapka 2008: 89) Odbory v českých zemích se tak postupně dostaly na pozici garanta, jenž pomocí smluvních vztahů v podobně kolektivní smlouvy zaručoval zaměstnancům slušné postavení vůči zaměstnavatelům (Čapka 2008).

Odbory ve druhé světové válce a po roce 1948

S příchodem tzv. druhé republiky, trvající od září 1938 do března 1939, se ke spolupráci odhodlalo Republikánské ústředí zaměstnanců (tedy odbory spojené s pravicovou agrární stranou) a Národní sdružení odborových organizací (navázané na národní demokraty) s třemi malými a téměř neznámými centrálními. V listopadu 1938 tak vznikla Ústředna národní jednoty zaměstnanecké a programově se přihlásila ke Straně národní jednoty, jež redukovala tehdejší stranický systém a v níž se spojily mimo jiné agrární strana a část národních socialistů. OSČ, jež si sice ponechalo status nejsilnější odborářské ústředny, operovalo na půdě opoziční a levicové Národní strany práce. Rudé odbory byly rozpuštěny, ČOD se po proběhlých jednáních o případném sloučení s OSČ přidala do výše zmíněné vzniklé dominantní centrály.

Okupace českých zemí vojsky nacistického Německa a vznik Protektorátu Čechy a Morava umožnil a urychlil sjednocovací proces odborových organizací. Veškerá politika se soustředila do tzv. Národního souručenství, jež nestálo o samostatnost odborového hnutí a zapojilo jej do

⁸Zavedený zákonem č. 267 ze dne 19. července 1921.

své struktury. Od června 1939 se zástupci odborů a Národního souručenství dohodli na Národní odborové ústředně zaměstnanecké (NOÚZ), jež pozřela i OSČ a DOČ. NOÚZ sice byla formálně samostatná, ale loajalitou patřila k Národnímu souručenství.

Tím na dlouhou dobu končí odborová pluralita v českých zemích. A během šesti let druhé světové války mohli odboroví předáci jen zřídka dělat svou práci. Odbory upadly do pasivity, nemohly vykonávat svou tradiční roli. Zlom přichází s obratem ve válce v roce 1943. O rok později se začalo formovat ilegální odborářské centrum. Odbory byly nicméně pro svůj vliv využívány v rámci nacistické propagandy. Příkladem je demonstrace na pražském Staroměstském náměstí krátce po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, kde byl donucen promluvit člen vedení odborové centrály NOÚZ Arno Hains. Pokles členství v odborech způsobila celková apatie zaměstnanců k odborům a dojem, že se jedná o jakousi prodlouženou ruku nacistické říše.

Přesto se část NOÚZ přidala k protinacistickému domácímu odboji. Například v roce 1944 vznikla v centrále skupina navazující na odbojovou skupinu Petiční výbor Věrní zůstaneme a pomocí vysílačky se spojila s československým exilem v Londýně (Pokorný 2015: 122).

Po květnu 1945 odborové hnutí usilovalo o vytvoření provizorní organizační struktury, jež se opírala o zakládání revolučních závodních rad v úřadech i podnicích. Odborové hnutí se snažilo prostřednictvím komisí o tzv. národní očistu. Krátce po konci války byla obě (NOÚZ a menší Ústředí veřejných zaměstnanců) protektorátní odborová sdružení rozpuštěna a jejich členové vyzváni, aby vstoupili do ROH⁹, v němž sílili komunisté. Odbory po válce nastartovaly další sjednocovací proces, do čela Ústřední rady odborů (dále jen ÚRO), jež se koncem války zformovala v NOÚZ, se postavil budoucí československý prezident Antonín Zápotocký.

Ze směrnic Košického vládního programu a na základě dekretu prezidenta republiky Edvarda Beneše vyplynul pro závodní rady úkol ustavit národní správy tam, kde byl majitelem Němec, Maďar, kolaborant či zrádce. To představovalo přímý předstupeň znárodňování. Závodní rady byly řízeny RHO v čele s ÚRO.

⁹Ke dni 31. 12. 1945 sdružovalo Revoluční odborové hnutí 1 442 816 členů (Čapka 2008: 172). ROH navázalo na Ústřední radu odborů (ÚRO), jež se koncem války zformovala v NOÚZ a v květnu 1945 na výzvu České národní rady převzala majetek i členstvo dosavadních odborů. ÚRO nadále vystupovala jako řídicí těleso ROH. Jednou z nejnámějších činností, jež ROH v následujících desetiletích plnilo, byly notoricky známé rekreace, spojené s kulturně sportovními aktivitami a školením.

Po druhé světové válce se střetávaly dvě politické koncepce o budoucí podobě odborářského hnutí (Čapka 2008). Zatímco koncepce, za níž stála Československá strana lidová a národní socialisté, stavěla na předválečném parlamentním systému, a tedy na nezávislém pluralitním odborovém hnutí, druhá koncepce prosazovaná KSČ a částečně i sociálními demokraty adorovala společenské organizace, stavěné na stejnou úroveň k parlamentnímu systému, ztělesňující „vůli lidu“. Z nich samozřejmě nejdůležitějšími byly odbory.

V tzv. třetí republice (1945 – 1948) už bylo patrné, že z odborového hnutí se stává nástroj, skrze něhož působila KSČ na masy lidí. Vzhledem k silovému převládání komunistů v odborovém hnutí žádali lidovci a národní socialisté paritní zastoupení v rámci odborů. Komunisté ale podobné požadavky odmítali a označovali za pokus o útok na odborovou jednotu.

Sjednocování českého a slovenského odborového hnutí vyvrcholilo na jaře 1946 vznikem jednotného československého ROH. Zákon o jednotném odborovém hnutí schválilo krátce na to v květnu Prozatímní národní shromáždění. ROH navíc posilovalo v hospodářské oblasti i tím, že jeho zástupci byli dosazeni do Svazu průmyslu, v němž tvořili polovinu jeho vedení. Odbory měly vliv i na hospodářská ministerstva.

Odbory stály po boku komunistické strany v propagaci znárodnění. Už v létě roku 1945 se účastnily masových akcí na jeho podporu. Ve znárodněných podnicích ovládali komunisté a sociální demokraté vedoucí pozice.

Komunistickému puči, dovršenému dne 25. února 1948, sjednocené odborové hnutí výrazně napomohlo, především agitací mezi svými členy a generální stávkou ze dne 24. února 1948. Po únoru 1948 tak došlo k tomu, že se ROH dostalo do absolutního područí jediné strany, KSČ, jež zůstala při moci následujících 41 let. Odbory s výjimkou tzv. Pražského jara po celou dobu vystupovaly jako součást systému a zajišťovaly komunistickému režimu zdání legitimacy.

2.2. České odborové organizace

Odbory jsou zájmovými skupinami, jež mají ambice být sociálním partnerem vlády v sociálních i hospodářských otázkách. Zájmové skupiny pomáhají odrážet heterogenitu zájmů ve společnosti a jejich existence je projevem demokratizace dané společnosti (Prachařová 1996: 198). Jsou základním aktérem sociálního dialogu, jenž je v Evropě považován za hnací sílu sociální politiky (Kroupa et al. 2004: 3).

Podle statistiky Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj bylo v roce 2013 v České republice z celkových 4 039 000 zaměstnanců odborově organizováno 514 000, tedy 12,7 %

(Trade Union Density. OECD Statistics). Z porovnání se sousedním Německem, kde se odborově organizovalo v roce 2013 z 34 920 000 milionů zaměstnanců 6 330 000 z nich a tedy 18,1 %, nevyplývá žádná mimořádná odlišnost. Oproti ČR měl v roce 2013 vysokou odborovou organizovanost Island (85,5 %) či Dánsko (66,8 %).

Detaily působení a vlivu odborů se v jednotlivých zemích mohou lišit, jejich význam ale zůstává stejný. V obecném slova smyslu odbory zastupují zaměstnance, kterého v pracovněprávních vztazích považují za slabšího a snaží se mezi ním a vedením firem a podniků zprostředkovat dialog. Činnost i atraktivitu odborů ovlivňuje řada věcí, mimo jiné míra nezaměstnanosti, kondice národní i nadnárodní ekonomiky a složení politické reprezentace. Většinu evropských odborů naposledy velmi ovlivnila evropská integrace. Posilou pro jejich obhajobu vyšších platů či práv zaměstnanců se stal argument „evropského standardu“ (Fiala, Hloušek a Krpec 2007: 102). V tuzemském případě je to příklad kampaně ČMKOS Konec levné práce, o níž pojednává jedna z následujících kapitol.

Cestu k českým pluralitním demokratickým a moderním odborům otevřel všeodborový a všesvazový sjezd v Praze ve dnech 2. a 3. března 1990, jenž ukončil období odborové jednoty. Na sjezdu bylo zrušeno ROH a vytvořen byl nový zastřešující odborový orgán Konfederace československých odborových svazů (později Česká a Slovenská konfederace odborových svazů). Tím se otevřely dveře odborové pluralitě. Nové odbory nicméně ještě dlouho čelily pachuti z bývalé úzké spolupráce s KSČ (Kroupa et al. 2004: 28). Jak vyplývá z analytické části, je to jeden z důvodů, proč nenavázaly na prvorepublikovou přímou a deklarovanou tradici spolupráce s politickými stranami. Z obavy, že své členy a veřejnost stranicetvím odradí, zvolily strategii deklarované (nikoli faktické) nadstranicetvosti.

Veškerý majetek bývalého ROH, včetně rekreačních objektů a hotovosti, se podařilo získat novým odborům, v Československu tak nevznikla situace, že by pád komunistického režimu staré odbory přežily a ty nové byly bez prostředků. „České odbory se tak vyhnuly konfliktu, jenž existoval skoro všude,“ uvedl předseda ČMKOS z let 1994 až 2002 Richard Falbr¹⁰. Na federální úrovni vzniklá Česká a Slovenská konfederace odborových svaz (ČSKOS) měla za předsedu Igora Pleskota. Stranou mimo konfederaci zůstaly od počátku svobodného Československa křesťanské odbory, zformované v roce 1990 do Nezávislého křesťanského odborového svazu, později se přejmenoval na Křesťanskou odborovou koalici, jež dnes

¹⁰ Celý rozhovor s Richardem Falbrem ze dne 11. dubna 2017 je v Příloze.

disponuje zhruba osmi tisíci členy (Historie křesťanských odborů. Nedat.). Po rozdělení Československa se hlavní odborářskou silou stala z ČSKOS vzniklá ČMKOS.

Ještě před konáním všeodborového sjezdu se ustanovila Konfederace umění a kultury sdružující umělce či restaurátory a Herecká asociace. Herecká asociace se později stala součástí ČMKOS, do konfederace se přidala v době předsednictví Milana Štěcha. Ten to v rozhovoru pro diplomovou práci¹¹ označil za jeden z významných úspěchů, ČMKOS se díky Herecké asociaci dle Štěchových slov rozrostla o zvláštní skupinu inteligence.

Dalšími nezávislými odborovými svazy je dodnes existující prokomunistické Odborové sdružení Čech, Moravy a Slezska. Mezi menší odborové svazy patří i Odborový svaz zaměstnanců sklářského, keramického, bižuterního průmyslu a porcelánu, Unie železničních zaměstnanců a Federace strojířů ČR.

Tato diplomová práce se ale soustředí na ČMKOS. Autorka diplomové práce si uvědomuje, že druhou největší centrálou je ASO a že i ona zastupuje zaměstnance na tripartitě. Nicméně pozornost je zde věnována především ČMKOS, jež co do počtu členů i vlivu násobně převyšuje ASO.

Dohledat přesný počet odborových organizací, které v České republice fungují, je komplikované. Autorka diplomové práce se na základě svobodného přístupu k informacím obrátila na ministerstvo vnitra. Dohledat lze ale pouze komplexní počet odborových organizací a organizací zaměstnavatelů, který uvádí Administrativní registr ekonomických subjektů (ARES). To je informační systém, jenž umožňuje vyhledávání ekonomických subjektů v ČR. Zprostředkovává zobrazení údajů vedených v jednotlivých registrech státní správy¹². Zde pod právní formou s kódem 703 registr nabízí seznam odborových organizací a organizací zaměstnavatelů, kterých je dohromady 1183.

2.2.1. Základní charakteristika ČMKOS

Českomoravská konfederace odborových svazů (dále jen ČMKOS) sdružuje 29 odborových svazů¹³, 333 309 členů a je největší odborovou centrálou v České republice. Dle vlastních slov

¹¹ Který se konal dne 12. 4. 2017, jeho znění je v Příloze.

¹² Lze dohledat na adrese http://www.info.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz.

¹³ Sdružuje např. Odborový svaz KOVO (jehož předsedou byl současný předseda ČMKOS Středula), Odborový svaz hasičů, Odborový svaz dopravy či Vysokoškolský odborový svaz. Kompletní seznam členů ČMKOS lze dohledat na adrese www.cmkos.cz/adresar.

je jejím posláním ochrana mzdových, pracovních a životních podmínek a práv zaměstnanců (ČMKOS 2017). Je členem výše zmíněné tripartity. Podle předsedy ČMKOS v letech 2010 až 2013 Jaroslava Zavadila¹⁴ byla konfederace zřízena především k tomu, „aby vytvořila protipól k vládě“.

ČMKOS je aktivní i na mezinárodní odborové scéně. Je členem Evropské odborové konfederace (ETUC), Mezinárodní odborové konfederace (ITUC) a Odborového poradního výboru při OECD (TUAC).

Členstvím v tripartitě a mezinárodních organizacích ale činnost ČMKOS zdaleka nekončí. Mezi její nejvýznamnější vnitřní činnost (a základní poslání) patří právní poradenství poskytované svým členům. Kromě výše zmíněné tripartity ČMKOS pravidelně komentuje politické dění, vydává stanoviska k rozhodnutím českého i evropského parlamentu, zaštiťuje kroky svých členů (viz stávka v dopravě, k níž došlo dne 6. dubna 2017, co do rozsahu zasáhla především Jihomoravský kraj), vydává analýzy, návrhy a komentáře. Ukázkou komentáře k politickému dění může být tisková konference z prosince 2013, jež se vyjádřila ke koaliční smlouvě budoucí vlády ČSSD, hnutí ANO a Křesťanské a demokratické unie-Československé strany lidové (dále jen KDU-ČSL). Na tiskové konferenci mimo jiné padlo, že ČMKOS před volbami zaslala stranám své požadavky, že o nich po volbách vedla se stranami debaty a koaliční smlouvu se svými požadavky konfrontovala. Zástupci ČMKOS na konferenci uvedli, že do koaliční smlouvy se řada jejich požadavků promítla, např. záměr zvyšovat minimální mzdu či aktivní politika zaměstnanosti. Tato ukázka je dokladem provázanosti politiky a činnosti odborů, jíž se věnuje analytická část této diplomové práce.

V čele ČMKOS je od dubna roku 2014 Josef Středula (výzkumný rozhovor se Středulou se konal dne 3. května 2017 a jeho přepis se nachází v Příloze), místopředsedy jsou Vít Samek a Radka Sokolová. ČMKOS sídlí v Praze. Dle platného Programu ČMKOS na roky 2014 až 2018 je centrála nezávislé konfederativní sdružení odborových svazů. Nezávislost je mimo jiné zajištěna financováním, které stojí na členských příspěvcích.

Zásady ČMKOS definuje ČMKOS (Odborové struktury a vztahy mezi nimi 2017) jako „hájení práv a zájmů lidí, pro něž mzda za práci je nebo byla hlavním zdrojem obživy“. Zároveň deklaruje nezávislost na politických stranách, vládě, zaměstnavatelích, náboženských a dalších

¹⁴ Rozhovor s Jaroslavem Zavadilem se konal dne 26. dubna 2017 a jeho přepis je k dispozici v Příloze.

institucích. Odbory se označují za „jednoho z hlavních nositelů myšlenky vzájemnosti, spolupráce a pomoci mezi lidmi“.

Posláním ČMKOS je koordinace a obhajoba odborových, ekonomických, právních, sociálních a dalších práv a zájmů svých členů a zaměstnanců na celostátní úrovni, prosazovat chtějí požadavky svých členů vzhledem ke státu, ke krajům i zaměstnavatelským a jiným subjektům.

ČMKOS na svých webových stránkách uvádí také hlavní zásady práce, patří mezi ně výše zmíněná nezávislost na orgánech státní moci či politických stranách, demokratické principy jednání a rozhodování, sjednocování zájmů, solidarita, respektování a podpora společenských cílů či nevměšování se do vnitřních záležitostí členů konfederace.

Do svých pravomocí konfederace zahrnuje mimo jiné jednání s prezidentem, parlamentem, vládou a dalšími orgány státní moci, správy a samosprávy v ČR, jednání s organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností, jednání s politickými stranami a hnutími, uzavírání dohod se sociálními partnery a vládou na celostátní úrovni. Členem ČMKOS se stávají právnické osoby, jež mají status odborového svazu, a výjimečně a za určitých podmínek i fyzické osoby (tzv. individuální členství).

Nejvyšším orgánem konfederace je sjezd, jenž se schází jednou za čtyři roky, případně mimořádně. V období mezi dvěma sjezdy je nejvyšším orgánem ČMKOS sněm, jenž se skládá ze členů vedení, rady a delegovaných zástupců odborových svazů, tj. členů konfederace. Sněm smí svolávat sjezd, vyhlásit generální stávkou, přijímat nové členy ČMKOS i zrušit členství.

Zmíněná rada je výkonným orgánem ČMKOS, jež řídí činnost konfederace mezi zasedáními sněmu a skládá se z předsedy a místopředsedů konfederace a předsedů jednotlivých členských odborových svazů. Předseda a místopředsedové dále tvoří statutární orgán konfederace, jímž je vedení. To zajišťuje plnění programu, rezolucí i jiných materiálů. Součástí struktury je i 14 regionálních rad, jež reprezentují své členy v daném kraji, 29 nezávislých odborových svazů a zhruba 10 tisíc základních odborových organizací.

Na vývoji počtu členstva lze nalézt několik zajímavých věcí. Členská základna většiny odborových svazů klesá. Příčin je celá řada, pro příklad lze uvést změnu velikosti podniků a neschopnost odborů oslovit mladou generaci.

Zatímco v roce 2001 měla ČMKOS 899 094 členů, v roce 1997 to bylo 1 177 263 a v roce 1991 téměř 4,4 milionů (ČMKOS 2010). Samy odbory za klesajícím počtem členstva vidí „postupující privatizaci v jednotlivých odvětvích hospodářství, rozpad větších podniků a

složitosti spojené s vytvářením odborových organizací na malých pracovištích“ (Odborové struktury a vztahy mezi nimi 2017). Nyní je počet členů 333 309. Výjimkou z trendu poklesu členstva je Nezávislý odborový svaz pracovníků potravinářského průmyslu a příbuzných oborů Čech a Moravy (NOS PPP¹⁵), jemuž členská základna od roku 2013 vzrostla o 1069 nových členů a 4 odborové organizace (Korál 2014). Tento svaz není jediný, jenž členům nabízí tzv. individuální členství, ale skutečně mu přináší nové členy. Individuální členství je nabízeno zaměstnancům těch zaměstnavatelů, u kterých nenastaly podmínky pro vznik odborové organizace.

I přes dlouhodobý trend poklesu členstva odborů byl rok 2016 mimořádný v tom, že do ČMKOS nově vstoupilo 13 152 nových členů. Zajímavé na tom je, že naposledy se počet členů výrazně zvýšil v letech 2008 až 2010, kdy trvala ekonomická krize. Oproti tomu v roce 2016 zůstávala nezaměstnanost na nižších jednociferných číslech a dle ministryně práce Michaely Marksové (ČSSD) za zvyšujícím se počtem odborářů stojí rostoucí sebevědomí zaměstnanců, již si mohou vybírat, komu budou svou práci prodávat (Kolářová 2017).

2.2.2. Základní charakteristika ASO

Asociace samostatných odborů ČR (dále jen ASO) je druhou největší tuzemskou centrálou. Od roku 2000 je součástí tripartity, vznikla v roce 1995 a dnes sdružuje zhruba 78 tisíc členů. Mezi její členy patří například Odborové sdružení zaměstnanců Jednoty či Odborová asociace divadelníků, členy ASO jsou i vlivné železničářské, zemědělské či lékařské odbory. ASO vznikla poté, co z ČMKOS vystoupil Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy Čech a Moravy.

Podobně jako v případě ČMKOS je posláním mimo jiné obrana a obhajoba ekonomických, pracovních sociálních a dalších zájmů členů asociace a zásadami nezávislost a demokratické principy jednání i rozhodování (ASO ČR 2017). Předsedou je již od založení asociace v roce 1995 Bohumír Dufek. Valná hromada jej potvrdila ve funkci v prosinci roku 2016.

ASO byla dle vlastních slov stanovena za účelem koordinace postupů při zastupování zájmů svých členů, podle stanov platných od roku 2016 má taktéž sídlo v Praze a má právo jednat se všemi ústavními činiteli, státními orgány a úřady, vládou a parlamentem, organizacemi zaměstnavatelů, politickými stranami, s kraji a s dalšími (Stanovy ASO ČR).

¹⁵ Jehož členská základna se pohybuje okolo 9 tisíc členů.

Oproti ČMKOS smí být členy ASO pouze právnické osoby, tedy odborové svazy. Orgány ASO jsou složeny z valné hromady, předsednictva a kontrolní komise. Předsednictvo je výkonným orgánem, jenž řídí činnost asociace mezi zasedáními valné hromady. Členský příspěvek je částka 2 Kč za každého svého člena za kalendářní rok. Předsedu a místopředsedy asociace volí na čtyřleté funkční období valná hromada.

Zajímavý je článek 14 Stanov, v němž je uvedeno, že ASO přijímá rozhodnutí na základě shody a to rozhodnutí, jež nebylo některým členem přijato, se na tohoto člena vztahovat nebude.

2.3. Odbory v očích veřejnosti

Centrum pro výzkum veřejného mínění, jež spadá pod Sociologický ústav Akademie věd České republiky, provedlo v květnu roku 2012 průzkum nesoucí název Odbory a jejich role ve společnosti. Mimo jiné zjišťoval, jak se společnost staví k prostředkům, jimiž mohou odbory ovlivňovat dění ve společnosti (Odbory a jejich role ve společnosti CVVM).

Podle výzkumu 88 % lidí souhlasí s tím, aby odbory byly činné v pracovněprávní ochraně zaměstnanců, 79 % se vyslovalo pro aktivitu související s výškou mezd zaměstnanců, 79 % pro aktivity směřem k důchodům zaměstnanců. Že by měly odbory vyvíjet činnost v oblasti politického dění v zemi, odsouhlasilo 53 % dotázaných respondentů. Pro aktivitu spojenou s výškou daní se vyslovalo 59 %.

Výzkum se věnoval i tomu, do jaké míry pokládají lidé za přijatelné, nebo nepřijatelné různé prostředky jednání odborů. Účast na tripartitě odsouhlasilo 85 % lidí, organizaci peticí 80 %, organizaci veřejných demonstrací 78 %. Organizování stávků v konkrétním odvětví pokládá za více či méně přijatelnou 71 % dotázaných, generální stávku pouze 64 %. Organizaci blokády považuje za nepřijatelnou 44 % dotázaných a 45 % za přijatelnou.

Z výzkumu CVVM dále vyplývá, že 47 % lidí odmítá možnost jakéhokoliv vlivu odborů na rozhodování vlády a parlamentu. 55 % respondentů považuje vliv odborů na chování zaměstnavatelů za „částečný“. Odborům celkem důvěřuje 43 % dotázaných, nedůvěřuje 38 %, 19 % „neví“.

Obecně lze výzkum shrnout tak, že občané v převažující míře pokládají aktivity odborů za legitimní, stejně jako prostředky prosazování jejich zájmů.

Tento závěr potvrzuje i průzkum veřejného mínění agentury STEM z října roku 2014 (Názory občanů na odbory STEM), z něhož vyplývá, že jsou odbory potřebné a užitečné dle názorů 64 % lidí. Předseda ČMKOS Josef Středula má ale dle respondentů důvěru jen 39 % dotázaných.

Jak společnost vnímá odbory v ČR, napovídá i další průzkum CVVM z dubna letošního roku, jenž srovnává důvěru v instituce. Na základě 1063 dotázaných respondentů z výzkumu vyplývá, že převažující důvěrou disponuje armáda (68 % důvěřuje, 24 % ne), dále policie (důvěřuje 61 %, nedůvěřuje 37 %), rádia (50 % důvěřuje, 44 % nedůvěřuje), soudy (48% důvěřuje, 48 % nedůvěřuje) a odbory, kterým 40 % důvěřuje a 41 % nikoliv (Důvěra vybraných institucí veřejného života CVVM). Výzkum dále zahrnuje internet, banky a neziskové organizace, tisk a církve. Autoři výzkumu navíc zjistili, že v případě odborů došlo k zastavení mírně klesajícího trendu důvěry, jenž se projevoval v období březen 2013 až říjen 2015.

2.4. Právní rámec pro fungování odborů v České republice

Činnost odborů se může opírat o řadu legislativních norem, jimž vévodí Ústava České republiky a její součást Listina základních práv a svobod. Dále jsou činnost odborů, jejich práva a povinnosti konkretizovány v občanském zákoníku, zákoníku práce, v zákonu o kolektivním vyjednávání, jenž byl pro přehlednost textu zařazen až do následující kapitoly, a v zákonu o právu shromažďovacím (jenž upravuje jeden z nátlakových nástrojů odborů, jímž je demonstrace). Tato kapitola má za cíl jednotlivé normy ve vztahu k odborům stručně rozvést, případně text doplňují konkrétní ukázky využití toho či onoho práva odborů. Specifickým případem je zákon o právu občanů sdružovat se, jenž byl zrušen novým občanským zákoníkem. Ten do značné míry mění postavení odborových organizací v ČR. Protože zákon o sdružování občanů ovlivňoval působení odborů mnoho let před svým zrušením, několik odstavců se jej týká i přesto, že již neplatí.

2.4.1. Ústava ČR a LZPS, mezinárodní normy

Základní legislativní rámec pro existenci odborů tedy tvoří Ústava České republiky, jejíž součástí je Listina základních práv a svobod. V Listině v článku 20 se píše, že právo svobodně se sdružovat je zaručeno a každý má právo spolu s jinými sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích. S činností odborů dále souvisí právo na pokojné shromažďování dané Listinou v článku 19 a právo petiční, jež definuje článek 18. Podstatný je i článek 27, jenž stanovuje, že každý má právo svobodně se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů. Listina zde definuje i odborové organizace, jež dle

dokumentu vznikají nezávisle na státu a omezování počtu odborových organizací označuje za nepřijatelné, stejně jako zvýhodňování některých z nich v podniku nebo v odvětví. Listina připouští možnost omezit zákonem činnost odborových organizací a vznik a činnost jiných sdružení na ochranu hospodářských a sociálních zájmů, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu bezpečnosti státu, veřejného pořádku nebo práv a svobod druhých (Pezl, T., Pezl, M. 2010: 16). Článek 27 dále stanovuje právo na stávku, jež je za podmínek stanových zákonem zaručeno a toto právo dle dokumentu nepřísluší soudcům, prokurátorům, příslušníkům ozbrojených sil a příslušníkům bezpečnostních sborů.

Příkladem stávky odborů může být nedávná stávka v dopravě, k níž došlo dne 6. dubna 2017. Původně byla dopravními odbory, jež spadají pod ČMKOS, ohlášena jako celostátní. Ale po sérii vyjednávání s odboráři, již uzavřelo oznámení premiéra Bohuslava Sobotky o záměru vydat pro kraje dalších 420 milionů Kč na platy řidičů vydaných z rozpočtové rezervy, se z celostátní stávky stala stávka lokální. Výrazně zasáhla pouze Jihomoravský kraj, v jiných krajích nevyjela jen část řidičů, nebo se řidiči přidali ke stávce pouze symbolicky (ČTK 2017).

Petiční právo a právo shromažďovací stejně jako právo svobodně se sdružovat spadají v Listině pod kategorii Politická práva, články navazující na odborové organizace a pracovní práva spadají pod kapitolu Hospodářská, sociální a kulturní práva.

Odborové organizace se mohou ve své činnosti opírat i o následující 28. článek, v němž Listina uvádí, že zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Stejně tak i o článek 29, v němž je psáno, že ženy, mladiství a osoby zdravotně postižení mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky.

Právo svobodně se sdružovat, zaručené fyzické i právnické osobě, je právem politickým (tak, jak jej definuje Listina základních práv a svobod) a slouží k rozvíjení a fungování svobodné demokratické společnosti a právního státu (Černý 2010: 11). Není omezeno věkem, právo sdružovací je ošetřeno i mezinárodními smlouvami (čl. 22 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, dále jen MPOPP, čl. 11 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, dále jen EÚLP a čl. 8 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, dále jen MPHSKP). Článek 8 MPHSKP zaručuje právo každého na zakládání odborových organizací a právo přistupovat do odborových organizací podle vlastního výběru, právo na vytváření národních federací nebo konfederací a jejich právo vytvářet mezinárodní odborové organizace či se k nim připojovat, právo na svobodnou činnost a právo na stávku za předpokladu, že je vykonáváno v souladu se zákony příslušné země. Záruku koaliční svobody

zaměstnanců a právo na kolektivní vyjednávání zajišťuje i Evropská sociální charta a Smlouva o založení Evropského společenství, dále jen SES (Černý 2010:129).

2.4.2. Občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (tedy nový občanský zákoník a dále jen NOZ) zrušil zákon 83/1990, Sb. ze dne 27. března 1990 o sdružování občanů (dále jen zákon o sdružování občanů). Zásadní změnu to znamenalo pro odborové organizace, jež nová úprava občanského zákoníku odděluje od ostatních občanských sdružení. Ty se ode dne 1. 1. 2014, tedy dne, kdy nabyl účinnosti NOZ, staly spolky.

Dle paragrafu 3025 NOZ se ustanovení zákoníku o právnických osobách a spolku na odborové organizace použijí přiměřeně jen v rozsahu, v jakém to neodporuje jejich povaze zástupců zaměstnanců podle mezinárodních smluv (viz výše), kterými je ČR vázána a které upravují svobodu sdružování a ochranu práva svobodně se sdružovat

NOZ přiznává v paragrafu 3025 odst. 1 odborovým organizacím postavení právnické osoby svého druhu (*sui generis*), jež odpovídá jejich specifické povaze zástupců zaměstnanců vymezené v mezinárodních smlouvách, kterými je ČR vázána a které upravují svobodu sdružování a ochranu práva svobodně se sdružovat, tj. přiznává jim status odborové organizace (Metodika ČMKOS 2013). Dále paragraf 3046 odborové organizace, organizace zaměstnavatelů (včetně mezinárodních organizací a jejich organizační jednotky) evidované dle zrušeného zákona o sdružování občanů považuje za odborné organizace a organizace zaměstnavatelů dle NOZ.

Je zde definován i vznik odborové organizace (paragraf 3025, odst. 2). Vzniká dnem následujícím po dni, kdy bylo doručeno příslušnému orgánu veřejné moci oznámení o jejich založení. Obdobně to platí v případě změny nebo zániku odborové organizace. Detaily vzniku, činnosti, vnitřních vztahů, práv a povinností členů, organizační struktury i způsob zániku organizací upravují výlučně stanovy. Oproti tomu předchozí zákon o sdružování občanů toto jasně vymezoval¹⁶.

¹⁶Ve zrušeném zákonu o právu sdružovat se byl vznik odborových organizací definován zcela jinak. Odborové organizace i organizace zaměstnavatelů dle zrušeného zákona nevznikaly provedením registrace, ale takzvanou evidencí. Odborové organizace a organizace zaměstnavatelů sice naplňovaly podstatu a formu občanského sdružení, ale s určitými odlišnostmi. Nejvýraznější byl rozdíl v evidenčním principu, platném pro odbory a organizace zaměstnavatelů, zatímco pro ostatní občanské sdružení platil princip registrace (Jemelka, Břeň 2007: 42-43). Rozdíl spočíval v tom, že zatímco se

2.4.3. Zákoník práce

Právní rámec uzavírá zákon č. 262/2006 Sb. ze dne 21. dubna 2006 zákoník práce, dále jen zákoník práce, jenž upravuje právní vztahy kolektivní povahy a podporu vzájemných jednání odborových organizací a organizací zaměstnavatelů.

Odborové organizace jsou dle paragrafu 286 oprávněny jednat v pracovněprávních vztazích, včetně kolektivního vyjednávání. Organizace má právo jednat v případě, že je k tomu oprávněna dle svých stanov a alespoň tři její členové jsou zaměstnání u zaměstnavatele.

Zdůraznit je třeba i hlavu X zákoníku, věnovanou oprávnění odborových organizací a organizací zaměstnavatelů, podpoře vzájemných jednání těchto subjektů a kontrole v pracovněprávních vztazích a hlavu IV, jež definuje působnost odborových organizací. Odborům se věnují desítky dalších dílčích paragrafů zákona, jež ale není pro potřeby této diplomové práce třeba konkretizovat. Stručně je lze definovat tak, že je zde rozvedeno právo odborů na spolurozhodování, na projednávání, na informace a na provádění kontroly a že odborům kromě práv ukládá i povinnosti.

Jen pro příklad lze uvést, že zákoník práce například stanovuje, že náklady na činnost odborových organizací a organizací zaměstnavatelů, jež podporuje jednání na celostátní či krajské úrovni, hradí stát na základě dohody v RHSD. Dle paragrafu 322 dává odborovým organizacím právo vykonávat kontrolu stavu bezpečnosti a ochrany zdraví při práci u zaměstnavatelů a zaměstnavatel je povinen umožnit tuto kontrolu. Zákoník práce dále definuje kolektivní smlouvu, o níž je ale pojednáno v jiné části diplomové práce.

evidenčním úkonem pouze zachycovala již nastalá právní skutečnost (nastávala dnem následujícím po doručení návrhu bez ohledu na vlastní evidenci), s registrací byl spojen samotný vznik právní subjektivity sdružení, s čímž se pojí práva a povinnosti. V důsledku mohla tato právní formulace znamenat, že odborová organizace vznikla dnem doručení návrhu, který například neměl všechny předepsané náležitosti. Jinými slovy, ministerstvo na základě evidenčního principu vznik odborové organizace pouze deklaratorně osvědčilo (Černý 2010: 131) a nebylo v tomto případě vedeno žádné registrační řízení. Výjimečnost odborových organizací ve srovnání s ostatními občanskými sdruženími vycházelo v tomto případě z toho, že právní předpisy s odbory výslovně počítaly a poskytovaly jim široké pravomoci.

2.4.4. Zákon o právu shromažďovacím

Jedním z tradičních nátlakových nástrojů odborových organizací je demonstrace. Příkladem může být masivní demonstrace ze dne 21. dubna 2012, při níž se sešlo až devadesát tisíc odborářů (toto číslo odhadovala Policie ČR, samotní odboráři uváděli až sto dvacet tisíc účastníků) na pražském Václavském náměstí, aby vyjádřilo protest proti tehdejšímu kabinetu premiéra Petra Nečase, pro něhož byly charakteristické reformy a škrty ve státních výdajích. „Je to největší protest od roku 1989, tak si to, vládo, zapiš za uši a konej podle toho,“ uvedl tehdejší předseda ČMKOS Jaroslav Zavadil. Ústřední heslo kampaně bylo „Stop vládě“, akce se účastnili i členové ČSSD, mimo jiné současný premiér a předseda strany Bohuslav Sobotka (Brandejská, Třeček, Jiříčka 2012).

V souvislosti s demonstracemi je třeba uvést zákon č. 84/1990 Sb. ze dne 27. března 1990 o právu shromažďovacím (dále jen zákon o právu shromažďovacím). Ten primárně stanovuje právo na pokojné shromažďování a definuje, že za shromáždění se považují i pouliční průvody a manifestace, k nimž není třeba předchozího povolení státního orgánu. Zakázána jsou pouze shromáždění v okruhu 100 metrů od budov zákonodárných sborů či míst, kde tyto sbory jednají (Jemelka, Břeň 2007: 71). Shromáždění ale musí být oznámeno úřadu svolavatelem písemně alespoň pět dní předem (výjimky zákon stanovuje například pro shromáždění pořádané církvemi v kostele či jiné modlitebně či poutí, shromážděním konaným v obydlí občanů a další, jež ze své podstaty nenaplnují definici shromáždění, zákon dále stanovuje, co shromáždění jednoznačně není, například zasedání parlamentu, koncerty a podobné). Zákon dále definuje povinnosti účastníků shromáždění i oprávnění a povinnosti svolavatele a případy, v nichž může být shromáždění, jež bylo řádně oznámeno a nebylo zakázáno, rozpuštěno. A to pokud se shromáždění koná a odchýlilo se od původního záměru, či v jeho průběhu nastaly okolnosti zákaz umožňující.

Principem zákona o právu shromažďovacím je, že není třeba předchozího povolení státního orgánu, resp. orgán veřejné správy nesmí žádným způsobem i nepřímým podmiňovat konání jakéhokoliv shromáždění povolením (Jemelka, Břeň 2007: 75).

Svolavatelem může být občan starší 18 let, právnická osoba se sídlem na území ČR či skupina osob. V oznámení musí svolavatel uvést účel shromáždění, den a místo konání a dobu zahájení, předpokládanou dobu ukončení, předpokládaný počet účastníků, opatření, jež povede, aby se

shromáždění konalo v souladu se zákonem (Jemelka, Břeň 2007: 86). Jednou z nejvýznamnějších povinností svolavatele je dbát o pokojný průběh shromáždění.

Zakázat může úřad shromáždění, jež bylo oznámeno, v případě, že by oznámený účel shromáždění vyzýval k popírání či omezování osobní, politické a jiná práva občanů pro jejich národnost či rasu nebo smýšlení. Shromáždění by úřad mohl zakázat i vůli tomu, že by se mělo konat na místě, kde by účastníkům hrozilo nebezpečí či se na stejném místě konalo shromáždění, jež dříve doručilo oznámení. Úřad má možnost shromáždění zakázat i v případě, kdy by se konalo v místě, kde by bylo nutné omezit dopravu či zásobování a omezení by bylo v rozporu se zájmem obyvatelstva.

2.4.5. Zákon o sdružování občanů (zrušen k 1. 1. 2014)

Legislativní oporou pro existenci odborů v ČR byl až do dne 1. 1. 2014 zákon o sdružování občanů, jenž se nevztahoval na politické strany ani hnutí, či církevní a náboženské společnosti, ani na sdružování občanů k výdělečné činnosti. Dle zrušeného zákona mohlo sdružení zaniknout dvojitým způsobem. Dobrovolným rozpuštěním či sloučením s jiným sdružením (paragraf 12 písm. a), nebo pravomocným rozhodnutím ministerstva (když ministerstvo například zjistilo, že sdružení prokazatelně vyvíjelo zakázanou činnost). Sdružení mezi sebou mohla uzavírat smlouvy o součinnosti k dosažení společného cíle, ovšem za předpokladu písemné formy smlouvy. Smlouvou o součinnosti mohl být vytvořen svaz zúčastněných sdružení, jenž byl právnickou osobou (viz ČMKOS i ASO). Ve zrušeném zákoně byly definovány smlouvy o součinnosti dvou základních typů. Prvním byla dohoda o jednání za účelem dosažení společného cíle (či uplatňování společného zájmu) a druhou dohoda o vytvoření další právnické osoby (svazu), jehož cílem je naplnění dohodnutého cíle (Černý 2010: 168).

2.5. Kolektivní vyjednávání, sociální dialog, tripartita

Definice odborů vyplývá z článku 27 Listiny práv a svobod. Jde o občanské sdružení, jehož úkolem je chránit hospodářské a sociální zájmy svých členů¹⁷.

¹⁷Hospodářský zájem je zde definován jako zaměření na ekonomickou stránku života spočívající ve způsobu nakládání s hmotnými statky. Sociální zájem se zaměřuje na vztah jednotlivce a společnosti a jeho postavení a roli v ní.

Principem kolektivního vyjednávání, jež je základní metodou práce odborů, je, že vyjednat lze vždy, o všem, neformálně a že partneři v dialogu jsou si rovni. (Hrabcová et al. 2008: 13).

Mezinárodní pramen článek 2 Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 154 o kolektivním vyjednávání tento proces charakterizují jako „všechna vyjednávání mezi zaměstnavatelem, skupinou zaměstnavatelů nebo jednou či vícero organizacemi zaměstnavatelů na jedné straně a jednou nebo několika organizacemi zaměstnanců na straně druhé, jejichž účelem je stanovit pracovní podmínky a podmínky zaměstnávání, upravit vztahy mezi zaměstnavateli a pracovníky, zaměstnavateli a jejich organizacemi a jednou nebo několika organizacemi“ (Hrabcová et al. 2008: 13). V souvislosti s mezinárodními prameny je třeba zmínit i Úmluvu č. 98 Mezinárodní organizace práce o provádění zásad práva organizovat se a kolektivně vyjednat a Úmluvu č. 89 Mezinárodní organizace práce o svobodě odborů a ochraně práva odborově se sdružovat.

Prakticky vzato má kolektivní vyjednávání směřovat k uzavření kolektivní smlouvy, hovoří se o kolektivním vyjednávání v užším slova smyslu. V širším slova smyslu je kolektivní vyjednávání chápáno jako jakékoliv i neformální jednání mezi účastníky kolektivních pracovněprávních vztahů. Pro kolektivní vyjednávání v širším slova smyslu se ustálil pojem sociální dialog (Hrabcová et al. 2008). Rozdíl mezi kolektivním vyjednáváním a sociálním dialogem snad lépe vystihuje to, že sociálního dialogu se mohou na straně zaměstnanců účastnit různé typy jejich zástupců, zatímco při kolektivním vyjednáváním stranu zaměstnanců reprezentují pouze odbory. A pouze ty mají pravomoc uzavřít se zástupci zaměstnavatelů kolektivní smlouvu.

Cílem sociálního dialogu by mělo být dosažení shody mezi sociálními partnery na pracovních, sociálních a jiných podmínkách, které stojí za udržení sociálního smíru. Sociální dialog lze dělit na dvoustranná jednání, v nichž figurují zástupci zaměstnanců a zaměstnavatelů, a třístranná. V těch zaměstnance a zaměstnavatele doplňují zástupci státu (Mazánková 2010: 6).

Sociální dialog je v ČR uskutečňován za základě smluvního ujednání mezi stranami o zřízení Rady hospodářské a sociální dohody ČR (dále jen RHSD). Tripartita po roce 1990 funguje jako institucionalizovaná dobrovolná dohadovací a iniciativní platforma pro vedení sociálního dialogu mezi odbory, vládou a zaměstnavateli (Tripartita. Vláda ČR 2017, Brokl et al. 1997: 114 – 117). Jde o konzultativní orgán se sídlem na Úřadu vlády ČR, jehož cílem je dosáhnout shody v zásadních otázkách hospodářského a sociálního rozvoje. Původně se RHSD jmenovala Rada sociální dohody a její vznik spadá do roku 1990, RHSD je jejím nástupcem. Několik

následujících let se podoba sociálního partnerství po sametové revoluci sama hledala. Šlo o „přechodné období určitého tápání, kdy byly pojmy ‚zájmy zaměstnanců‘ či ‚odborníky‘ vnímány jako pozůstatek minulých pořádků a zmínka o odborových právech (...) byla (...) vnímána spíše negativně,“ (Hrabcová et al. 2008: 18).

Fungování RHSD definuje Status, schválený v roce 1997. Z něj vyplývá, že nejvyšším orgánem RHSD je Plenární schůze, tvořená premiérem ČR a sedmi zástupci vlády, sedmi zástupci odborů a sedmi zástupci zaměstnavatelů (Brokl et al. 1997). Nyní jsou jimi ČMKOS a ASO, jež reprezentují odbory, a zástupci zaměstnavatelů Svaz průmyslu a dopravy ČR a Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů ČR¹⁸.

Výsledkem tripartitního jednání by mělo být doporučení vládě, aby vydala obecně závazný právní předpis nebo předložila jeho návrh zákonodárnému sboru (Tröster, Knebl 2014: 3). Tripartita může ale dospět i k dohodě, jež nemá formu obecně závazného právního předpisu, ale členové tripartity se na jejím základě musí zasadit o respektování dohodnutých podmínek, zejména při tvorbě kolektivních smluv (Tröster, Knebl 2014).

Zajímavá jsou kritéria, která musí členové RHSD splňovat pro účast v tripartitě. Pro každý odborový subjekt, jenž se uchází o členství v tripartitě, platí, že musí vykázat nejméně 150 tisíc odborově organizovaných členů a organizace mají celostátní působnost. Organizace odborových svazů musí být nezávislé na vládě a zaměstnavatelích a mají konfедераční strukturu, sdružující minimálně 3 odborové svazy z různých odvětví.

Mezi kritéria reprezentativnosti zaměstnavatelů v tripartitě opět patří celostátní působnost, organizace dále nesmějí vyvíjet politickou činnost¹⁹. Zaměstnavatelský subjekt, ucházející se o účast při jednání tripartity, musí například vykázat nejméně 400 tisíc zaměstnanců.

Plenární schůze se schází zpravidla jednou za dva měsíce, mimořádnou je možné svolat ústy předsedy RHSD na žádost jedné z delegací (tedy na žádost odborů, vlády či zaměstnavatelů). Předsednictvo se schází zpravidla jednou do měsíce. Pracovní týmy a skupiny dle potřeby.

¹⁸Ta reprezentuje Asociaci textilního-oděvního-kožedělného průmyslu, Družstevní asociaci ČR prostřednictvím Svazu českých a moravských výrobních družstev, Sdružení podnikatelů a živnostníků ČR, Svaz podnikatelů ve stavebnictví v ČR, Unii zaměstnavatelských svazů ČR, Zemědělský svaz ČR a Zaměstnavatelský svaz dřevního a naftového průmyslu.

¹⁹Ve smyslu zákona o politických stranách a hnutích (Stanovy, Příloha č. 1).

Plenární schůze projednává koncepce a vybrané návrhy zákonů, dohaduje zásadní rozpory mezi partnery, řeší problémy vyplývající z obsahu svého zaměření (viz níže).

Představenstvo RHSD, složené z předsedy a tří místopředsedů, je výkonným orgánem mezi zasedáními Plenární schůze, mimo jiné navrhuje program jednání Plenární schůze a určuje termín jejího konání. Dle potřeby zřizuje dočasné pracovní skupiny a týmy, jež jsou také součástí struktury tripartity stejně jako sekretariát (Status RHSD).

Rada se mimo jiné zabývá hospodářskou politikou, pracovně-právními vztahy, kolektivním vyjednáváním a zaměstnaností, sociální a zdravotní politikou, otázkami mezd a platů, veřejnými službami a veřejnou správou a bezpečností práce, rozvojem lidských zdrojů a vzděláváním a postavením České republiky v rámci Evropské unie (Status RHSD, čl. 2).

Jednání tripartit se koná i na úrovni krajů, kde fungují podobně jako RHSD. Členy se stávají konkrétní zástupci kraje, krajských zaměstnavatelů a zaměstnanců. Soustředí se na konkrétní otázky a problémy daného kraje.

O krajských tripartitách je těžké dohledat informace, nabízí je ale například měsíčník, jenž vydává ČMKOS a jenž nese název Sondy Revue²⁰. Zde například předsedkyně Regionální rady odborových svazů (RROS) ČMKOS Moravskoslezského kraje Dagmar Bobková Regelová konkretizovala činnost regionálního sociálního dialogu. „Připravovali jsme návrh strategie, restrukturalizace a rozvoje kraje, který jsme předali předsedovi vlády při jeho návštěvě kraje. Připravili jsme zasedání RHSD, která se na počátku června zabývala výhledem důlní společnosti OKD, hutní firmy Vítkovice Steel a situací na trhu práce (...),“ uvedla Bobková Regelová (Korál 2015a). Tripartitu ve Zlínském kraji přiblížil předseda tamní RROS ČMKOS Karel Popelka: „Jsme v rámci ČMKOS druhá nejstarší krajská tripartita, která byla ustanovena v březnu 2002. (...) Tripartita zasedá čtyřikrát do roka.“ (Korál 2015a).

Do roku 1994 byla základním dokumentem, jenž měl dokládat dohodu o agregovaných zájmech v tripartitě, Generální dohoda. Definovala relevantní ekonomické a sociální úkoly a byla rámcovým a koncepčním dokumentem pro kolektivní vyjednávání na odvětvové i na podnikové úrovni (Brokl et al. 1997: 119). Od roku 1991 byla po mnohdy konfliktních vyjednáváních podepisována každoročně do roku 1994.

Odbory mají dále možnost vyjádřit se k návrhům legislativy v rámci připomínkového řízení. To je rovněž označováno jako vnější meziresortní připomínkové řízení. Orgán, jenž vypracoval

²⁰ Celý název zní Sondy Revue, pro sebevědomé zaměstnance, firemní kulturu a pracovní právo.

návrh zákona či vyhlášku, jej následně vkládá do elektronické knihovny spolu s informací, jaká je lhůta pro uplatnění připomínek. Tento návrh následně kromě ministerstev, dalších ústředních orgánů státní správy, krajů, kanceláří ústavních činitelů a soudů získají i zástupci zaměstnavatelů a odborové organizace, pokud se dokument týká důležitých zájmů zaměstnanců (Připomínkové řízení – Portál ODOK). Seznam připomínkových míst se nachází v Legislativních pravidlech vlády, figurují zde ministerstva, další ústřední orgány státní správy, krajské samosprávy, Kancelář prezidenta republiky, Ústavní soud, Hospodářská komora ČR a řada dalších. V souvislosti s odbory konkretizuje připomínkové řízení zákoník práce (paragraf 320).

Připomínky, které mohou výše zmíněné orgány předkladateli zákona zaslat, musí být formulovány jednoznačně a musejí být řádně odůvodněny. Orgán, jenž dokument předložil, projedná s připomínkovými místy jejich připomínky, pokud to považuje za potřebné (Legislativní pravidla. Vláda ČR. 2017)

2.5.1. Kolektivní smlouva

Právo na kolektivní vyjednávání definuje zákon č. 2/1991 o kolektivním vyjednávání. Je základním právním aktem, jenž upravuje kolektivní pracovněprávní vztahy. Stanovuje postup při kolektivním vyjednávání, stanovuje práva a povinnosti subjektů kolektivního práva v rámci vyjednávání.

Kolektivní vyjednávání je nejvýraznějším a v ČR monopolním právem odborových organizací (Mazánková 2010: 50). Uzavírat kolektivní smlouvy smí pouze a jen odborová organizace se zaměstnavatelem či sdružením zaměstnavatelů, a to ve prospěch i těch zaměstnanců, již nejsou členy odborové organizace. Z platné legislativy zcela jasně nevyplývá, zda může zaměstnanec svým výslovným prohlášením vyloučit, aby byl zastupován nějakou odborovou organizací, jestliže není odborově on sám organizován. Z existence práva na sdružování vyplývá taktéž právo se nesdružovat (Černý 2010: 130).

Jádro sociálního dialogu spočívá v kolektivním vyjednávání s cílem uzavřít kolektivní smlouvu (případně ji změnit). Předpoklady pro kolektivní vyjednávání a uzavírání kolektivních smluv jsou v zákoníku práce, jenž definuje hmotněprávní předpoklady pro kolektivní vyjednávání a podmínky pro uzavírání smluv, a výše zmíněném zákonu o kolektivním vyjednávání, jenž upřesňuje procesněprávní otázky vyjednávání.

Kolektivní vyjednávání spadá do kategorie kolektivního pracovního práva (jinak také pojmenované právo kolektivní smlouvy), jež je zaměřeno na ochranu pracovních podmínek zaměstnanců a do popření nestaví primárně práva jednotlivce. Toto právo ošetřuje vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci (či kolektivy zaměstnavatelů a zaměstnanců), respektive ty pracovní právní vztahy, v nichž figurují svazy zaměstnavatelů a odborové orgány či zaměstnanecké rady (Hrabcová et al. 2008: 34).

Kolektivní smlouvu lze definovat jako dvoustranný právní úkon, uzavřený mezi jednou či více odborovými organizacemi na straně jedné a zaměstnavateli na straně druhé (Hrabcová et al: 52). Existují dva druhy, podniková kolektivní smlouva a kolektivní smlouva vyššího stupně. Rozdíl mezi nimi je ve stručnosti ten, že druhá jmenovaná přesahuje pole jednoho zaměstnavatele. Kolektivní smlouva na národní úrovni se v České republice neuzavírá.

Podnikovou kolektivní smlouvu uzavírá jedna či více odborových organizací a zaměstnavatel, kolektivní smlouvu vyššího stupně uzavírá vyšší odborový orgán, jako je odborový svaz, a organizace zaměstnavatelů (Brokl et al. 1997: 124-127). V podnikové kolektivní smlouvě nelze upravit práva a povinnosti v nižším rozsahu, než přiznává kolektivní smlouva vyššího stupně.

Kolektivní smlouvy mohou obsahovat tři typy závazků. Prvním je normativní závazek, jenž zakládá práva jednotlivých zaměstnanců, a je pramenem pracovního práva. Druhým jsou obligační, která zakládají pouze závazky smluvních stran a pramenem pracovního práva nejsou. Posledním jsou proklamativní závazky. Netvoří pracovní právo ani nezakládají žádné závazky stran.

Obsahem kolektivních smluv je určení pracovních a mzdových podmínek zaměstnanců, zákoník práce ale nestanovuje povinný obsah těchto dokumentů. Jejich znění vymezuje pouze rámcově (Mazánková 2010: 51). Zaměstnavatel je povinen jednat o uzavření kolektivní smlouvy se všemi odborovými organizacemi. Těch může být u jednoho zaměstnavatele více, příkladem je Česká pošta. U té funguje dohromady 9 odborových organizací, jež nejednají pouze ve shodě. Například před vánočními svátky roku 2016 se tři menší odborové svazy rozhodly pro stávkou za vyšší mzdy, zatímco zbytek odborových organizací se nezúčastnil.

Ze zákoníku práce vyplývá, že zaměstnavatel se musí dohodnout se všemi odborovými organizacemi, jež u něj působí, na uzavření kolektivní smlouvy (paragraf 24, odst. 2). Nedohodnou-li se odborové organizace mezi sebou a se zaměstnavatelem jinak, postupují společně a ve vzájemné shodě. Kolektivní smlouvu není možné zrušit odstoupením jedné ze smluvních stran.

Kolektivní smlouvu nemohou uzavřít ty svazy, jež působí v oblasti státní správy. Neexistuje totiž smluvní partner. Česká právní úprava totiž neumožňuje zaměstnavatelům ve státní správě vytvořit zaměstnavatelský svaz (Kroupa et al. 2004: 44).

Příkladem uzavření kolektivní smlouvy může být nedávné vyvrcholení kolektivního vyjednávání v nošovické automobilce Hyundai. Dne 28. března 2017 zde zástupci vedení firmy a dvou odborových organizací podepsali kolektivní smlouvu, na jejímž základě porostou platy zaměstnanců zhruba o 12 %. Podepsání smlouvy předcházelo sedm kol kolektivního vyjednávání (Tisková zpráva HMMC 2017).

2.5.2. Kolektivní spory, stávky

Zákon o kolektivním vyjednávání připouští spory o uzavření kolektivní smlouvy a spory o plnění závazků kolektivní smlouvy. Ve sporu může figurovat tzv. zprostředkovatel, může jím být fyzická i právnická osoba. Pokud ani zprostředkovatel vyjednávání nedovede do úspěšného konce, do sporu vstupuje rozhodce. Jako krajní prostředek lze ve sporu o kolektivní smlouvu využít vyhlášenou stávku, tedy částečné či úplné přerušování práce zaměstnanci. Solidární stávka je stávka na podporu požadavků zaměstnanců, již stávkují ve sporu o uzavření jiné kolektivní smlouvy.

Stávkou se dle paragrafu 16 zákona o kolektivním vyjednávání rozumí částečné nebo úplné přerušování práce zaměstnanci, v Listině základních práv a svobod v článku 27 se píše, že „právo na stávku je zaručeno za podmínek stanovených zákonem“.

Dle paragrafu 17 zákona o kolektivním vyjednávání je odborová organizace povinna písemně oznámit zaměstnavateli stávku alespoň tři pracovní dny předem, kdy bude zahájena, důvody a cíle stávky a počet zaměstnanců, již se stávky zúčastní, a seznamy pracovišť, která nebudou v době stávky v provozu.

„Zaměstnanci nesmí být bráněno účastnit se stávky, ani nesmí být donucován k účasti na stávce (paragraf 18 zamezuje nátlaku zaměstnavatelů i kolegů na pracovišti). Odborová organizace navíc musí umožnit přístup na pracoviště a nesmí bránit těm zaměstnavatelům, již pracovat chtějí.

Dle zákona je nezákonná stávka, které například nepředcházelo řízení před zprostředkovatelem. Což neplatí v případě solidární stávky. Nezákonná je i ta stávka, která byla vyhlášena nebo pokračuje po zahájení řízení před rozhodcem nebo po uzavření kolektivní smlouvy. Dále ta, jež

se koná v případě branné pohotovosti státu a v době mimořádných opatření, dále stávka zaměstnanců zdravotnických zařízení nebo zařízení sociální péče, pokud by stávkou došlo k ohrožení života nebo zdraví občanů, zaměstnanců při obsluze zařízení jaderných elektráren, zařízení se štěpným materiálem a zařízení ropovodů nebo plynovodů. Zákon stanovuje i další výjimky.

V době stávky nemá účastník stávky právo na náhradu mzdy ani na mzdu, účast je ale vnímána jako omluvená nepřítomnost v zaměstnání. Zaměstnanci, jenž se rozhodne neúčastnit stávky a chce pracovat, není mu to ale umožněno, přísluší náhrada mzdy ve výši průměrného výdělku. V průběhu stávky nesmí zaměstnavatel přijímat náhradou za účastníky stávky na jejich pracovní místa jiné lidi.

3. Metodologie

Diplomová práce je kvalitativním výzkumem, jenž definuje Hendl (2016: 50, cit. dle Creswell 1998: 12) jako proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Kvalitativní výzkum lze považovat za pružný typ výzkumu, protože v jeho průběhu mohou vznikat další výzkumné otázky, hypotézy či lze modifikovat zvolený výzkumný plán (Hendl 2016: 46). Analýza dat a jejich sběr mohou být souběžné, výzkumný proces má longitudinální charakter. K metodám kvalitativního výzkumu, mezi jehož výhody patří získání podrobného popisu a vhledu do zkoumané jednotky a mezi nevýhody případná nezobecnitelnost získané znalosti, patří pozorování, texty a dokumenty, interview a audio a videozáznamy (Hendl 2016: 46).

Základním designem kvalitativního výzkumu českých odborů, jemuž se tato diplomová práce věnuje, je případová studie, v níž jde v zásadě o analýzu tří konkrétních případů prosazování zájmů odborů, které doplňují výzkumné rozhovory. Jde o boj o zákoník práce z let 2005 až 2006, kampaň Konec levné práce a nový občanský zákoník. Hendl (2016: 103 – 104) vymezuje pět dílčích typů případových studií dle sledovaného případu:

1. Osobní případová studie
2. Studie komunity
3. Studium sociálních skupin
4. Studium organizací a institucí

5. Zkoumání programů, událostí, rolí a vztahů

Pro tuto diplomovou práci platí čtvrtý typ, jehož cíle jsou dle Hendla různorodé (hledání nejlepšího vzorce chování či zkoumání procesů změn a adaptace). Případová studie si pro detailní analýzu zvolila výše uvedené tři případy, jejíž ambicí je analyzovat a odhalit základní vzorce vztahů mezi odbory a politikou. Je-li cílem případové studie hluboké porozumění fenoménu či děje a poskytnutí kompletního obrazu (Drulák 2008: 33), tato diplomová práce se soustředí na detaily prosazování zájmů odborů, jejich vliv a propojení s politikou a názorům samotných představitelů ČMKOS.

3.1. Hlavní koncepty a operacionalizace

Hlavními koncepty analýzy jsou vztahy mezi odbory a politikou a nástroje prosazování zájmů odborů. Odbory zde chápeme především ČMKOS, méně frekventovanou zastoupenou odborovou centrálou je ASO. Autorka diplomové práce si uvědomuje, že nelze ASO přehlížet, tato diplomová práce je nicméně studií ČMKOS. Zmiňuje-li diplomová práce odbory obecně a nikoliv konkrétní ČMKOS, je na to upozorněno.

Politiku lze pro potřeby této diplomové práce konceptualizovat na politické strany zastoupené v Parlamentu ČR a ve vládě a politické výstupy v podobně platné legislativy či vyhlášek. Pro přesnost dodejme, že pro každý z tří případů vybraných pro analýzu platí jiná vládní konstelace, například v době tzv. boje o zákoník práce (viz níže) tvořily koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, zatímco v době kampaně Konec levné práce jsou členy koalice strany ČSSD, KDU-ČSL a hnutí ANO.

Vztahy mezi odbory a politikou lze konceptualizovat ve trojí rovině. První je politická, již naplňuje angažmá členů odborových svazů v politických stranách, jejich působení v Parlamentu ČR, krajských či obecních zastupitelstvech. Druhá rovina je institucionální, v podobě angažmá odborů v poradním orgánu vlády na půdě tripartity a tzv. připomínkovém řízení. A třetí rovinou je lobbying.

Ten pro potřeby diplomové práce chápeme jako dialog mezi občany, sdruženými v zájmových skupinách, a těmi, již rozhodují na základě zvolení či jmenování o věcech veřejných. Lobbovat znamená prosazovat subjektivní optimální řešení, snažit se přesvědčit a působit pomocí argumentace, snažit se získat podporu pro schválení či neschválení zákonů či vládních politik, schválení grantu a zároveň pro své postoje získávat veřejnost (Bažantová a kol. 2007: 40,

Hodges, Wood 1998: 8). Vzhledem k tomu, že v České republice není lobbying právně ošetřen a definicí existuje celá řada, lobbying zde chápeme jako široký pojem, jenž naplňuje jeho konkrétní podoby, respektive strategie. Mezi ně lze řadit petice, dopisy politikům, demonstrace, propagaci veřejnou osobností, veřejné setkávání, plakáty, mediální akce, setkání s politiky či příspěvky do novin (Hodges, Wood 1998: 77).

Vztahy mezi odbory a politikou produkují faktické možnosti prosazování zájmů odborů, můžeme je rozlišovat na formální a neformální. Formální plynou především z účasti v tripartitě, tzv. připomínkové řízení a zastoupení představitelů odborů v dalších poradních sborech. Mezi neformální nástroje patří výše zmíněné angažmá v politických stranách a lobbování, přičemž ty se mohou z logiky věci prolínat. Například člen odborů a poslanec za politickou stranu může lobbovat na půdě Parlamentu ČR.

V úvodu byly stanoveny tři výzkumné otázky. Jejich odpovědi jsou hledány v analýzách tří případů, v nichž se odbory angažovaly, a pomocí výzkumných rozhovorů s třemi bývalými předsedy a současným předsedou ČMKOS.

- 1) Jaké jsou nástroje prosazování zájmů odborů?
- 2) Odlišuje se vztah mezi odbory a ČSSD oproti vztahu s jinými parlamentními stranami? Jak?
- 3) Jak lze nejlépe definovat vztah mezi odbory a politikou?

3.2. Technika sběru dat

Základní metodou sběru dat je práce s dokumenty na bázi obsahové analýzy (zápisy z jednání, tiskové zprávy, novinové články) a hloubkové rozhovory s bývalými předsedy a současným předsedou ČMKOS (Richardem Falbrem, Milanem Štěchem, Jaroslavem Zavadilem a Josefem Středulou), již v tomto případě vystupují v roli experta ve smyslu, v jakém je chápe Hendl (2016: 193). Cílem rozhovoru s expertem je zachytit a analyzovat obsah a organizaci znalostí člověka, který je v dané oblasti expertem (v tomto specifickém případě spíš aktérem).

V souvislosti s tím je třeba dodat, že rozhovory s uvedenými respondenty se konaly v logické souslednosti s na sebe navazujícími posty předsedů ČMKOS, tedy prvním byl rozhovor s Richardem Falbrem, poté s Milanem Štěchem, následoval Jaroslav Zavadil a čtveřici respondentů uzavřel současný odborový funkcionář Josef Středula. Strukturované osobní rozhovory s otevřenými otázkami se konaly během dubna a května roku 2017.

Existovala sada otázek, již autorka diplomové práce kladla všem čtyřem respondentům (např. Existuje rozdíl mezi sociálním dialogem za pravicové a za levicové vlády?), jiné se lišily a navazovaly na konkrétní případy v souvislosti s funkčním obdobím respondenta. Další otázky vyplynuly až v průběhu tvorby rozhovorů, kdy autorku diplomové práce k dotazům inspirovali předchozí respondenti. Přepis rozhovorů rozhovoru lze nalézt v Příloze diplomové práce.

3.3. Proveditelnost a limity diplomové práce

Limity této práce do jisté míry spočívají v závislosti na ochotu respondentů být upřímní a otevření. Rozhovory s odborovými předáky mohou totiž obsahovat dotazy na důvěrné věci, nebo jednoduše na věci, o nichž nechtějí respondenti hovořit. Druhým rizikem je subjektivita vyprávění respondentů. Dostupnost dalších dat je díky mediálnímu archivu Newton Media a díky dalším veřejným zdrojům téměř bezproblémová.

4. Analytická část

Následující kapitoly se věnují třem případům, v nichž ČMKOS prosazovala své zájmy a následně pomocí závěrů těchto případů a pomocí výzkumných rozhovorů analyzuje pozici ČMKOS v politickém systému ČR.

4.1. Odbory a zákoník práce

Nový zákoník práce z dílny Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, jenž měl nahradit normu starou téměř 40 let²¹ a na níž resort pracoval déle než dva roky, byl mimořádně ostře diskutovanou normou, nad níž sociální partneři nenašli shodu, a během jejího schvalování odbory ukázaly svůj vliv. Nakonec byla totiž po mnoha měsících diskuzí definitivně prosazena ta verze zákoníku, kterou stručně řečeno chválily odbory, vládní ČSSD, opoziční²² KSČM, ale kritizovali zástupci zaměstnavatelů, pravicová opozice a poslanecké většině ČSSD a KSČM ji vrátil v legislativním procesu Senát i prezident. Už na jaře roku 2005, tedy krátce po pádu sociálně demokratického premiéra Stanislava Grosse a nástupu premiéra Jiřího Paroubka (ČSSD) a rok před finálním projednáním zákoníku v Poslanecké sněmovně, se k návrhu normy

²¹Platil zákoník práce z roku 1966, jenž byl z počátku devadesátých let novelizován.

²²KSMČ skutečnou opozicí nebyla. V tuto dobu fakticky fungovala legislativní koalice ČSSD a KSČM.

sešlo přes osm set připomínek. Přesto byl prosazen v ministerské verzi bez většiny pozměňovacích návrhů opozice.

Následující kapitola se nejdříve věnuje legislativnímu procesu přijetí zákoníku na půdě vlády, Parlamentu ČR a prezidenta a následně analyzuje, jak odbory i zaměstnavatelé, které nelze z tématu vypustit, využili všech svých formálních i neformálních možností k ovlivnění přijetí a podoby normy. Postoje a kroky odborů lze sledovat ve třech směrech, jimiž jsou Parlament ČR, poradní orgán tripartita a veřejný prostor. Veřejný prostor zahrnuje i dění mezi jednotlivými odborovými centrály, protože nebyly ve věci zákoníku práce vždy jednotné. Prostor je věnován i vysvětlení, co strany sociálního dialogu na zákoníku kritizovaly, případně za co lobbovaly.

Po několikátém odložení se návrh zákoníku práce dostal na jednání vlády, již tvořily strany ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, dne 21. září 2005. Normu prosadili sociální demokraté přes nesouhlas koaličních partnerů. Před vládním hlasováním i po něm ČSSD avizovala, že nebudou-li koaliční partneři nápomocní, ČSSD prosadí zákoník s pomocí parlamentní KSČM. Paktu mezi vládní stranou a stranou, vnímanou řadou poslanců jako nesystémovou, se snažili zabránit křesťanští demokraté například návrhem, že v případě vypuštění ustanovení o rozhodovací a kontrolní pravomoci odborů návrh zákona podpoří.

Jednání vlády těsně před tím, než o normě rozhodovala Poslanecká sněmovna, provázela řada názorových veletočů. Například ČSSD se v jeden den s lidovci dohodla na úpravách některých paragrafů, na jejichž základě by byla KDU-ČSL ochotna pro normu hlasovat, a zabránit tak jednotnému postupu ČSSD a KSČM. ČSSD ale úpravy následující den odmítla poté, co ministr Škromach přesvědčil zbytek strany. Dohoda tedy trvala několik málo hodin a lidovci tak přišli o šanci prosadit své požadavky na omezení odborů v zákoníku.

U tehdejšího ministra práce a sociálních věcí Zdeňka Škromacha je třeba se zastavit. Společně s bývalými předsedy ČMKOS Richardem Falbrem, Milanem Štěchem a Jaroslavem Zavadilem je dalším vysoce postaveným odborářem²³, jenž vstoupil do politiky v rámci ČSSD (Škromach – životopis. 2017). Členství odborářů v politických stranách, které nelze redukovat pouze na ČSSD, se detailněji věnuje jedna z následujících kapitol. Zde ale je třeba poznamenat, že

²³V letech 1989 až 1996 byl předsedou odborové organizace OS KOVO v Sigmě Hodonín. Mezi roky 1993 až 1999 byl členem předsednictva OS KOVO a období let 1994 až 1996 byl členem sněmu ČMKOS.

opozice i zástupci zaměstnavatelů akcentovali souvislost s podobou zákoníku práce z dílny Škromachova ministerstva a Škromachovy odborářské minulosti.

V prvním kole čtení v Poslanecké sněmovně dne 19. října 2005 normu odhlasovali poslanci ČSSD a KSČM, do dolní komory byla ale oficiálně předložena už dne 27. 9. 2005. (Sněmovní tisk 1153). Poté putovala na jednání Výboru pro sociální politiku a zdravotnictví a Ústavně právní výbor. KDU-ČSL, jež se snažila zamítnout zákoník již v prvním čtení, se opírala především o názor Legislativní rady vlády. Ta upozorňovala na možný rozpor s Ústavou ČR. Ve druhém čtení zazněla řada pozměňovacích návrhů, včetně těch od Ústavně právního výboru i návrh na kompletní zamítnutí normy navržené tehdejší stínovou ministryní za ODS Alenou Páralovou. ODS na normě dlouhodobě kritizovala např. její neústavnost v tom smyslu, že zvýhodňuje zaměstnance, již jsou organizováni v odborech. Zákoník Sněmovna schválila ve třetím čtení všemi přítomnými poslanci ČSSD a KSČM (poslanci Ladislav Býček a Karel Vymětal za KSČM se zdrželi) dne 8. února 2006. Pro hlasoval pouze jediný poslanec koaliční KDU-ČSL Jaromír Talíř a žádný z poslanců koaličního US-DEU (Hlasování Poslanecké Sněmovny č. 53/586).

Zákoník do Sněmovny vrátila na konci března 2006 horní komora, v níž nejsilnějšími kluby byly kluby ODS, KDU-ČSL a US-DEU. Senátorské veto přehlasovala Sněmovna dne 21. dubna 2006 znovu hlasy ČSSD a KSČM (Sněmovní tisk 1153). „Nejsou spokojeni zaměstnavatelé, ani malé odborové organizace, spokojeni jsou jen předáci velkých odborových organizací jako jediná skupina,“ řekl tehdy poslanec Josef Lanečka (KDU-ČSL) a narážel na spory uvnitř odborů, jež se týkaly rozporu mezi velkými a malými organizacemi a o nichž se píše níže (iDnes.cz 2006).

Prezident Václav Klaus vetoval zákoník práce dne 10. května 2006. Jeho hlavními argumenty byla nesrozumitelnost, složitost a v důsledku zvyšování nepružnosti pracovního trhu. „V některých svých ustanoveních zákon zakládá nerovné postavení subjektů pracovněprávních vztahů, a to jak mezi zaměstnavateli, tak mezi zaměstnanci a jednotlivými odborovými organizacemi, což je v rozporu s ústavním pořádkem České republiky,“ uvedl prezident (Stanovisko prezidenta republiky 1153/7) a poukázal na paragrafy týkající se uzavírání kolektivních smluv v případě více odborových organizací u jednoho zaměstnavatele. Definitivně schválily zákoník ve Sněmovně ČSSD a KSČM dne 23. května 2006 107 hlasy ze 179 přítomných poslanců (Sněmovní tisk 1153).

Lze tak shrnout, že byl zákoník prosazen přes neshodu sociálních partnerů, Sněmovny, přes veto Senátu a prezidenta Klause. Na základě výsledků hlasování v Parlamentu ČR lze objektivně konstatovat, že zájmy odborů, reprezentovaných přinejmenším největší odborovou centrálou ČMKOS, byly totožné se zájmy stran ČSSD a KSČM. Po volbách do Poslanecké sněmovny se téma zákoníku práce samozřejmě znovu otevřelo a schválily se jeho novely, ale to už není tématem této diplomové práce.

Celý proces přijetí legislativy se konal ve znamení tvrdých bojů na půdě tripartity, Poslanecké sněmovny i ve veřejném prostoru (v médiích i na ulicích, viz demonstrace odborů). Zákoník práce se stal tématem vysoce politizovaným. Jádrem sporu spočívalo v tom, že návrh zákoníku považovali zaměstnavatelé a pravicová opozice za příliš vstřícný k odborům a takový, jenž komplikuje pracovní trh. Naopak ČMKOS s ním byla spokojená a odmítala veškeré pozměňovací návrhy a vyvíjela tlak na jeho schválení Parlamentem ČR.

Ministerstvo, odbory i ministři za ČSSD charakterizovali návrh zákona pomocí formulace „co není zakázáno, je povoleno“, což mělo stručně avizovat, že zákoník práce je liberální. Zaměstnavatelé, zastoupení mimo jiné v Hospodářské komoře ČR či Svazu průmyslu a dopravy, tento slogan otočili do formulace „co se nepovoluje, je zakázáno“. Tím upozorňovali, že návrh je dle jejich názoru příliš regulující. Argumentaci proti zákoníku je možné shrnout do následujících bodů: odboráři by byli oprávněni jednat za všechny zaměstnance, ačkoli většina být odborově angažovaná nemusí. Dlouhé výpovědní lhůty by omezily konkurenceschopnost firem v době nutného snižování počtu zaměstnanců. Prodloužení odchodného při výpovědi ze dvou na tři platy by neúměrně zatížilo zaměstnavatele. Akcentovaným bodem, jenž zaměstnavatelům vadil, byla i zamezení zaměstnavateli vydat vnitřní předpis, týkající se úprav mezd. Řada z těchto věcí dosazených do normy byla esenciálním přáním ČMKOS.

Odbory v čase od zveřejnění ministerského návrhu zákoníku až po jeho schválení Poslaneckou sněmovnou avizovaly, že jsou ochotné nasadit i důraznější metody prosazování zájmů. „Odborový svaz se bude bránit tomu, pokud by měl být přijat takový zákoník práce, který zhorší postavení zástupců zaměstnanců. K tomu jsme připraveni použít všechny kroky, včetně demonstrací, a pokud by to bylo nutné, i případné stávky,“ řekl předseda největšího odborového

svazu, sdruženého v ČMKOS, OS KOVO²⁴ Josef Středula (ČTK 2005). To lze interpretovat jako hrozbu a jeden z faktorů ovlivňující proces přijetí normy.

OS KOVO, neboli ‚kováci‘, navíc v tzv. boji o zákoník práce vystupoval velmi razantně, což bylo dáno jeho mohutností a faktem, že zastupoval vysoký počet odborářů (respektive 623 základních odborových organizací). Už v červnu 2005, tedy několik měsíců před skutečnou demonstrací odborů za zákoník práce, a ještě před projednáním návrhu na vládě a v parlamentu, Středula pohrozil demonstrací i stávkou. V reakci na výtky zaměstnavatelů zopakoval hrozbu, že „budeme dělat vše proto, abychom to uhlídali. A to i za cenu, že bychom udělali protestní akce,“ (Právo 2005a).

Kromě konkrétních výtek vůči návrhu zákona zastupitelé zaměstnavatelů pravidelně kritizovali domnělou či faktickou propojenost ČSSD a odborů, jež dle nich vyústila právě v návrh zákoníku práce. Tehdejší prezident Svazu dopravy a průmyslu Jaroslav Míl v rozhovoru pro českou redakci rádia BBC dne 22. 7. 2005 uvedl, že šest zaměstnanců ministerstva práce a sociálních věcí je bývalými zaměstnanci Ústřední rady odborů. „(...), víceméně ten zákon, tak jak je navržen, odpovídá jejich představám, jejich způsobu uvažování. Je to odborářská lobby, s nadsázkou, (...). Někdy mám pocit, že vládu řídí spíš pan Štěch než pan premiér Paroubek (...).“

Až do poloviny září roku 2005 ke schválení normy ve vládě nedošlo a výtky zaměstnavatelů zintenzívněly. Sdružení podnikatelů a živnostníků například zaslalo premiéru Paroubkovi otevřený dopis, v němž žádali, aby zákon vůbec nebyl předložen do parlamentu a Hospodářská komora premiéra vyzvala, aby byl návrh přepracován (Tisková zpráva HK ČR 2005).

Napětí v koalici se projevilo i na zasedání tripartity dne 15. září 2005, již opustili zástupci zaměstnavatelů i zaměstnanců z důvodu, že považovali zástupce vlády za nepřipravené. Zaměstnavatele navíc rozčililo, že byl na koaliční schůzce z předchozího dne přítomen předseda ČMKOS a senátor za ČSSD Milan Štěch. Štěchovu účast na koaliční schůzce není třeba podceňovat a i přes vědomí, že byl členem Senátu i ČSSD, můžeme jeho účast chápat jako součást odborářského lobbování za ministerskou verzi zákoníku.

²⁴V roce 2009 disponoval 156 748 členy (ČMKOS 2010: 135).

V souvislosti s koaličním sporem prohlásil tehdy ještě předseda ČSSD Stanislav Gross, že v případě trvání neshody je ČSSD připravena zákon protlačit přes nesouhlas koaličních partnerů.

Demonstrace na podporu zákoníku práce

Přesto, že vládní ČSSD normu prosadila ve Strakově akademie a avizovala, že je ochotná ji dále prosazovat bez souhlasu koaličních stran s KČSM, odbory na podporu zákoníku práce začaly hovořit o plánované demonstraci. Motiv této veřejné demonstrace za zákoník práce je možné najít ve snaze ovlivnit veřejné mínění a zapůsobit na ‚odmítače‘ normy.

A opět iniciativu přebíral OS KOVO. „Nejprve vyzveme Českomoravskou konfederaci odborových svazů (ČMKOS) ke svolání velké společné protestní akce. V případě, kdyby centrála nerozhodla, připravíme demonstraci sami,“ uvedl předseda svazu Středula (Kadečková 2005). Předseda ČMKOS na tuto ‚kováckou‘ výzvu reagoval souhlasně a oznámil, že je ve spojení s druhou centrálou ASO a že akce by měla být společná.

Již dne 11. října oznámila ČMKOS protestní akci, jež se měla konat a poté skutečně konala 26. listopadu 2005 (Právo 2005b). Velké demonstraci v Praze navíc předcházely v říjnu a listopadu demonstrace a mítinky v regionech, čímž se snažily odbory seznamovat s normou mimo hlavní politické dění v Praze. V tento moment do debaty o normě vstupují s hrozbou protestů i zaměstnavatelé. „Připravujeme generální protest, na hodinu zastavíme práci,“ informoval na tiskové konferenci předseda Sdružení podnikatelů a živnostníků ČR Bedřich Danda, později k tomu ale nedošlo.

Předseda ČMKOS Štěch vysvětlil cíl demonstrace jasně, odbory chtěly o zákoníku informovat širokou veřejnost a ovlivnit její názor. „Chtěli bychom, aby si veřejnost všimla, že pracovní právo je v určitém ohrožení a to v podobě pozměňovacích návrhů, které chystá opozice, ale které také připravují zaměstnavatelé,“ uvedl Štěch. (ČRo 2005).

Demonstrace se nakonec účastnilo téměř 30 tisíc lidí, včetně předsedy Poslanecké sněmovny za ČSSD Lubomíra Zaorálka. Premiér Paroubek se demonstrace nezúčastnil. Později ale oznámil, že akci považoval za podporu své vlády. „Demonstrace je na podporu zákoníku práce a proti návrhům, které jsou prezentované zaměstnavateli, ODS a KDU-ČSL. Jestli to někdo chápe jinak, to je jeho pohled,“ reagoval na to pro Právo (2005c) Štěch.

Situace mezi jednotlivými odborovými ústředními

Zajímavě a konfrontačně se vyvíjela situace napříč odbory. V měsíčníku Sondy Revue (2005), jenž vydává ČMKOS, promluvil totiž prezident Křesťanské odborové koalice, jež není členem ČMKOS, Alois Anton s tím, že chválení zákoníku práce je protiústavní a pro menší odborové centrály diskriminační. „Jedná se o § 316 a 317, které ve svých ustanoveních o rozhodovací a kontrolní pravomoci odborů nesouvisují s ochranou všech zaměstnanců, ale zajišťují zvýšený vliv odborových funkcionářů na pracovišti,“ uvedl Anton. „Jasně se opět prokázalo úzké propojení ČSSD a ČMKOS, a to v době, kdy odbory viditelně stagnují,“ dodal. Tato situace dokazuje silnou nejednotu mezi odborovými centrály. Na Antona ve stejném čísle Sondy Revue zareagoval předseda OS KOVO Středula a proti námitce Antona se vymezil. „Doslova mě šokovalo prohlášení prezidenta KOK Aloise Antona, které podporuje politickou objednávku především ze strany KDU-ČSL na zrušení kontrolních oprávnění odborů. Není pravda, že tato oprávnění diskriminují menší odborové organizace. Tato oprávnění náleží každé odborové organizaci,“ uvedl s tím, že by takový postoj odborového předáka měl být významným signálem pro členskou základnu KOK. „KOK se nikdy do prací na novém zákoníku práce nezapojila a není ani členem tripartity,“ uvedl Středula.

Že ale nebyly odbory v pohledu na zákoník práce zcela jednotné, dokazuje i zpráva ze dne 16. února, tedy krátce poté, co zákoník schválila Poslanecká sněmovna. Federace strojířů, jež též není součástí ČMKOS, se rozhodla proti zákoníku protestovat. „Nesmí být zvýhodňována žádná skupina zaměstnanců ani žádný odborový svaz,“ uvedl prezident federace Petr Čechák, jenž se obával toho, že zákoník by vedl k likvidaci menších profesních odborových organizací (Lidovky.cz 2006). V podobném duchu se vyjádřil předseda Asociace pro rozvoj kolektivního vyjednávání a pracovních vztahů (AKV) Bořivoj Šubrt

Obavy menších odborových organizací vycházely z toho, že předchozí zákoník práce pro situaci, kdy při uzavírání kolektivních smluv jednalo vedení firmy či podniku se všemi odborovými organizacemi, počítal s právem veta i té nejmenší organizace. Zákoník tedy umožňoval pat. Do nového zákoníku práce se ale zařadil návrh, aby platná kolektivní smlouva, není-li možná dohoda, byla uzavřena s těmi odborovými organizacemi, jež sdružují 50 % všech členů odborů v podniku.

Proti obavám menších odborových svazů a proti interpretacím neshody mezi odbory vystoupila ČMKOS. „ČMKOS důrazně odmítá informace, že české odbory mezi sebou vedou válku o zákoník práce. Všechny odborové organizace podporují přijetí nového zákoníku práce. Spor se

vede pouze o jednu větu jednoho paragrafu,“ uvedla konfederace prostřednictvím své mluvčí Jany Kašparové s argumentací, že ČMKOS nesouhlasí, aby kolektivní vyjednávání bylo zablokováno jednou odborovou organizací a zaměstnanci „byli vydáni do nejistoty“. Menšině nejde o blaho většiny, uvedla ČMKOS, ale prý o prosazení jejích - často vysoce exkluzivních - požadavků. „Menšina tak diktuje většině. Menšina činí z většiny své rukojmí. Takový stav je do budoucna neudržitelný,“ dodala centrála (Kadečková 2006).

Závěr

Případ zákoníku práce ukazuje na mimořádnou shodu předkladatele zákoníku, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, a odborů (s výjimkou těch odborových centrál, jež proti některým pasážím protestovaly). Odbory zde ukázaly silný tlak, jenž pomohl udržet zákoník práce v podobě, v níž jej předložilo ministerstvo. Nelze podceňovat ani ukázkou síly a vlivu odborů při demonstraci ze dne 26. listopadu 2005.

4.2. Kampaň Konec levné práce

Jedním ze základních požadavků odborů napříč kontinenty jsou spolu s vysokou zaměstnaností vyšší platy. Požadavky na více peněz pro zaměstnance zformulovala v době nízké nezaměstnanosti ČMKOS v kampani s názvem Konec levné práce, jejíž dílčí součástí byly navazující Konec levných učitelů a Konec laciných herců. Po dvou letech trvání kampaně ji odbory označily za velmi úspěšnou. V prohlášení Sněmu ČMKOS ze dne 23. května 2017 ČMKOS uvedla, že odbory se staly vlivnou silou, která skutečně ovlivňuje růst reálných mezd a vyjednávání s vládou v rámci tripartity přináší dobrý růst minimální mzdy a platů.

Kampaň odstartovala dne 16. září 2015 manifestačním mítinkem odborů v Areně Sparta a trvá doposud. Odbory ji prezentovaly jako jakési školení o kolektivním vyjednávání, přes které lze na vyšší platy dosáhnout.

Dne 16. září se v Areně Sparta sešlo 1500 odborářů, dle vlastních slov měli deklarovat, že odboráři chtějí obdobně jako německé a rakouské odbory aktivizovat vyjednávací týmy kolektivních smluv a upozornit veřejnost na zaostávající mzdový systém v ČR (Korál 2015b). Kampaň proti nízkým platům a mzdám lze chápat jako učebnicový příklad vyvíjení tlaku na zaměstnavatele a politiky přes veřejné mínění. Kampaň chtěla být slyšet, nešlo o žádné privátní a interní školení a lze ji chápat jako demonstraci požadavku a ochoty své požadavky prosazovat. Akce se zopakovala dne 7. září 2016 a měla by se uskutečnit i v září 2017. Po roce od startu

kampaně prý opět nemělo jít o demonstraci, ale o motivační školení, jak při kolektivním vyjednávání vyjednat zvýšení mezd (Stejskalová 2016). Pro obě tyto akce odborů se hodí pojem manifestační mítink.

Chystanou kampaň vyhlásily odbory už v červnu 2015. Pro kontext lze uvést, že ekonomika rostla, firmy trápil nedostatek pracovníků a velké odborářské téma nezaměstnanost vykazovala nízká čísla. Podle Českého statistického úřadu dosahovala 6,24 % nezaměstnaných obyvatel (Podíl nezaměstnaných osob v ČR a krajích. ČSÚ. 2017). V roce 2015 dosáhla průměrná mzda výše 26 467 Kč, meziročně plus 3,4 %, tedy 860 Kč (Průměrné mzdy ČSÚ). Odbory žádaly zvýšení reálných platů nejméně o 5 %, zaměstnavatelé proti požadavku argumentovali, že v zásadě nemají nic proti zvyšování platů, ale že se sotva zotavily z proběhlé ekonomické krize (Holub 2015).

Mimo jiné na mítink ČMKOS zareagovala Hospodářská komora ČR. Ohradila se vůči rétorice ČMKOS, již dle HK ČR šlo shrnout takto: slušný zaměstnavatel se o zisky spravedlivě dělí, kdo to nedělá, slušný není (Reakce HK ČR na mítink ČMKOS s názvem „Konec levné práce“ 2017). Komora se vymezila i vůči samotné podstatě mítinku, tedy stagnaci zvyšování mezd. Podle HK ČR mzdy i finanční a nefinanční bonusy zaměstnanců v roce 2015 rostly a dokladem byly statistiky Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ). „Odbory zcela pomíjejí, že podniky investují do vytváření nových pracovních míst (...),“ uvedla komora.

Na následujícím zasedání tripartity dne 17. září 2015 si odbory řekly o zvýšení objemu platů o tři %, u státních zaměstnanců o další dvě % (Záznam zasedání č. 121 RHSD). Téma dílčích platů, např. v kultuře, odboráři nadnesli na tripartitě například dne 7. března 2016 (Záznam zasedání č. 126 RHSD)

Na tripartitě zazněl zřetelný požadavek na zvýšení platů ve veřejném sektoru i v květnu následujícího roku. Zatímco původně odbory požadovaly desetiprocentní zvýšení od ledna 2017, nyní požadovaly navýšení o pět % od září. Premiér Bohuslav Sobotka tehdy zvýšení platů nevyloučil, odkázal na vývoj ekonomiky (Právo 2016). Obecně byla vláda nakloněna myšlence přidání na platech, jen nepanovala shoda, komu přidat více a komu méně. Například ve zdravotnictví byl zastáncem desetiprocentního zvýšení platů tehdejší ministr zdravotnictví Svatopluk Němeček (ČSSD).

Dne 25. července na tripartitě vznesla ČMKOS požadavek na zvýšení minimální mzdy od 1. ledna 2017 o 1 600 Kč na 11 500 Kč, požadavek podpořila ASO (Záznam zasedání č. 130 RHSD), sociální partneři ale nedospěli ke shodě. Nicméně ani rok po odstartování kampaně

Konec levné práce k dostatečnému navýšení platů dle požadavků odborů nedošlo, růst byl pouze čtyřprocentní.

Dne 7. září 2016 se proto znovu odboráři sešli v Aréně Sparta, rok po odstartování ale předseda Středula označil růst průměrných českých platů a plán vlády zvednout minimální mzdu za zásluhy odborů. „Je tu naprosto přímá úměra mezi tím, že odbory takový požadavek vznesly, a tím, že je uskutečňován,“ uvedl (Šrajbřtová 2016). Za cíl zde odboráři označili zvýšení platů v soukromé sféře alespoň o 5,5 %, minimální mzda by měla stoupnout na 11 500 Kč měsíčně. Padla i témata karenční doby, nemocenské a další (Martinek 2016)

Hospodářská komora v souvislosti s dalším mítinkem kampaně zopakovala, že se mzdy dle jejich analýz a anket zvyšují a že komora nezpochybňuje, že pokud se zaměstnavatelům daří, měly by mzdy zvyšovat. Je proto dle komory zbytečné dělat „dramatické mítinky a nátlakové akce“ (Konec zaměstnavatelů v ČR? – HKČR 2016).

Po prvním roce a půl kampaně dosáhla průměrná mzda 27 589 Kč za rok 2016, meziročně plus 4,2 %. Medián mezd činil 25 061 Kč (Průměrné mzdy. ČSÚ. 2017). Minimální mzda v lednu 2017 byla 11 000 Kč, v lednu 2016 9 900 Kč a v lednu 2015 9 200 Kč. Odbory považovaly růst mezd za svou zásluhu, je ale otázka, zda by se navyšovaly i bez tlaků odborů. Vláda premiéra Sobotky minimální mzdu navýšila už třikrát. Zvýšila platy učitelům, ve zdravotnictví a státním zaměstnancům, navrhla i zvýšení platů řidičů autobusů (Stejskalová, Šrajbrová 2016).

4.2.1. Konec levných učitelů

Součástí kampaně byly dílčí resortní manifesty za vyšší platy. Veřejně podpořila už na jaře 2016 kampaň Konec levných učitelů ministryně školství Kateřina Valachová. Kampaň se hlásila ke Konci levné práce, vyhlásil ji Českomoravský odborový svaz pracovníků školství, člen ČMKOS. Učitelé trvali na navýšení platů o deset %. Na svém Facebooku Valachová dne 24. března uvedla, že považuje za legitimní i nárok na patnácti procentní zvýšení platů pro příští rok. „Chci, jak už jsem mnohokrát řekla, aby v roce 2020 byl plat učitele na 130 % průměrné mzdy,“ uvedla Valachová (Facebook Kateřiny Valachové). Platy učitelů a dalších pracovníků ve školství totiž v roce 2015 rostly pomaleji, než tomu bylo v jiných sektorech a zvýšily se pouze o 2,2 % na 23 579 Kč (iDnes.cz 2016). „Nebudeme nyní vyhrožovat protestními akcemi. Jsme ve fázi vyjednávání. Zbraně budou připraveny, ale ještě s nimi neharašíme. Když vyjednávání budou selhávat, jsme připraveni se o to poprat,“ uvedla místopředsedkyně školských odborů Markéta Seidlová (Kopecký 2016). Ta zvolená slova (zbraně, poprat,

přípravě) opět naznačují hrozbu toho, co se stane, když nebude odborům vyhověno. Něco podobného lze vysledovat i v souvislosti se zákoníkem práce a avizovanou demonstrací za jeho schválení (viz výše).

Kampaň konec levných učitelů se nesečkala s nějakým mimořádným protestem. Ale to je nutné chápat v kontextu veřejného školství. Těžko hledat někoho, kdo by se postavil proti růstu platů učitelů a těžko lze argumentovat za nízké platy ve školství. Od září roku 2016 došlo k reálnému navýšení platů učitelů o šest procent, hovořilo se ale o osmi (Zvýšení platů čeká učitele už od září MŠMT 2017).

4.2.2. Konec laciných herců

V říjnu 2016 kampaň vyhlásila Herecká asociace, jejímž prezidentem byl v té době Jiří Hromada²⁵. Argumentaci ke kampani asociace založila na stagnaci platů herců, průměrný hrubý plat člena hereckého souboru byl dle ní 19 tisíc Kč.

Už v listopadu se zástupci asociace setkali s ministrem kultury Danielem Hermanem (KDU-ČSL) a premiérem Sobotkou, aby o navýšení platů jednali. Asociace deklarovala požadavek na vícezdrojové financování divadel a navýšení Programu státní podpory profesionálních divadel a profesionálních symfonických orchestrů. Herci nekritizovali jen nízké platy ale i fakt, že doposud žádný slib na navýšení peněz pro kulturu na jedno procento ze státního rozpočtu nebyl splněn. Podle Herecké asociace se s premiérem shodli na zrušení tarifních tabulek a stanovení jediné tabulky, jež by měla posílit vyšší nástupní platy a umožnit oceňování umělců také podle počtu let strávených v angažmá. Tak by mělo dojít v roce 2017 k valorizaci platů herců až o 9,4 % (Herecká asociace. 2017). Jednání nicméně stále pokračují (Laudin 2017).

Závěr

Heslo či slogan odborů, konec levné práce, si vypůjčil poslanec ČSSD Jaroslav Foldyna v rozhovoru pro MF DNES, jenž se týkal krajských voleb v Ústeckém kraji. „Můj cíl je konec levné práce v kraji. Budeme podporovat pouze ty firmy, které budou nabízet odpovídající mzdy. To je pro mě zásadní motiv,“ uvedl Foldyna (Angermannová 2016). Je pravděpodobné, že se

²⁵ V květnu 2017 ze své pozice odstoupil, jméno nového prezidenta ještě není známo. Zvolen bude na valné hromadě, jež se koná až v roce 2018. Zástupcem prezidenta je Zdeněk Hruška.

jedná o programový průnik odborů a ČSSD, ale v tomto případě se Foldyna jasně postavil na stranu odborů a jejich kampaň do značné míry podpořil.

Kromě dílčích kampaní Konec levných učitelů a Konec laciných herců se kampaň promítla i do požadavků zaměstnanců gumárenské firmy Mitas na zvýšení platů z jara roku 2017. Kolektivní smlouvu uzavřelo vedení s odbory, které se řadí pod Odborový svaz ECHO patřící do ČMKOS, dne 17. května 2017. Podpisu smlouvy předcházela stávková pohotovost a demonstrace, již podpořil i Josef Středula (Odbory v Mitasu vybojovaly vyšší mzdy ECHO). Ilustruje to silnou pozici odborů. V kontextu rostoucí ekonomiky jde už o několikátý úspěšný tlak na zvýšení platů. Dalšími příklady jsou vyšší platy řidičů autobusů, kterým premiér Bohuslav Sobotka den před avizovanou celorepublikovou stávkou dne 5. dubna 2017 slíbil, že vláda přidá krajům na mzdy řidičů 420 milionů korun z rozpočtové rezervy. Dalším příkladem je tlak na zvýšení mezd zaměstnanců řetězce Albert, který podpořila v prosinci roku 2016 i vláda. Odborový svaz pracovníků obchodu (OSPO) se s vedením dohodl na růst mezd v roce 2017 v průměru o 8,5 % (Zástupci OSPO a Aholdu se dohodli na navýšení mezd OSPO).

Vstřícnost ČSSD ke kampani Konec levné práce potvrdil i předseda ČMKOS Středula. V rozhovoru pro Právo (Brožová 2016) uvedl, že každá strana i hnutí měly možnost se ke kampani přihlásit. „Je zvláštní, že se k tomu přihlásila z koaličních stran jen ČSSD,“ uvedl Středula.

Kampaň Konec levné práce byla a stále je vedena poměrně sofistikovaným způsobem. Odboráři agitovali primárně svými komunikačními kanály (sociální sítě, Sondy Revue, e-sondy, billboardy), ale získali prostor i v dalších médiích. A zřejmě byla úspěšná, co se vnitrostranického dění a mobilizace členstva týče. V 2016 přibylo ČMKOS 13 152 nových odborářů a založeno bylo 105 nových odborových organizací (Kolářová 2017). Další, v pořadí již třetí mítink, plánuje ČMKOS na 14. září 2017. Předseda ČMKOS Josef Středula hodnotí kampaň velmi kladně. „Lepší sociální kampaň v ČR nebyla,“ uvedl v rozhovoru pro tuto diplomovou práci. „Jsem v odborech od roku 1990 a sociální kampaně jsou problematické. Politické tu jsou běžné a také spousta produktových. Ale v tomto případě jsme učebnicový příklad pro sociální marketing. Není to jen můj pohled. Potvrzuje ho zpětná vazba od lidí od marketingových specialistů přes reakce zaměstnavatelů. Kampaň dostala směr i kontext, konec levné práce není zdaleka jen o konci levné práce, je o veřejných financích, o službách, o daních a o pocitech lidí. Souvisí s tím obrovské množství věcí. Kampaň, to je už pojem, navíc dnes všechny politické strany dávají jasně najevo, že nízká cena práce je reálný problém,“ uvedl.

4.3. Odbory a občanský zákoník

Nový občanský zákoník z roku 2012, o němž referuje jedna z kapitol teoretické části, se týkala odborů tím, že zasahovala i do pracovního práva a do právního fungování odborů. Do té doby platila původní norma z roku 1964, jež byla několikrát po roce 1989 novelizovaná. Hlavním autorem novely byl Karel Eliáš z Právnické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Souběžně s novým zákoníkem, jehož předkladatelem bylo Ministerstvo spravedlnosti ČR, mířil na jednání vlády i návrh zákona o obchodních společnostech a družstvech.

Potřeba nového občanského zákoníku byla zformulována už ve věcném záměru vlády z roku 2000, jenž tehdejší kabinet schválil v dubnu 2001. Tehdy aktuální úpravu občanského práva poznamenala v jejím koncepčním základě politicko-správní doktrína tehdejšího komunistického režimu a obsahovala pozůstatky totalizujících trendů (Věcný záměr z roku 2000). V rozhovoru pro deník MF DNES ze dne 10. května 2011 vysvětlil potřebu nového občanského zákoníku Eliáš tak, že tehdy platný zákoník z roku 1964 stál na myšlence, že stát nejlépe věděl, jak si mají lidé uspořádat soukromý život a že jim dirigoval pravidla, dle kterých žít.

Zákoník nabyl účinnosti dne 1. ledna 2014. Odbory přesvědčovaly, že je třeba přijetí změny tohoto zákona, nebo alespoň odložit účinnosti o rok. Než byl přijat, odmítaly jej celkově. Zákoník totiž mimo jiné zrušil zákon o sdružování občanů, který se odborů přímo týkal. Práva a povinnosti odborů tedy nově definoval nový občanský zákoník a zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob. ČMKOS už na jaře 2011 avizovala, že se zákoníkem nesouhlasí a napsala padesát stran připomínek.

Přeskočíme-li první verzi návrhu zákona z roku 2005 či rozeslání druhé verze do připomínkového řízení z roku 2008 a další dílčí kroky legislativního procesu, návrh novely občanského zákoníku byl v dubnu 2011 předložen Legislativní radě vlády a v květnu 2011 jej schválila vláda (ve složení stran ODS, TOP 09 a Věci veřejné). První čtení návrhu se konalo dne 8. června 2011, ke schválení zákona došlo dne 9. listopadu téhož roku. S výjimkou omluvených nebo k hlasování nepřihlášených zákonodárců zákoník podpořili všichni poslanci vládní ODS a TOP 09, s výjimkou jednoho poslance i Věci veřejné, poslanec za opoziční ČSSD Stanislav Křeček a nezařazená poslankyně Kristýna Kočí. Jednotně proti byli komunisté (Hlasování Poslanecké sněmovny č. 30/86). Senát využil možnosti se návrhem nezabývat,

respektive „neprojednal nebo k němu nepřijal usnesení,“ (což je doslovná citace ze Sněmovního tisku č. 362 k zákoníku). Prezident Václav Klaus zákon podepsal dne 20. února 2012.

Stanovisko ČMKOS, zveřejněné dne 2. února 2011, obsahovalo zásadní připomínky odborů k návrhu. Shrnout lze ale postoj centrály tak, že koncepci ze svého pohledu zástupců práv a zájmů zaměstnanců považovala za nepřijatelnou a přijetím takové normy by dle odborů byla zpřetrhána dosavadní kontinuita práva (Stanovisko ČMKOS 2011). Kromě dílčích právnických úprav občanskoprávních vztahů se ČMKOS vymezila vůči délce připomínkové lhůty, jež se rovnala 20 dnům a jež ČMKOS považovala za nedostatečnou a takovou, která nepříznivě ovlivní kvalitu zaslaných stanovisek i kvalitu návrhu.

Centrála si proto uplatnila výhradu zaslání dalších případných připomínek po uplynulé lhůtě. Vymezila se i vůči doprovodnému zákonu, jenž nebyl do připomínkového řízení zaslán, čímž dle ČMKOS nebylo možné plně posoudit vliv nového občanského zákoníku. ČMKOS dále ve svém stanovisku zformulovala i požadavek na doplnění nového občanského zákoníku o pozitivní právní úpravu vztahující se k odborovým organizacím a organizacím zaměstnavatelů. Odložení zákoníku žádaly odbory i na tripartitě.

4.3.1. Kampaň Otevřete oči

V kontextu postoje odborů k občanskému zákoníku je nutné zmínit mediální kampaň Otevřete oči, jež mířila proti návrhům vládní reforem důchodů, zdravotnictví a daní. Fakticky se jednalo o billboardy s hesly (např. Reformy pro lidi, ne proti lidem apod.). Odstartovala dne 1. dubna 2011. Kampaň nešetřila emotivními výrazy i ilustracemi. Například na plakát s textem ‚Reformu zdravotnictví vám rádi pustíme žilou‘ vyobrazila tehdejšího premiéra Petra Nečase a ministra financí Miroslava Kalouska jako ušaté a zubaté upíry (e-Sondy 2011), mluvčí ČMKOS ale informovala, že tato varianta „neprošla“, do médií se ale dostala. Jejím akcentovaným cílem bylo dosáhnout změn v reformách a dopředu avizovala, že ze svých aktivit proti reformám nevylučuje demonstrace a případně stávky. Kampaň v demonstraci skutečně vyústila, dne 21. května 2011 demonstrovali odboráři na Václavském náměstí v Praze, dne 16. června následovala celostátní stávka v dopravě.

Závěr

Případ občanského zákoníku a zákoníku práce vede k jednoduchému závěru, respektive potvrzuje obecnou domněnku. Pokud se vyjadřují odbory k legislativě, či se skutečně snaží legislativní proces ovlivnit, je jejich úspěch závislý na složení vlády i Parlamentu ČR a síle stran, s nimiž jsou si odbory programově blízké. V případě prosazování nového občanského zákoníku pravicovými a středopracovými vládními stranami totiž ČMKOS nebyla zdaleka tak úspěšná se svými připomínkami jako v případě zákoníku práce z roku 2006.

4.4. Odbory v politickém systému ČR

ČMKOS se svými 333 309 členy, 29 odborovými svazy a 5 506 základními odborovými organizacemi je nejen největší odborovou centrálou v zemi, ale i co do počtu členů jednou z největších společenských organizací v ČR. Kdyby byla ČMKOS politickou stranou, kandidovala v roce 2013 do Poslanecké sněmovny a hlasovalo by pro ní stejné množství lidí, jako je jejích členů, získala by něco mezi šesti až sedmi procenty hlasů a získala by zhruba 13 poslanců. Proto je relevantní analyzovat, jakou roli tato silná společenská instituce má v politickém systému ČR.

ČMKOS má svůj program postavený na ochraně zaměstnanců, vyjadřuje se ale i k rodinám s dětmi, k důchodcům, nezaměstnaným či dalším skupinám. Historicky vzato mají odbory velmi blízko k sociální demokracii, nicméně po roce 1989 na rozdíl od prvorepublikového případu ke zcela zřetelně veřejně deklarovanému propojení odborů a ČSSD nedošlo. Odborům i ČSSD čas od času bylo a stále je jinými stranami vyčítáno silné propojení, o odborech se hovoří jako o převodové páce sociálních demokratů. Je ale fakt, že ČMKOS nikdy před volbami nevystoupila a neřekla, že doporučuje volit ČSSD. Detailům synergie mezi ČSSD a odbory a jejímu vysvětlení se věnuje jedna z následujících kapitol.

Odpověď na otázku, jakou roli hrají odbory v politickém systému ČR, hledala autorka diplomové práce v odpovědích bývalých předsedů a současného předsedy ČMKOS a srovnala je s výše uvedenými případy. Jde tedy o subjektivní pohled odborářů, jistě by zástupci politických stran či veřejnosti definovali jejich roli jinak. Tuto diplomovou práci ale zajímá, jak svou roli vidí samy odbory.

Odbory jsou skrze svou účast v připomínkovém řízení a tripartitě přizvány k určité spoluúčasti na legislativním procesu. Jak navíc vyplynulo z rozhovoru s Josefem Středulou, tripartita není

poslední místo na půdě vlády či ministerstva, kam jsou zástupci odborů zváni. Jsou součástí porady ekonomických ministrů, součástí rozhodování ve vztahu k evropským fondům, tedy Rady pro evropské strukturální a investiční fondy (ESIF) a součástí rady pro konkurenceschopnost u místopředsedy vlády pro vědu a výzkum Pavla Bělobrádka.

Už to samo o sobě staví odbory do relativně důležité poradní role. V konečném rozhodování má hlavní slovo Parlament ČR, ale i na něj mohou odbory uplatňovat vliv skrze své členy v něm nebo pomocí jiné formy lobbingu (viz níže).

Odbory jsou také jedním z hlavních mimoparlamentních organizovaných kritiků exekutivy. Pomocí svého odborného zázemí z řad ekonomů či právníků pravidelně komentují kroky a rozhodnutí vlády. Do jisté míry vládě nastavují zrcadlo a ovlivňují i veřejné mínění. Vystupují v médiích i na sociálních sítích. Když premiér Bohuslav Sobotka oznámil dne 2. května 2017 rozhodnutí podat demisi vlády, média oslovila opoziční i koaliční politiky, politology, ekonomy i předsedu ČMKOS Josefa Středulu, aby začínající vládní krizi okomentovali. I pomocí méně častých demonstrací či kampaní dávají odbory jasně najevo, co si o dílčích rozhodnutích vlády nebo parlamentu myslí.

O síle odborů lze uvažovat i v kontextu daného složení vlády. Na základě výše uvedených tří případů, kdy o sobě daly odbory výrazně vědět a snažily se ovlivnit politické dění, lze konstatovat, že jiná je rétorika odborů za vlád pravicových, jež mají z podstaty věci jinou hierarchii hodnot než odbory, a za vlád levicových. Odbory v době pravicové vlády spíše odmítají, kritizují a brání, co je dle nich třeba. Jsou takříkajíc v defenzivě. Viz občanský zákoník, důchodová reforma a další kroky vlády Petra Nečase (vládla v letech 2010 až 2013 ve složení ODS, TOP 09 a Věcí veřejných).

Do jiné situace se odbory dostávají, vládne-li vláda, jež je odborům programově bližší. Tedy například současná vláda Bohuslava Sobotky (složená z ČSSD, KDU-ČSL a hnutí ANO). O té se předseda ČMKOS vyjádřil v tom smyslu, že je díky ní veden nejlepší sociální dialog v historii České republiky. „Dnes je férový, opravdu se tripartita schází každý měsíc. Věci se předjednávají. Vláda, než má rozhodovat, nejdříve konzultuje se sociálními partnery a poté teprve jde na rozhodnutí vlády. Daná věc se načte, přeruší se projednávání na vládě, pak jedná tripartita a pak znovu vláda. Kabinet stojí o to, aby zazněl názor zaměstnavatelů a zaměstnanců, protože může být velmi relevantní. Z tohoto pohledu se kvalita sociálního dialogu projevuje

v dalších věcech. Historicky poprvé se sešla tripartita se slovenskou stranou,“ uvedl Josef Středula.

Tezi, že v době levicových vlád mají odbory více prostoru pro prosazování svých zájmů, nápadů a požadavků a jsou takzvaně v ofenzivě, podporuje i vyjádření Milana Štěcha. „Zákonitě vždy očekávají odbory více od levicových vlád a často za jejich vládnutí více demonstrují a vystupují pomocí krajních prostředků, protože cítí, že více vybojují,“ uvedl Štěch a připomněl, že vláda Vladimíra Špidly (ve složení ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, jež vládla v letech 2002 – 2004) padla mimo jiné pod tlakem odborů. „Špidla dělal ústupky Čtyřkoalici, což mu vyčítaly především odbory. Někdo z jeho pádu obviňuje mě osobně, ale jeho vedení tehdy něco slíbilo a nedodrželo. Dokonce se Špidla vyhýbal jednání tak dlouho, až nakonec řekl, že je mu to líto, ale odbory budou v tom či onom poraženy. To byl předvečer konce jeho vlády,“ uvedl Štěch.

Hodnotící role ČMKOS spočívá i ve způsobu, jímž odbory více či méně ovlivňují rozhodování a názory svých členů, případně dalších lidí či institucí, a to svými pravidelnými analýzami volebních programů relevantních stran, které vydávají před každými krajskými a parlamentními volbami či volbami do Evropského parlamentu. Tento 'průvodce programem' analyzuje, jak jednotlivá klíčová témata (včetně zákoníku práce, zaměstnanosti, zdravotnictví, mezd a platů) rezonují v jednotlivých programech. Vyjadřuje se i k tomu, jak dané strany hlasovaly pro určité normy a jak se v minulém volebním období stavěly k tématům, která odbory zajímají.

Analýzy politických programů

ČMKOS sice před volbami nedefinuje, kterou stranu doporučuje volit, z jejích analýz ale jasně vyplývají preference. Příkladem může být analýza volebních programů politických stran provedená ČMKOS před parlamentními volbami v roce 2006. Analýza se zaměřila na podporu sociálního partnerství a kolektivního vyjednávání, vztah k odborům mzdovou politiku, oblast pracovněprávních vztahů a řešení nezaměstnanosti. Zkoumala volební programy Občanské demokratické strany, ČSSD, Unie svobody – Demokratické unie (US-DEU), Strany zelených a KSČM. Podle analýzy ODS, US-DEU, Strana zelených a KDU-ČSL nevěnují podpore sociálního partnerství a kolektivního vyjednávání „žádnou pozornost“ (ČMKOS 2010: 27). ČSSD dle analýzy „oceňuje zachování sociálního smíru a nezastupitelnou roli sociálního dialogu“. KSČM prosazuje „aktivnější ochranu práv zaměstnanců při porušení zákoníku práce a kolektivních smluv“ (ČMKOS 2010: 27). Vztahu k odborům ODS, US-DEU a Strana zelených nevěnují „žádnou pozornost“. V podobném duchu, tedy kladně hodnotící ČSSD a

KSČM a kritická vůči zbylým třem stranám, je analýza i v ostatních bodech. Strany pravice, za něž považovala analýza ODS a US-DEU spolu se Stranou zelených, dle analýzy prosazovaly „nebezpečnou antisociální linii liberální politiky“ (ČMKOS 2010: 27).

Tento příklad ilustruje, že ačkoli odbory jasně nevystoupí a neřeknou, koho před danými volbami podporují, z analýz ČMKOS je preference více než zjevná. Otevírá se tedy možnost debaty nad odbory deklarovanou nadstranicností. Ona tu totiž fakticky není. ČMKOS má svůj jasný program, který chce prosazovat, a chová se tak racionálně jako každá politická strana. Tedy tak, že souzní se stranami podobného programového ražení. Kritizuje a všemi možnými prostředky vystupuje proti stranám opačných priorit a i v případě levicových a tedy spřátelených stran ve vládě neváhá prosazovat své další požadavky a tlačit je podobným stylem, jakým umí vystupovat proti pravicovým.

Kromě analýzy volebních programů politických stran se odbory vyjadřují i k minulosti. Své členy informují o tom, jak se které strany v minulém funkčním období stavěly k tématům blízkým odborům. Tedy namátkou zákoníku práce, důchodům či politice zaměstnanosti.

Dále existují případy, kdy konfederace výslovně neřekla, koho volit doporučuje, ale uvedla, koho volit nedoporučuje. Příkladem jsou krajské volby v roce 2012, jež se konaly v době vlády odbory kritizovaného kabinetu Petra Nečase. ČMKOS před volbami vydala výzvu k občanské veřejnosti, v níž pojmenovala důvody k nespokojenosti s tehdejší středopravicovou vládou. Jako zdroj je účelově a pro ilustraci synergie mezi ČMKOS a odbory zvolen web ČSSD, jež výzvu konfederace převzal (Odbory vyzývají občany. ČSSD. 2017). Jako jeden z důvodů figurovala i kritika vlády, která dle dokumentu na většinu návrhů sociálních partnerů odpovídala, že pro ně „není politická vůle, ignoruje snahu odborů a zaměstnavatelů zapojit se do hledání východisek z krize“. Podobně tomu bylo o rok později ve volbách do Poslanecké sněmovny v říjnu 2013.

Těžko bez hlubší analýzy hodnotit dopad výzvy odborů, krajským volbám nicméně dominovala ČSSD. Ta při volební účasti necelých 37 % zvítězila v devíti krajích a získala 23,58 % hlasů (Volby do zastupitelstev krajů ČSÚ 2017). ODS získala 12,28 %, TOP 09 a Starostové 6,63 % a Věci veřejné 0,25 %.

Odbory nestranické nebo nepolitické?

V hodnocení samotné otázky političnosti odborů se jednotliví respondenti liší. To je jistě dáno tím, že každý si tento pojem definuje svým stylem, ale zatímco dle Richarda Falbra by se odbory měly věnovat tomu základnímu, tedy ochraně zaměstnanců před porušováním jejich práv a starat se o výši jejich mezd, „do politiky by se plést neměly“. „Můžou vyjadřovat sympatie k jedné či druhé straně, která řekne, že požadavky odborů chápe a bude je prosazovat, bude-li mít úspěch ve volbách. Ale nic víc. Už padly návrhy, aby odbory založily vlastní stranu. Ale zamítlo se to. To by byl konec odborů,“ uvedl Falbr.

Oproti tomu současný předseda ČMKOS nepolitické odbory považuje za nesmysl, zdůrazňuje ale potřebu jejich nadstranickosti. „Nepolitické odbory, to nejsou odbory. Odbory nezávislé na politice, to taky nelze říct. Protože politická rozhodnutí s odbory souvisí. Nadstranickost je správný pojem. My nejsme politická strana,“ uvedl Středula.

V souvislosti s hodnotící rolí odborů lze uvažovat ještě o další. Odbory mohou do jisté míry plnit funkci opozice, je-li ta z nějakého důvodu slabá. Může to být příklad Nečasovy vlády, kdy v opozici zůstaly strany ČSSD a KSČM. Součástí kampaně Konec levné práce totiž nebylo jen téma mezd a platů, ale i veřejných financí, veřejných služeb a daní. Protesty odborů proti krokům tehdejší vlády dokonce vyústily v největší polistopadovou demonstraci, jež se konala dne 21. dubna 2012. Ústřední heslo kampaně bylo Stop vládě. Demonstrace se účastnili i sociálnědemokratičtí politici, včetně budoucího premiéra Bohuslava Sobotky. Ten se postavil za oprávněnost požadavků demonstrantů, tedy za demisi vlády. Fakt, že největší protivládní demonstraci zorganizovala ČMKOS a nikoliv největší opoziční strana, je třeba zdůraznit. Premiér Nečas tehdy v souvislosti s účastí politiků na demonstraci obvinil levici z populismu a odmítl, aby byla demonstrace politizována (iDnes.cz 2012).

V souvislosti s kampaní Konec levné práce se nabízí další role odborů v politickém systému a tím je agenda setting, neboli nastolování témat, v tomto případě politických (McCombs 2009). O potřebě zvyšovat mzdy se začalo hovořit na podzim roku 2015 a nyní před parlamentními volbami do Poslanecké sněmovny, jež se budou konat na podzim roku 2017, se problém nízkých mezd a zaostávání za západními zeměmi Evropské unie dostává do programu většiny politických stran. Většina stran přiznává, že jde o reálný problém. Například Občanská demokratická strana nyní slibuje zvýšení čistých mezd zaměstnanců o sedm procent zavedením patnáctiprocentní sazby z hrubé mzdy (Silný program pro silné Česko. ODS 2017). Sociální

demokraté ve svém dlouhodobém programu, přijatém dne 24. března 2017, hovoří o zavedení evropské minimální mzdy odvozené od průměrného platu v daném členském státě (Dlouhodobý program. ČSSD. 2017). „V případě evropské minimální mzdy je třeba otevřít debatu o její výši minimálně na 40 procent průměrného hrubého měsíčního výdělku dané země nebo 60 procent mediánového příjmu tak, aby z povahy vědci bylo nadále vyloučeno pracovat a zároveň žít v chudobě,“ píše se v programu. Ale nejsou to pouze zavedené tradiční strany, které téma vyšších mezd do svých programů zahrnuly. Nově vzniklá strana Realisté, jež oznámila vznik na podzim roku 2016 a jejímž zakladatelem se stal politolog Petr Robejšek, se ve svém programu nazvaném 33 realistických kroků vpřed věnuje platům učitelů. Navrhuje navýšení průměrného platu učitelů na základních a středních školách na 40 tisíc měsíčně už v roce 2019 (33 realistických kroků vpřed. Realisté. 2017). Je otázka, zda by se téma nízkých mezd do programů stran promítlo i bez vlivu odborů, ale růst mezd a nejen růst minimální mzdy bude zřejmě velkým tématem příštích voleb.

Lze tedy shrnout, že role odborů v politickém systému je následující: odbory formálně i neformálně vstupují do legislativního procesu. Sílu jejich vlivu je třeba hodnotit v kontextu jejich institucionálních i jiných omezení a v kontextu složení Parlamentu ČR a vládní koalice. Je třeba zdůraznit, že z logiky věci odbory zajímá a vstupují do té legislativy, jež je blízka jejich programu, tedy většinou návrhy norem z ekonomických ministerstev a z ministerstva práce a sociálních věcí.

Odborům je vzhledem k zájmu médií a vlastním komunikačním kanálům ČMKOS dána i role hodnotitele politických rozhodnutí, jenž se svou kritikou i chválou informuje veřejnost. Odbory do jisté míry a v návaznosti na stav parlamentní opozice mohou nahrazovat slabou opozici, případně se opozice přidává k protestním akcím odborů. A v poslední řadě můžeme v odborech vidět subjekt, jenž vysílá do politického prostoru signály, čemu by se vláda či parlamentní komory měly či neměly věnovat.

V závěru lze připojit názor Josefa Středuly na proměnu role odborů v čase. V devadesátých letech a ve značné části nového tisíciletí byly odbory dle Středuly považovány za zpátečnickou součást veřejného života, k níž se hlásil jen zlomek veřejnosti. Tento postoj dle něj prolomil protesty vůči kabinetu Petra Nečase, jež vyústily v masovou demonstraci v roce 2012. To dle Středuly představovalo zlom, kdy začaly odbory hovořit za větší díl společnosti, než samy reprezentovaly. „Důsledkem byly i výsledky parlamentních voleb,“ uvedl Středula.

Výsledky parlamentních voleb v roce 2013 byly takové, že standardní a zavedené demokratické strany ODS i ČSSD zaznamenaly výrazný propad, a do Poslanecké sněmovny se dostaly dva populistické subjekty Strana přímé demokracie Tomia Okamury, která se krátce na to rozpadla, a hnutí ANO 2011 podnikatele Andreje Babiše. Pokud odbory přispěly k propadu volebního výsledků tradičních stran včetně ČSSD a napomohly jednomu z největších tuzemských zaměstnavatelů proniknout do Parlamentu ČR, jedná se téměř o paradox. Že ČSSD neuspěla ani po letech v opozici a poté, co vládl odbory proklínaný středopravý kabinet, znamená, že ČSSD ani odbory neuměly využít situace a získat větší politickou moc.

4.5. Odbory a ČSSD

Tři ze tří bývalých předsedů ČMKOS jsou v ČSSD angažovanými politiky. Předseda ČSSD a premiér Bohuslav Sobotka se běžně účastní akcí ČMKOS, naposledy 6. Sněmu ČMKOS ze dne 23. května 2017, představitelé ČMKOS a ČSSD společně kladou květiny při příležitosti oslav 1. máje. Existuje určitá programová shoda mezi ČMKOS a sociálními demokraty a silná historická propojenost. Už z tohoto krátkého výčtu je patrné, že vztah mezi těmito dvěma subjekty je odlišný od vztahů s jinými parlamentními stranami. Odborům je navíc občas vyčítáno, že jsou 'převodovou pákou ČSSD'. Následující kapitola má ambice vysvětlit, proč a jak tento vztah vidí samotní odboráři.

Historicky vzato vznikla česká sociální demokracie na tématu ochrany dělníků. Svědčí o tom i název strany z roku 1893, Československá sociálně demokratická strana dělnická. Už od počátku navíc při straně působilo samostatné Odborové sdružení československé, kterému se věnuje jedna z předchozích kapitol, a osvětová a vzdělávací Dělnická akademie, Svaz dělnických tělocvičných jednot a řada dalších (Historie ČSSD. 2017). Po pádu komunistického režimu v roce 1989 nicméně navázaly odbory na svou sociálně demokratickou stranu poněkud chladněji.

Jak bylo výše zmíněno ve Stanovách ČMKOS a ve vyjádření některých jejích představitelů, odbory akcentují svou nezávislost na politických stranách. Je to zásadní rozdíl oproti tomu, jak odbory deklarovaly svou loajalitu k politickým stranám v období první republiky. Po roce 1989 nikdy jasně nevystoupily a neřekly, že volí ČSSD. Všichni čtyři respondenti, s nimiž autorka diplomové práce hovořila, jednotně vysvětlovali, že existuje určitá pachůť z lojality jedné straně, vyplývající z předchozího režimu a nuceného angažmá ROH v rámci Národní fronty Čechů a Slováků. „Odbory nikdy neřekly, koho volí. Jsou si vědomy pozůstatku z minulosti,

kdy byly de facto součástí Národní fronty, jež všechny společenské subjekty včetně odborů podřídila pod sebe. Členové se po revoluci báli, aby na veřejnost nepůsobilo špatně, kdyby byli pod vlivem jedné strany, opět jakousi převodovou pákou,“ uvedl Milan Štěch.

Konfederace se nicméně nebrání tomu, že si je s ČSSD programově blízká. „Jsme institucí, která má velmi vyvinuté sociální cítění, což inklinuje k levici,“ uvedl například Jaroslav Zavadil. Ani jeden z představitelů ČMKOS, s nimiž autorka diplomové práce mluvila, otevřeně a jasně synergii mezi odbory a ČSSD nepojmenoval, o programové podobnosti či názorové shodě ale neváhal hovořit. Jmenovali především historickou propojenosti a podobnosti programů. „Evropská tradice je jasná. Pravicové strany měly vždy blíže k podnikatelům a zaměstnavatelům a levicové k hnutím, jako jsou odbory. Je to dáno programovou orientací,“ uvedl Milan Štěch.

Jisté je, že individuálního členství odborářů v politických stranách se nezříkají. Příkladem jsou všichni tři bývalý předsedové ČMKOS. Členy politických stran jsou i další odboráři na nižší úrovni, žádný střet zájmů v tomto případě nefunguje.

Richard Falbr, jenž stál v čele konfederace mezi roky 1994 až 2002, v roce 1996 kandidoval v prvních volbách do Senátu a získal křeslo v horní komoře za ČSSD, senátorem byl až do roku 2004. Poté byl až do roku 2014 europoslancem, opět za ČSSD. Předseda odborové centrály z let 2002 až 2010 a současný předseda horní komory Milan Štěch se stal senátorem za ČSSD ve stejném roce jako Richard Falbr a členem strany se stal v roce 1997. Jaroslav Zavadil, předseda ČMKOS mezi roky 2010 až 2013, úspěšně kandidoval do Poslanecké sněmovny jako nestraníka za ČSSD, poslancem je od roku 2013.

Nejde však pouze o vrcholové odborářské funkcionáře. Zájmy odborů mohou ve stranách reprezentovat či za ně vyloženě lobbovat všichni odboráři. „Mějme naše členy aktivní ve všech stranách, ochotných podporovat sociálně tržní hospodářství,“ uvedl Štěch.

Na individuální členství se autorka diplomové práce ptala i současného předsedy Středuly. Dle něj je naprosto v pořádku a nelze uvažovat o žádném střetu zájmů. „V obou komorách může být lékař, učitel, proč by tam nemohl být odborář. Naši členové pokrývají celé spektrum. Máme lidi, kteří nemají problém hlasovat jak pro pravicové strany, tak pro levicové. Kdysi jsme si s mým mateřským svazem (*pzn. OS KOVO*) dělali průzkum, jak vypadá politická orientace členů. Vyšel nám přesný střed, ideální politický střed,“ řekl Středula.

Členství odborářů v politických stranách se zdaleka netýká pouze ČSSD. Například poslankyně Jana Hnyková, zvolená do Poslanecké sněmovny v roce 2013 za hnutí Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury, je také odborářka. Před svým zvolením do dolní komory byla členem výkonné rady Odborového svazu zdravotnictví a sociální péče ČR a členem krajské rady OS v Libereckém kraji (OSZ ČMKOS 2017). Členkou svazu je doposud.

V jiném výzkumu by bylo možné zabývat se názorem, zda by ČSSD stála o silnější a deklarovanou podporu odborů. Je možné, že ano. Protože, jak vyplynulo z rozhovoru s Richardem Falbrem, kdyby odboráři volili jednotně, „ČSSD by nikdy nemohla prohrát volby“.

Vztah mezi odbory a ČSSD lze definovat i na základě jejich programů. Při běžném pohledu na programový text ČSSD s názvem Sociální demokracie pro 21. století a Program ČMKOS na roky 2014 až 2018 je zřejmé, že se jedná o dokumenty, akcentující potřebu sociálního státu a sociálního dialogu. Kromě této programové shody lze nalézt řadu dílčích. Sociálně demokratický program samozřejmě obsahuje řadu typických odborových témat. Odmítá levnou práci, výpověď bez udání důvodu (což například ve stejném znění figuruje v programu odborů) či snižování sociálních dávek. Sociální demokraté se dále v programu hlásí k potřebě a roli odborových svazů. „Účinnost sociálního dialogu je podmíněna existencí odborových organizací, schopných hájit práva zaměstnanců, a vyžaduje rovněž kvalifikované a zodpovědné reprezentace zaměstnavatelů,“ uvádí mimo jiné program.

4.6. Nástroje prosazování zájmů odborů

Jednoznačně neúčinnějším a typickým nástrojem prosazování zájmů odborů je kolektivní vyjednávání na podnikové i odvětvové úrovni. Na celostátní úrovni nějaké národní kolektivní smlouvy uzavírat nelze. V situaci, kdy se odbory otevřeně snaží mít vliv na tvorbu zákonů, je jejich činnost politická a nástroj kolektivního vyjednávání pro její vysvětlování nestačí. Proto se následující kapitola snaží definovat ty nástroje, jimiž odbory působí na politiku.

Vliv odborů je možné hledat v synergii více způsobů prosazování zájmů a v kondici politického systému v daném volebním období a ve složení vládnoucího kabinetu. Za nástroje lze označit i výše zmíněné role, které odbory zastávají v politickém systému. Formální nástroje prosazování zájmů tedy plynou primárně ze členství v tripartitě, další ze členství v zákonodárných orgánech, ale i politických stranách i v jejich výše demonstrované síle oslovit veřejnost. V této kapitole je prostor pro posouzení dalších možností uplatňování vlivu ČMKOS.

Lze začít u toho, co za nejsilnější nástroj či nástroje prosazování zájmů považují někteří představitelé ČMKOS. Richard Falbr na dotaz, co jím je, odpověděl, že osobní kontakty. V podobném duchu všichni tři bývalí předsedové ČMKOS vysvětlovali svůj vstup do politiky a do zákonodárných komor. Konkrétní byl Milan Štěch. Uvedl, že do Senátu v roce 1996 kandidoval z nutnosti najít větší prostor a sílu pro prosazování požadavků odborů tam, kde se o nich rozhoduje. „Díky tomu, že jsem se stal senátorem, jsem měl průkazku, s níž jsem mohl kamkoli v dolní i horní komoře. A to je výhoda,“ řekl Štěch. Štěch i Richard Falbr dostali od ČSSD nabídku kandidovat za ni v prvních volbách do horní komory v roce 1996, oba dva mandát získali.

Současný předseda ČMKOS Středula za jeden z důležitých nástrojů prosazování zájmů odborů považuje mimo jiné osobnost v čele odborové organizace na podnikové i celostátní úrovni. Zdůraznil její lidskou stránku, která nesmí postrádat přirozenou autoritu, empatii a vyjednávací schopnosti. Nezávisle na sobě všichni čtyři respondenti akcentovali potřebu odborného zázemí odborů.

V publikaci vydané k dvacátému výročí obnovení demokratických odborů v ČR (ČMKOS 2010) Milan Štěch za hlavní strategii ČMKOS označil vyjednávání. Odbory dle něj ale byly v minulosti nuceny užít i jiných „zbraní“, peticí, stávek, protestů, demonstrací a billboardových kampaní. Pokud tento klíčový pojem vyjednávání vztáhneme na celostátní úroveň, vrátí nás i k výše zmíněnému lobbingu. Prostor k vyjednávání dává i členství odborů v tripartitě a odborářů v parlamentu.

V rámci vlastní charakteristiky ČMKOS (již lze nalézt na webu ČMKOS pod záložkou Odborové struktury a vztahy mezi nimi) své pravomoci příliš nekonkretizuje. Definuje výše zmíněné zásady práce (nezávislost, demokratické principy jednání a rozhodování a další) a vyjmenovává své pravomoci. Zde jmenuje pravomoci jednat s prezidentem, parlamentem, vládou a ostatními orgány státní moci, správy a samosprávy v ČR, s organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností, s politickými stranami, pravomoci uzavírat dohody se sociálními partnery a zastupovat členy konfederace. ČMKOS dále deklaruje vliv na tvorbu a realizaci sociální politiky a dalších, nelze ale ve veřejných zdrojích dohledat, jak tento vliv zajišťuje.

Je možné se ptát, k čemu využívá ČMKOS své odborné analýzy. Konfederace je zasilá na řadu míst, včetně obou komor Parlamentu ČR, médií a vysokých škol. Příkladem odborné analýzy

může být edice Pohledy, vydání pro rok 2015 s názvem Hledání směru České republiky²⁶. Dílčí kapitoly se věnují makroekonomickému vývoji, inkasu daní z příjmů či návrhu zákona o elektronické evidenci tržeb.

Odborné zázemí je dle představitelů ČMKOS, s nimiž autorka diplomové práce hovořila, základ síly odborů. Nezávisle na sebe tuto odborářskou devizu zdůrazňovali a shodovali se v tom, že odborné analýzy ČMKOS jsou napadnutelné z hlediska ideologie, nikoli ale z hlediska faktů. „Můžete mít připomínkové místo nebo chodit na tripartitu, ale když nebudete mít odborné zázemí, které zajistí dovednost a schopnost pracovat, nemůžete prosadit vůbec nic. Není to jen o tom legislativně technickém formálním prostředí, ale o té schopnosti, dovednosti a taktice a nástrojích, které člověk používá,“ uvedl Středula. Stanoviska odborů mohou významně reprezentovat a prosazovat i odboráři figurující v nějakém sboru poradců ústavních činitelů. Hlavní ekonom ČMKOS Martin Fassmann například patří do sboru poradců premiéra Bohuslava Sobotky. Markoekonom konfederace Jaroslav Šulc do sboru poradců předsedy Senátu Milana Štěcha, markoekonom Jaroslav Ungerman byl členem sboru poradců bývalého ministra financí Andreje Babiše²⁷. Krátce po zvolení prezidenta Miloše Zemana médií proběhla zpráva, že jeho poradcem pro sociální věci se stal Jaroslav Zavadil. V seznamu oficiálních Zemanových poradců, jenž lze dohledat na webových stránkách Pražského hradu, nyní Zavadilovo jméno není.

Současný předseda ČMKOS Středula považuje legislativní nastavení práv odborů v té podobě, v níž je dnes, za dostatečné. Zákon o odborech, jenž by jejich fungování a pravomoci zcela vymezil a který dnes neexistuje, nepovažuje za potřebný. Dle Středuly pro činnost odborů stačí mezinárodní úmluvy, Ústava ČR, zákoník práce a zákon o kolektivním vyjednávání. Milan Štěch uvedl, že odbory ze zemí západní Evropy nedoporučily přijetí zákon o odborech. „Filozofie práva je taková, že zákon omezuje. Při existenci Ústavy ČR, jež říká, že můžeme vše, co není zakázáno, je výhoda, že nemáme zákon o odborech,“ řekl Štěch.

²⁶Rok 2015: Hledání směru České republiky. Praha: Sondy, 2015. Pohledy: studie - analýzy - prognózy; 1/2015

²⁷ Andrej Babiš byl dne 24. května 2017, tedy v době dokončování této diplomové práce, z funkce ministra odvolán a nahrazen poslancem za hnutí ANO Ivanem Pilným. Proto se o něm práce zmiňuje jako o exministrovi.

Zajímavou figurou v prosazování zájmů odborů je funkce parlamentního zpravodaje odborů. Až do sněmovních voleb v roce 2013 jím byla Miroslava Lázňovská, jejíž funkci zatím nikdo oficiálně neobsadil. Nyní je asistentkou Jaroslava Zavadila.

Parlamentní zpravodaj je pověřený pracovník Útvaru vnějších vztahů ČMKOS, jenž koordinuje veškerou činnost směrem k Poslanecké sněmovně a Senátu, zajišťuje zpětnou vazbu konfederaci a její svazům, kontaktuje parlamentní výbory, poslanecké kluby i jednotlivé poslance tak, aby je dokázal získat pro podporu stanovisek ČMKOS (Parlament. ČMKOS. 2017). Autorka diplomové práce Miroslava Lázňovská sdělila, že práce spočívala ve sledování toho legislativního procesu, který odbory zajímal, a lobbování mezi poslanci a senátory za ten či onen postoj.

Dostáváme se tím ke stěžejnímu pojmu, jenž lze pro působení odborů na politické scéně vztáhnout. Lobbying, jehož podstata spočívá ve snaze získat pro svůj zájem podporu, je součástí demokratického procesu. Nicméně v českém případě není regulován, o potřebě zákona o regulaci lobbingu v poslední době hovořil bývalý ministr pro lidská práva Jiří Dienstbier mladší (ČSSD) i jeho nástupce Jan Chvojka (ČSSD). Ten má ambice předložit do začátku letních prázdnin roku 2017 obrisy připravovaného zákona o lobbingu.

V souvislosti s ovlivňováním členů Parlamentu ČR v zájmů odborů ČMKOS deklaruje, že je ochotná jednat s každou demokratickou stranou (viz Odborové struktury a vztahy mezi nimi. ČMKOS. 2017 a rozhovory v Příloze). V praxi jsou to ale strany programově blízké odborům. Autorka se s respondenty na toto téma dostala v souvislosti s dotazy na speciální vztah, jenž odbory mají s ČSSD. Představitelé odborové centrály zdůrazňovali, že odbory vždy byly ochotné jednat s každou stranou, která má podobný program či je zkrátka schopna podporovat stejné cíle jako ČMKOS. To je ale pouze stanovisko bez jasné deklarace politické shody či spolupráce. Při bližším pohledu na tři výše uvedené případy prosazování zájmů odborů a z dosavadní analýzy je patrné, že je stěžejní programová shoda a tedy spolupráce či podobné postoje mezi ČSSD a odbory, nelze ani zapomínat na další levicovou stranu KSČM a středovou KDU-ČSL.

Vztah s parlamentními stranami shrnul Richard Falbr. „Komunisté by odbory podpořili vždycky. KDU-ČSL má pochopení. Pravicové strany se vždy vymezovaly,“ uvedl. Podobně se vyjádřil i Jaroslav Zavadil. „Programově jsme si blízcí s ČSSD, s komunisty, někdy možná s lidovci,“ uvedl. Že si odbory z logiky věci s pravicovými či středopravicovými stranami

nemohou být programově²⁸ blízké, potvrzují i výše zmíněné protesty odborů vůči kabinetu premiéra Petra Nečase.

Komunikační kanály ČMKOS

Dalším užívaným nástrojem odborů jsou vlastní komunikační kanály ČMKOS. Kromě výše zmíněného měsíčníku Soudy Revue, jehož šéfredaktorkou je zároveň tisková mluvčí ČMKOS Jana Kašparová, funguje pro potřeby odborářů intranet. První internetové stránky ČMKOS byly spuštěny v roce 1998 (na dodnes platné webové adrese www.cmkos.cz) a v roce 2000 přibyl Intranet ČMKOS (ČMKOS 2010: 103). Pro komunikaci s veřejností jsou užívány i sociální sítě, primárně Facebook a Twitter. Na obou dvou sociálních sítích má svůj profil a velmi aktivní na nich je předseda ČMKOS Josef Středula.

ČMKOS propagaci odborové činnosti nepodceňuje. Ve svém Programu ČMKOS na roky 2014 až 2018 deklaruje, že klíčová témata bude šířit s pomocí veřejnoprávních médií i ostatních sdělovacích prostředků. Centrála i její svazy by dle programu měly mít strategickou roli v ovlivňování veřejného mínění, čímž avizuje své rozhodnutí do veřejného dění intenzivně zasahovat. K tomu všemu má využívat své mediální oddělení, za hlavní prostředek interní komunikace označuje měsíčník Soudy Revue, zpravodajský portál e-soudy a webové stránky centrály. Dále deklaruje, že k propagaci odborové činnosti bude více využívat nová internetová média, tedy kromě Facebooku či Twitteru i YouTube. Na závěr se zavazuje připravit novou strategii interní komunikace. Při pohledu na profily ČMKOS na těchto sociálních sítích lze říct, že nejaktivnější je na Facebooku. Už protivládní demonstraci z roku 2011 avizovala ČMKOS pomocí své facebookové stránky. Na Twitteru má účet podstatně kratší dobu, centrála se do této sociální sítě připojila dne 13. dubna 2016 a publikovala od té doby 169 příspěvků.

Členská základna

Jedním z nejdůležitějších předpokladů pro prosazování zájmů odborů nicméně zůstává členská základna ČMKOS, díky níž se těší statusu největší odborové centrály v zemi. Počet členů, který je nyní na 333 309, od roku 1989 klesá. V roce 1999 disponovala centrála 1 177 263 členy (ČMKOS 2000: 145) a o deset let později toto číslo kleslo na 471 224 členů (ČMKOS 2010:

²⁸ Právice ztělesněná v českém případě v ODS například úplně než ČMKOS jinak chápe solidaritu. Viz čtvrtý bod Poděbradských artikul Občanské demokratické strany z roku 1998 „solidarita zodpovědných“ (4 poděbradské artikuly 1998).

140). Sami odboráři mají tendenci vysvětlovat klesající počet členů externími vlivy. Tedy prostředím, které panuje ve firmách či podnicích a vůči vzniku odborů je nepřátelské. Pokles vysvětlují především postupující privatizací jednotlivých odvětví, rozpadem podniků a problémy spojené s vytvářením nových odborových organizací, zejména na půdě malých podniků (ČMKOS 2010: 129). Zdůrazňují, že zaměstnavatelé mnohdy brání vzniku nových organizací. Toto zdůvodnění jistě není liché. Ale pokles členské základny lze vidět i v samotném významu odborů v dvacátém prvním století, ve vzrůstající úrovni sociálních služeb a zlepšujícímu se postavení zaměstnance v pracovněprávních vztazích.

Stále je ale ČMKOS nejsilnější odborovou centrálou v zemi. Druhá v tripartitě zastoupená odborová centrála Asociace samostatných odborů sdružuje okolo 78 tisíc členů. ČMKOS je tedy s přehledem nejsilnější organizací svého druhu, což ji staví do pozice instituce, již nelze přehlédnout.

Autorka diplomové práce se odborových předáků ve snaze dozvědět se víc o nástrojích prosazování zájmů ptala i na to, co jednotliví předsedové považují za největší úspěch ČMKOS v době výkonu své funkce.

Richard Falbr za nejvýznamnější úspěch z let 1994 až 2002 označil fungující tripartitu a hladký průběh transformace. Vzhledem k tomu, že Falbr byl předsedou ČMKOS za pravicového premiéra Václava Klause (ODS), úřednického premiéra Josefa Tošovského a levicového předsedy vlády Miloše Zemana (ČSSD), jedná se o doklad toho, že tripartita se scházela vždy. Lze srovnávat výsledky její činnosti, frekvenci scházení a posuzovat atmosféru na jednání i vstřícnosti mezi partnery a dojít k zjevnému závěru, že jiná je tripartita za vlád levicových či levostředových kabinetů a jiná, jsou-li u moci pravicové či středové strany. Což ostatně vyplývá z rozhovorů s představiteli ČMKOS, kteří zmiňují příliš formální jednání tripartity během vlády kabinetu Mirka Topolánka (složené z ODS, KDU-ČSL a Strany zelených) a kritizují postoj i dalších pravicových politiků²⁹.

Nástroj tripartity, tedy institucionalizované formy konzultací mezi vládou a zaměstnavatelskými i zaměstnaneckými organizacemi, je nicméně dlouhodobý³⁰ způsob, jimiž se odbory prosazují na politické scéně, což dokládá i výše uvedený příklad prosazování pohledu odborů na zákoník práce z roku 2006. Nelze zapomenout ani na krajská jednání tripartity.

²⁹ A ti by jistě mohli kritizovat ČMKOS, ale to není předmětem této diplomové práce.

³⁰ Dohoda o zřízení tripartity byla podepsána dne 3. října 1990.

Podobu vyjednávání na tripartitě přiblížil Jaroslav Zavadil. „Byl jsem svědkem tripartitních jednání od devadesátých let. Za mě platil nepsaný zákon, že když se nemohli partneři dohodnout, tak se za každou stranu zvolil vyjednávač. Bohužel za stranu odborů jsem to byl vždycky já,“ uvedl Zavadil, jenž stál v čele odborů jako místopředseda a později jako předseda mezi roky 2006 až 2010. Svědectví o současné tripartitě podal Josef Středula. Sociální dialog v době vlády kabinetu Bohuslava Sobotky označil za nejlepší, co kdy byl (viz výše), nicméně dohodu mezi třemi sociálními partnery dle něj většinou blokuje právě vláda. „Naše shoda se zaměstnavateli je až devadesátí pěti procentní. Neshodneme se v pohledu na minimální mzdu a zákoník práce, ale to je skoro tak vše,“ uvedl Středula s tím, že ČMKOS je mnohdy iniciátorem věcí, jež se na vládě projednávají, naposledy vyšší dávky nemocenské pro dlouhodobě nemocné lidi.

Milan Štěch do odpovědi na otázku týkající se úspěchů ČMKOS zahrnul i interní záležitosti. Do ČMKOS se mu podařilo přivést svazy z kultury, včetně Herecké asociace, o níž pojednávala kapitola o kampani Konec levné práce. „ČMKOS se tak rozšířila o portfolio zvláštní skupiny inteligence,“ uvedl Štěch. Směrem k vnějšímu působení konfederace Štěch hodnotí vliv ČMKOS poměrně vysoko. Stopu ČMKOS vidí v růstu reálných mezd, neprodlovování důchodového věku, v podobě zákoníku práce a veřejného zdravotnictví. „Bez odborů, zejména ČMKOS, by postavení zaměstnanců v naší zemi bylo podstatně horší, vzpomenu například útoky na zrušení zaměstnaneckých benefitů, zejména stravenek,“ řekl Štěch. V této odpovědi, která je sice silným stanoviskem, lze těžko hledat faktické nástroje prosazování zájmů. Nicméně potvrzuje závěr, že je ČMKOS institucí, jež má ambice ovlivňovat politické dění v zemi včetně zákonodárského procesu. Velmi podobně odpověděl i Jaroslav Zavadil, jenž zmínil udržení veřejného zdravotnictví a několik detailů k zákoníku práce. „Udrželi jsme to, že se nepodařilo prosadit v zákoníku práce, aby byla výpověď bez udání důvodu,“ řekl Zavadil.

Závěrem tedy lze shrnout, že základním pracovním nástrojem odborů je kolektivní vyjednávání. Ve snaze ovlivňovat politická rozhodnutí je vyjednávání také klíčové, ačkoli o kolektivním hovořit nelze. ČMKOS se ale zdaleka nespolehá jen na formální nástroj tripartitu a připomínkové řízení. Lobbuje uvnitř Parlamentu ČR, může vznášet pozměňovací návrhy prostřednictvím poslanců, oslovuje veřejnost prostřednictvím veřejnoprávních i soukromých médií a pomocí vlastních komunikačních kanálů. Její odborníci figurují jako poradci v kancelářích ministrů i premiéra, své analýzy šíří mezi odbornou i neodbornou veřejností. Díky

své velké členské základně je schopna vyvíjet nátlak v podobě peticí, demonstrací a výjimečně stávek.

5. Závěr

Diplomová práce měla ambici objasnit, zformulovat a ukázat místo českých odborů, zosobněných pro potřeby analýzy v početně největší odborové centrále ČMKOS, v politickém systému ČR. Vzhledem ke snaze ovlivňovat politická rozhodnutí a tvorbu zákonů, jimiž se ČMKOS netají, byla odborová centrála relevantním objektem politologického zkoumání.

Při zběžném pohledu by se mohlo zdát, že odbory jsou staromódní instituce, která buď žádá zvýšit platy, nebo snížit nezaměstnanost. Autorka diplomové práce při rozhovorech s představiteli ČMKOS zaznamenala, že oni sami občas vnímají předsudky vůči odborům spojené s minulým režimem a ROH. Tento text je ale důkazem toho, že odbory, respektive ČMKOS, jsou poměrně činným účastníkem politického života v ČR, jenž má sílu ovlivnit veřejné dění.

V úvodu byly stanoveny tři výzkumné otázky. V analytické části byly zevrubně představeny argumenty, které nyní vyústí ve shrnující odpovědi.

Jaké jsou nástroje prosazování zájmů odborů? Primárně se jedná o nástroj kolektivního vyjednávání, který upravuje zákon o kolektivním vyjednávání z roku 1991. Ve smyslu snahy mít vliv na tvorbu zákonů a další politické výstupy je stěžejní vyjednávání s těmi, již mají exekutivní či legislativní pravomoci. Tedy s vládou a organizacemi zaměstnavatelů na půdě tripartity, jak dokládá případ zákoníku práce z roku 2006, kdy vládní ČSSD a formálně opoziční KSČM prosadily takovou podobu zákoníku práce, kterou po celou dobu zákonodárského procesu hlasitě prosazovaly odbory. Dále jednájí s poslaneckými a senátními kluby, výbory a jednotlivými členy obou komor Parlamentu ČR. Takové jednání je realizováno prostřednictvím schůzek, poskytováním materiálů a přesvědčováním, pro což lze obecně použít pojmu lobbying. Takové jednání může doprovázet ovlivňování veřejnosti prostřednictvím vlastních i veřejnoprávních nebo soukromých komunikačních kanálů a médií.

Za tvrdší nástroje prosazování zájmů lze označit klasické odborářské metody nátlaku, které nastupují v momentě, kdy kolektivní vyjednávání a vyjednávání na celostátní úrovni nedosahují kýžených výsledků. Tedy petice, demonstrace či kampaně, jak dokládá kampaň Konec levné práce, demonstrace z listopadu 2005 v souvislosti s podporou zákoníku práce a kampaně

Otevřete oči, kritická vůči reformám kabinetu premiéra Petra Nečase. Stávky jsou méně častým nástrojem. „V České republice se stávkovalo a stávkuje málo, demonstrace jsou běžnější,“ uvedl Milan Štěch. Stávka je totiž i ze zákona o kolektivním vyjednávání až poslední řešení sporů, předchází ji nutné kroky. I generální stávka je něco, s čím se Česká republika od revolučního roku 1989 nesetkala.

Nicméně žádný z výše uvedených nástrojů prosazování zájmů by nefungoval, kdyby nebylo silné členské základny ČMKOS a právních předpisů, v čele s Ústavou ČR, jež obsahuje právo se svobodně sdružovat i shromažďovat a další, které činnost odborů umožňují.

Odlišuje se vztah mezi odbory a ČSSD oproti vztahu s jinými parlamentními stranami? Jak? Ano, odlišuje. Odpověď je nutné hledat v historických okolnostech počátků sociální demokracie v českých zemích a dělnického hnutí. To samo o sobě je základ nadstandardního vztahu mezi oběma subjekty. Odbory jsou dále z podstaty věci, tedy ochrany práv zaměstnanců, stejně jako sociální demokracie levicové. Tři ze tří bývalých předsedů ČMKOS reprezentují či reprezentovali ČSSD v českých i unijních zákonodárných orgánech. K deklaraci otevřené synergie a propojenosti ČMKOS a ČSSD sice nikdy nedošlo, řada postojů jednoho či druhého subjektu ale dokládá výjimečný vztah programové shody, porozumění, zřejmě i přátelských vazeb mezi ČSSD a ČMKOS. Příkladem je účast sociálních demokratů na akcích ČMKOS a odborářů na akcích ČSSD, včetně protivládních demonstrací, sněmů či pietních aktů.

Otevřenější spolupráci a deklarované programové shodě se ale, zdá se, brání spíše ČMKOS. Důvodem je zkušenost z doby komunistické éry, kdy odbory znamenaly ROH, a ROH znamenalo vládnoucí Komunistickou stranu Československa. Představitelé ČMKOS, s nimiž autorka diplomové práce hovořila, vylučují, aby se ČMKOS angažovala v politice jinak než z pozice nadstranické společenské organizace nebo prostřednictvím individuálního členství odborářů v politických stranách. Oproti tomu ČSSD by užší spolupráci či doporučení ČMKOS volit sociální demokracii jistě uvítala. To je ale pouze domněnka na závěr, jež může být předmětem jiného výzkumu.

S odmítnutím ČMKOS preferovat jednu stranu souvisí i fakt, že v minulosti v rámci vnitřní debaty v odborech padly názory, že by ČMKOS měla založit politickou stranu (ČMKOS 2010). „Představa, že by ČMKOS založila stranu, by nedopadla dobře. Mně by se líbilo, kdyby vždy před volbami vystoupily odbory a řekly, koho volí. Jenže to se nikdy nestalo, nesouhlasila by s tím řada členů, která volí někoho jiného,“ okomentoval Richard Falbr.

Jak lze nejlépe definovat vztah mezi odbory a politikou? Nepolitické odbory jsou nesmysl. Odbory se snaží mít vliv na tvorbu zákonů, navazují politické kontakty, jejich členové mohou být a jsou politicky aktivní. ČMKOS má svůj propracovaný program, jenž prosazují výše zmíněnými prostředky. Role odborů v politickém systému se formuje v tom, že jsou přizváni prostřednictvím tripartity a připomínkovému řízení ke konzultaci a spoluúčasti na zákonodárném procesu, prostřednictvím svých lidí v Parlamentu ČR, poradních sborech a prostřednictvím vlastních komunikačních kanálů nastolují témata. Dále do jisté míry vykonávají roli opozice, neboť hodnotí kroky vládnoucích stran i těch opozičních. Představitelé odborů hodnotí roli ČMKOS v politickém systému navíc ještě trochu spasitelsky, jako zachránce veřejného zdravotnictví, nastavení důchodového systému atd. Nelze zpochybňovat jejich vliv na zmíněné politiky, ale jedná se o příliš subjektivní postoj. Ačkoli jako s výpovědí aktéra s ním lze pracovat.

Diplomová práce přináší především detailní analýzu postavení ČMKOS v politickém systému ČR a unikátní hodnocení představitelů ČMKOS vazeb mezi odbory a politikou. Záměr této diplomové práce byla i snaha ukázat, jak se subjektivně odbory hodnotí.

6. Zdroje

- Angermannová, Andrea (2016): „Lidé tu mají jeden z nejtěžších životů v zemi, chci spravedlnost.“ MF DNES. 29. 9. 2016. Str. 14.
- Bažantová, Ilona et al. (2007): *Lobbing a korupce při tvorbě veřejné politiky*. Praha: Prospektum.
- Brandejská Anna, Třeček, Čeněk, Jiříčka, Jan (2012): „Sto tisíc odborářů zaplnilo Václavák, chtěli demisi vlády a hrozili stávkami.“ iDnes.cz. 21. 4. 2012. (cit. 2017-03-03). Dostupné z http://praha.idnes.cz/demonstrace-odboru-proti-vlade-dmb-/praha-zpravy.aspx?c=A120421_090507_praha-zpravy_abr.
- Brokl, Lubomír et al. (1997): *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Brožová, Karolína (2016): „Středula: Změny daní podle ČSSD? Ať propočítá dopady.“ Právo. 16. 12. 2016. Str. 3.
- Creswell, John (1998): *Quantitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Čapka, František (2008): *Odbory v českých zemích v letech 1918-1949*. Brno: Masarykova univerzita.
- Český rozhlas Radiožurnál (2005): *O kom se mluví*. 24. 11. 2005, 12.30.
- Činčura, Jan (2005): „Poslanci chtějí novelou změnit odbory.“ Právo. 15. 3. 2005. Str. 3.
- ČTK (2006): *Novým šéfem Odborového svazu KOVO byl zvolen Josef Středula*. 24. 6. 2005. (cit. 2017-05-28).
- Černý, Petr (2010): *Zákon o sdružování občanů: komentář*. Praha: C. H. Beck.
- ČMKOS (2000): *Cesty, křižovatky, střety nových odborů. 10 let hájíme zájmy a práva lidí práce*. Praha: ČMKOS.
- ČMKOS (2010a): *Cesty, křižovatky, střety nových odborů. 20 let hájíme práva zaměstnanců*. Praha: ČMKOS.
- ČMKOS (2015): *Rok 2015: Hledání směru České republiky*. Praha: Sondy, 2015. Pohledy: studie - analýzy - prognózy; 1/2015.

Drulák, Petr et al. (2008): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních zdrojích*. Praha: Portál.

e-Sondy (2011): „ČMKOS: Otevřete oči, jinak vás vláda vysaje.“ 1. 4. 2011. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.e-sondy.cz/aktualne/2097-3/cmkos-otevrete-oci-jinak-vas-vlada-vysaje>.

Fiala, Petr, Hloušek, Vít, Krpec, Oldřich (2007): „Evropeizace českých odborových svazů: proměny strategie reprezentace zájmů a okruhu partnerů v procesu evropské integrace.“ *Politologický časopis* 14 (2): 95-109.

Hendl, Jan (2016): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hodges, Megan, Wood, Geoffrey (1998): *Aby váš hlas byl vyslyšen: úvod do lobbování v České republice*. Praha: Informační centrum nadací a jiných neziskových organizací.

Holub, Petr (2015): „Konec levné práce? Na zvyšování platů je příliš brzo.“ *Echo24.cz*. 17. 9. 2015. (cit. 2017-05-05). Dostupné z <http://echo24.cz/a/iYutS/konec-levne-prace-na-zvysovani-platu-je-prilis-brzo>.

Hrabcová, Dana et al. (2008): *Sociální dialog: vyjednávání v teorii a praxi*. Brno: Masarykova univerzita.

iDnes.cz (2006). *ČSSD s komunisty prosadili vetovaný zákoník práce*. 21. 4. 2006. (cit. 2017-05-28). Dostupné z http://ekonomika.idnes.cz/cssd-s-komunisty-prosadili-vetovany-zakonik-prace-f8i-/ekonomika.aspx?c=A060421_104409_ekonomika_ven.

iDnes.cz (2012): „ČSSD šla demonstrovat. Zneužívá odbory pro kampaň, miní Nečas.“ 21. 4. 2012. (cit. 2017-05-28). Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/demonstrace-odbory-vlada-sobotka-dqi-/domaci.aspx?c=A120421_132353_domaci_mad.

iDnes.cz (2016): „Učitelé berou málo, chceme víc, zopakovaly odbory. Valachová souhlasí.“ 20. 5. 2016. (cit. 2017-05-15). Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/konec-levnych-ucitelu-kampan-platy-dui-/domaci.aspx?c=A160520_121517_domaci_hro.

Jemelka, Luboš, Břeň, Jan. (2007): *Zákon o sdružování občanů, zákon o právu shromažďovacím, zákon o právu petičním: s komentářem*. Praha: ASPI.

Kadečková, Hana. 2005. „Odboráři vyjdou demonstrovat do ulic na podporu zákoníku práce.“ *Právo* 8. 10. 2005. Str. 6.

- Kadečková, Hana (2006): „*ČMKOS: Válka odborů se nekoná.*“ Právo. 25. 2. 2006. Str. 7.
- Kolářová, Kateřina (2017): „*Heslo Konec levné práce zabralo.*“ Lidové noviny. 15. 3. 2017. Str. 5.
- Kopecký, Josef (2016): „*Učitelé žádají růst platů o deset procent. Babiš jim zatím nabízí pět.*“ iDnes.cz. 25. 4. 2016. (cit. 2017-05-15). Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/ucitele-chteji-rust-platu-o-10-procent-babis-nabizi-5-procent-pob-/domaci.aspx?c=A160425_115253_domaci_rych.
- Korál, Petr (2014): „*Najít správnou cestu ke zvýšení členské základny.*“ Sondy Revue 24 (12).
- Korál, Petr (2015a): „*Bez krajských tripartit by byl sociální dialog bezzubý.*“ Sondy Revue 25 (6).
- Korál, Petr (2015b): „*Konec levné práce v ČR.*“ Sondy Revue 25 (10).
- Kroupa, Aleš et al. (2004): *Odbory, zaměstnavatelé, sociální partneři – odborová organizovanost v ČR a hlavní faktory jejího vývoje.* Praha: VÚPS.
- Laudin, Radek (2017): „*Herečtí odboráři se po letech dohodli s vedením divadla.*“ MF DNES. 9. 2. 2017. Str. 18.
- Lidovky.cz (2006): *Železničáři chystají protestní stávkou proti Zákoníku práce.* 16. 2. 2006. (cit. 2017-05-28). Dostupné z http://www.lidovky.cz/zeleznicari-chystaji-stavku-kvuli-zakoniku-prace-fs2-/zpravy-domov.aspx?c=A060216_204754_ln_domov_hlm.
- Martinek, Jan (2016): „*Odbory: Vyšší mzdy zaměstnancům.*“ Právo. 8. 9. 2016. Str. 4.
- Mazánková, Ivana (2010): *Učební text č. 3 v rámci projektu „Posilování sociálního dialogu – služby pro zaměstnance,“ který je financován z prostředků ESF prostřednictvím programu Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.* Šumperk: JENA, Jesenické nakladatelství.
- McCombs, Maxwell. E. (2009): *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění.* Praha: Portál.
- Pezl, Tomáš, Pezl. Michal (2010): *Dokumenty ke studiu ústavního práva.* Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk.

Pokorný, Jiří (2015): *Pracovat a nebát se. Kapitoly z dějin odborů v českých zemích*. Praha: ČMKOS.

Prachařová, Silvie (1996): „*Odbory Českých drah jako zájmová organizace*.“ Politologický časopis (2) 12: 198-208.

Právo (2005a): *Za zákoník práce chtějí odboráři i demonstrovat*. 28. 6. 2005. Str. 5.

Právo (2005b): *Odbory varují: protesty budou*. 11. 10. 2005. Str. 2.

Právo (2005c): *Dnešní demonstraci odborů má Paroubek za podporu vládě*. 26. 11. 2005. Str. 3.

Právo (2016): *Odbory tlačí na vládu, chtějí zvýšit platy už od září*. 3. 5. 2016. Str. 5.

Sondy Revue (2005): *Křesťanské odbory se zlobí*. 13. 10. 2005. Str. 4.

Stejskalová, Alice (2016): „*Řekněte si o víc! Odboráři spustí druhé kolo kampaně Konec levné práce*.“ Aktuálně.cz. 11. 8. 2016. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/reknete-si-o-jeste-vic-odborari-spusti-druhe-kolo-kampane-ko/r~b01202b85fae11e69d46002590604f2e/>

Stejskalová, Alice, Šrajbrtová, Markéta (2016): „*Odbory: platy vyšší o pět procent. Alespoň*.“ Aktuálně.cz. 11. 9. 2016. (cit. 2017-05-15). Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/chceme-zvysit-mzdy-alespon-o-pet-procent-vyzyva-sef-odboru-z/r~457b268e74dd11e6abfa0025900fea04/>.

Šrajbrtová, Markéta (2016): „*Odbory se poradí, jak dál tláčit na mzdy*.“ Hospodářské noviny. 7. 9. 2016. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://archiv.ihned.cz/c1-65428840-odbory-se-poradi-jak-dal-tlacit-na-mzdy>.

Tröster, Petr, Knebl, Pavel (2014): *Zákon o kolektivním vyjednávání: komentář*. Praha: Wolters Kluwer.

Další použitá literatura

Brada, Zdeněk et al. (2009): *Sborník Realizace cílů projektu z pohledu ČMKOS a ASO: posilování sociálního dialogu*. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů ve vydavatelství Educa Service.

Pinková, Aneta (2011): *Zaměstnavatelské a podnikatelské organizace v ČR. Prosazování organizovaných zájmů*. BRNO: Institut pro srovnávací politologický výzkum Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity (ISPO).

Internetové zdroje

Administrativní registr ekonomických subjektů (ARES) Nedatováno. (cit. 2017-05-20). Dostupné z http://www.info.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz.

Adresář. ČMKOS. 2017. (cit. 2017-01-03). Dostupné z <https://www.cmkos.cz/adresar>.

Cíle a poslání. ASO ČR. 2017. (cit. 2017-04-04). Dostupné z <https://www.asocr.cz/obsah/64/cile-poslani/881>.

CVVM (2017): *Důvěra vybraných institucí veřejného života*. (cit. 2017-04-01). Dostupné z <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/politicke-ostatni/4267-duvera-k-vybranim-institucim-verejneho-zivota-brezen-2017>

CVVM (2012): *Odbory a jejich role ve společnosti*. (cit. 2017-05-01). Dostupné z <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/demokracie-obcanska-spolecnost/1556-odbory-a-jejich-role-ve-spolecnosti-kveten-2012?highlight=WyJucyAxMjA1Il0=>.

ČMKOS. 2017. (cit. 2017-03-01). Dostupné z www.cmkos.cz.

ČMKOS (2013): *Metodika ČMKOS k vlivu nového občanského zákoníku na zákoník práce a na oblast pracovně právních vztahů od 1. ledna 2014*. (cit. 2017-02-17). Dostupné z http://vos.cmkos.cz/file_download/1213971989/Metodika+%C4%8CMKOS+k+nov%C3%A9+%C3%BAprav%C4%9B+postaven%C3%AD%2C+pr%C3%A1v+a+povinnost%C3%AD+odbo.doc.

Odborové struktury a vztahy mezi nimi. ČMKOS. 2017. (cit. 2017-05-05). Dostupné z <https://www.cmkos.cz/obsah/294/odborove-struktury-vztahy-mezi-nimi/13212>.

Parlament. ČMKOS. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <https://www.cmkos.cz/obsah/298/parlament/13214>.

Program ČMKOS 2014-2018. ČMKOS. 2017. (cit. 2017-05-05). Dostupné z <https://www.cmkos.cz/obsah/263/program-cmkos-2014-2018/13308>.

ČSSD (2017): „*Dlouhodobý (základní) program ČSSD.*“ ČSSD.cz. (cit. 2017-05-28). <https://www.cssd.cz/program/dlouhodoby-program-cssd/>.

Facebook. Kateřina Valachová. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z <https://www.facebook.com/valachova.katka/>.

Hlasování Poslanecké sněmovny č. 86 ze dne 9. listopadu 2011. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=54977>.

Hlasování Poslanecké sněmovny č. 586 ze dne 8. února 2006. 2017. (cit. 2017-03-03). Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=42643>.

Historie České strany sociálně demokratické. ČSSD. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <https://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/>.

Historie křesťanských odborů. Nedatováno. (cit. 2017-04-04). Dostupné z http://www.krestanskeodbory.cz/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=1&Itemid=2.

Konec zaměstnavatelů v ČR? Hospodářská komora vůbec nerozumí dnes prezentovaným požadavkům odborářů. HKČR 2016. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.komora.cz/aktualni-zpravodajstvi/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/konec-zamestnavatele-v-cr-hospodarska-komora-nerozumi-dnes-prezentovanim-pozadavkum-odboraru.aspx>.

Legislativní pravidla vlády. Vláda ČR. 2017 (cit. 2017-02-02). Dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/ppov/lrv/dokumenty/legislativni-pravidla-vlady-91209/>.

Odborové struktury a vztahy mezi nimi. ČMKOS. 2017 (cit. 2017-05-01). Dostupné z <https://www.cmkos.cz/obsah/294/odborove-struktury-vztahy-mezi-nimi/13212>.

Odbory v Mitasu vybojovaly zaměstnancům vyšší mzdy. OS ECHO. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.os-echo.cz/odbory-v-mitasu-vybojovaly-zamestnancum-vyssi-mzdy/>.

Odbory vyzývají občany – nevolte strany pravicové vlády P. Nečase. ČSSD. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <https://www.cssd.cz/aktualne/aktuality/vyzva-cmkos-k-obcanske-verejnosti-v-souvislosti-s-krajskymi-a-senatnimi-volbami-2012/>.

ODS (2017): „*Silný program pro silné Česko – Občanská demokratická stran.*“ ODS. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.ods.cz/volby2017/program>.

OECD. Statistics. Trade Union Density. (cit. 2017-05-28). Dostupné z http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN.

OSZ ČMKOS (2017): „*Poslankyně Jana Hnyková navrhovala zvýšení platů v sociálních službách o 6 %. Neuspěla.*“ osz.cmkos.cz. 10. 1. 2017. (cit. 2017-05-05). Dostupné z <http://osz.cmkos.cz/cz/clanky/7-12-2016-hnykova-navrhla-zvyseni-platu-v-socialnich-sluzbach-sekce.aspx>.

Podíl nezaměstnaných osob v ČR a krajích, 2005-2016. Český statistický úřad. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/cr_od_roku_1989_podil_nezamestnanych

Prohlášení hospodářské komory - Reakce HK ČR na mítink ČMKOS s názvem „Konec levné práce“. HK ČR. 2017. (cit. 2017-05-05). Dostupné z <http://www.komora.cz/clanek-155.aspx>.

Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2015. Český statistický úřad. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2015>.

Připomínkové řízení. Výkladový slovník portál ODOK. 2017. (cit. 2017-03-15). Dostupné z <https://help.odok.cz/vykladovy-slovník/-/wiki/V%C3%BDkkladov%C3%BD%20slovn%C3%ADk/P%C5%99ipom%C3%ADn%C3%A9%20%C5%99%C3%ADzen%C3%AD>

Rada hospodářské a sociální dohody. Status RHSD. 2017. (cit. 2017-02-02-). Dostupné z <https://www.vlada.cz/assets/ppov/tripartita/Statut.pdf>

Realisté. 2017. „33 realistických kroků vpřed.“ [Realisté.cz](http://www.realiste.cz) (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.realiste.cz/program.pdf>.

Rok zasedání 2015, 115. – 124. zasedání RHSD – Vláda ČR. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z https://www.vlada.cz/cz/ppov/tripartita/plenarni_schuze/zaznamy_z_jednani/rok-2015--115---122--zasedani-139692/.

Rok zasedání 2016, 125. – 131. zasedání RHSD – Vláda ČR. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z https://www.vlada.cz/cz/ppov/tripartita/plenarni_schuze/zaznamy_z_jednani/rok-2016--125--zasedani-140495/.

S premiérem o navýšení platů herců. Herecká asociace. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z <http://www.hereckaasociace.cz/aktuality/s-premierem-o-navyseni-platu-hercu/>.

Sněmovní tisk č. 362 k občanskému zákoníku. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?O=6&T=362>.

Sněmovní tisk č. 1153 k novele zákoníku práce. 2017. (cit. 2017-03-03). Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=1153&O=4>.

Stanovisko prezidenta republiky k tisku 1153/0. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.psp.cz/doc/00/01/48/00014895.pdf>.

Stanovy ASO schválené Valnou hromadou dne 12. prosince 2016. ASO ČR. 2017. (cit. 2017-04-04). Dostupné z <https://www.asocr.cz/obsah/63/stanovy-aso-schvalene-valnou-hromadou-dne-12-prosince-2016/17854>.

Stanovisko Českomoravské konfederace odborových svazů k návrhu občanského zákoníku ze dne 02. 02. 2011. ČMKOS. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <https://www.cmkos.cz/obsah/223/stanovisko-ceskomoravske-konfederace-odborovych-svazu-k-navr/12105>.

STEM (2014): Názory občanů na odbory. (cit. 2017-05-01). Dostupné z <https://www.stem.cz/nazory-obcanu-na-odbory/>.

Tisková zpráva Hospodářské komory ČR. HK ČR. (2005): „*Prezident HK ČR Jaromír Drábek k návrhu nového Zákoníku práce.*“ (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://www.komora.cz/aktualni-zpravodajstvi/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2017/archiv-tiskovych-zprav/tiskove-zpravy-2005/prezident-hk-cr-jaromir-drabek-k-navrhu-noveho-zakoniku-prace.aspx>.

Tisková zpráva Hyundai Motor Manufacturing Czech (HMMC) (28. 3. 2017). „*Dnes byla podepsána kolektivní smlouva v HMMC.*“ (cit. 2017-03-30). Dostupné z http://www.hyundai-motor.cz/?rubrika=media_zprava&id=489.

Tripartita. Vláda ČR. 2017. (cit. 2017-02-02). Dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/ppov/tripartita/tripartita-139224/>.

Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000. Justice.cz. 2017. (cit. 2017-02-02). Dostupné z http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/vecny_zamer_OZ_2000.pdf

Volby do zastupitelstev krajů konané dne 12. 10. 2012. Český statistický úřad. 2017. (cit. 2017-05-28). Dostupné z <http://volby.cz/pls/kz2012/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20121012>.

Zástupci OSPO a Aholdu se dohodli na navýšení mezd. OSPO. 2017. (cit. 2017-05-15). Dostupné z <http://www.ospo.cz/zastupci-ospo-a-aholdu-se-dohodli-na-navyseni-mezd/>.

Zdeněk Škromach: Životopis. 2014. (cit. 2017-04-03). Dostupné z <http://www.skromach.cz/item/zivotopis-ing-zdenek-skromach>

Zvýšení platů čeká učitele už od září. MŠMT. 2017 (cit. 2017-05-05). Dostupné z <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/zvyseni-platu-ceka-ucitele-uz-od-zari>.

Legislativa

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 2/1991 Sb., zákon o kolektivním vyjednávání

Zákon č. 84/1990 Sb., zákon o právu shromažďovacím

Zákon č. 83/1990 Sb., zákon o sdružování občanů, zrušen k 1. 1. 2014

7. Přílohy

Rozhovor s Richardem Falbrem

Jaká byla situace v odborech po pádu komunistického režimu? Do té doby byly součástí Národní fronty...

Až do velké demonstrace na Václavském náměstí dne 23. listopadu 1989, kam přišli dělníci v čele s Petrem Millerem (*během Sametové revoluce organizoval podporu pro revoluci mezi dělníky v ČKD, později byl ministrem práce a sociálních věcí a poslancem za Občanské hnutí*), nebylo jisté, jak se k revoluci odbory postaví a zda ji podpoří. Po té demonstraci bylo zřejmé, že to má starý režim spočítané. Českým odborům se po revoluci povedla jedna věc, která se nepovedla v žádné jiné postkomunistické zemi. Získaly veškerý majetek bývalého ROH. Tedy rekreační objekty, hotovost a vše ostatní přešlo na novou konfederaci. Bohužel během let se většina majetku rozprodala, ale na začátku se majetek dělil tak, že každý odborový svaz dostal 190 korun za člena. České odbory se tak vyhnuly konfliktu, jenž existoval skoro všude. Totiž že ty staré odbory přežily a nové byly bez prostředků. Po revoluci začala odborová organizovanost klesat. Odbory především doplatily na malou privatizaci, kdy se prodávaly v dražbách provozovny okresních podniků. První, co majitel udělal, byl zákaz pracovníků být v odborech. Ve větších podnicích se odbory udržely. Dnes je situace taková, že se lidé do odborů bojí vstoupit. Vliv odborů poklesl v celé Evropě.

Jak odbory zvládly rozdělení Československa?

Když mělo dojít k rozdělení Československa, slovenská část konfederace se postavila za rozdělení a čekalo se, co řekne česká část. Klaus si s námi tehdy sjednal schůzku a chtěl znát naše stanovisko. My jsme proti rozdělení nevystoupili.

Byl jste předsedou ČMKOS v letech 1994 až 2002. Scházela se tripartita i za premiéra Václava Klause?

Tripartita existovala a nálada v ní byla dobrá. Během té doby nedošlo k žádnému velkému konfliktu, snad kromě stávký železničářů (*pzn. v únoru roku 1997*). Klaus chtěl, aby transformace proběhla klidně. A udělal jednu věc, jež odborům prospěla. Mzdovou regulaci. Řeklo se, o kolik se mohou zvýšit mzdy, většinou k tomu docházela po jednání s Českou národní bankou. Tripartita se scházela dle potřeby, neměli jsme naplánované schůze.

Změnil se sociální dialog s nástupem sociálnědemokratického premiéra Miloše Zemana?

Situace byla lepší. Já měl k Zemanovi vždy otevřené dveře, chodil jsem za ním na vládu. Byl velmi pracovitý. Nikdy odborům neublížil.

A jak by mohl ublížit?

Nikdy nás nezesměšnil ani nevystoupil proti tomu, jak se na tripartitě jednalo. Tripartita je vůbec zajímavá instituce. Vůbec v nejhorším stavu byla za Nečase (*pozn. premiéra za ODS Petra Nečase v letech 2010 – 2013*). Ten na ni ani moc nechodil.

Byla doba, kdy by se tripartita nescházela vůbec?

Scházela se vždy. I kvůli cizině, aby se vědělo, že se v této zemi vede sociální dialog. České odbory byly vždy ve srovnání s odbory v jiných postkomunistických státech hodnoceny jako nejlepší. Evropská odborová konfederace měla po revoluci zájem zjistit, jak odbory v postkomunistických zemích fungují. Vysílala své představitele, aby se podívali.

Jaká je role odborů v politickém systému ČR?

Mají se věnovat tomu, proč vznikly. Tedy zastávat se pracujících, bránit je proti porušování jejich práv a dbát na to, aby měli slušné mzdy i postavení. Do politiky by se plést neměly. Můžou vyjadřovat sympatie k jedné či druhé straně, která řekne, že požadavky odborů chápe a bude je prosazovat, bude-li mít úspěch ve volbách. Ale nic víc. Už padly návrhy, aby odbory založily vlastní stranu. Už nevím, čím nápad to byl. Ale zamítlo se to. To by byl konec odborů.

Proč?

Mají si hledět svého a sympatizovat se stranami, které řeknou ano, to a to my vám zaručíme. Nic víc. Představa, že by ČMKOS založila stranu, by nedopadla dobře. Mně by se líbilo, kdyby vždy před volbami vystoupily odbory a řekly, koho volí. Jenže to se nikdy nestalo, nesouhlasila by s tím řada členů, která volí někoho jiného. Přece kdyby odboráři volili jednotně, ČSSD by nemohla prohrát. Navíc zde stále je ta pachut' z komunistické éry.

Do politiky by se dle vás odbory neměly plést. Odbory mohou být apolitické, když se jedná o kolektivní vyjednávání v podnicích na dejme tomu lokální úrovni. Ale když jdou na tripartitu, tak to už politika je, ne?

Já vím, ale je omezená tím, s čím odbory na tripartitu jdou. Samozřejmě odbory mají z logiky věci blíž k levici.

Vztah odborů s ČSSD se odlišuje od vztahu k ostatním stranám, že?

Odbory mají z logiky věci blíž k levici. Pravicový odborář, to je hovadina. Sociální demokracie se nikdy nemůže vůči odborům vymezit, už od svého vzniku proklamovala, že bojuje za práva pracujících. Ta propojenost s ČSSD řadě členů vadí. V minulosti se říkalo, že odbory jsou převodovou pákou KSČ, řada lidí proto odmítá úzké propojení s jakoukoli stranou. S komunisty je to těžké, podpořili by odbory vždycky, ale lidem se to nelíbí a já se jim nedivím. KDU-ČSL má pochopení. Pravicové strany se vždy vymezovaly. S TOP 09 se nemá cenu bavit.

Co považujete za významný úspěch odborů za vašeho působení v čele ČMKOS?

Fungující tripartitu. Neútočilo se na nás. Nyní taky ne, všechny politické strany jsou si vědomi toho, že řada jejich voličů může být členem odborů. Za další úspěch považuji hladký průběh transformace.

Jaký je nejúčinnější nástroj prosazování zájmů odborů?

Osobní kontakty a respekt, který si člověk zjedná. Stávky jsou až poslední řešení. Dnes je téměř nemožné zorganizovat generální stávku.

Rozhovor s Milanem Štěchem

Je rozdíl mezi sociální dialogem za pravicové a levicové vlády?

Mezi sociálním dialogem za pravicové vlády a za levicové je velký rozdíl. Jsou země, v nichž ten rozdíl tak markantní není. Příkladem je Německo, kde křesťanští demokraté uznávají sociální dialog a sociálně-tržní hospodářství a jeho programové cíle naplňují. V ČR je to jinak. Už v devadesátých letech Václav Klaus neuznával žádné korporace ani na straně zaměstnavatelů, ani na straně odborů. Sociální dialog považoval za něco, co zdržuje naplňování jeho programových cílů. Tím byl poznamenán přístup pravice jako takové, ale je rozdíl mezi přístupem jednotlivých pravicových stran. Formu sociálního dialogu je schopna akceptovat KDU-ČSL, zejména to bylo znát v době předsedy Josefa Luxe.

Jak tedy vypadal sociální dialog v době Vašeho předsednictví?

V roce 2002 byla ve vládě a premiérský post obsadila ČSSD. Projevila podporu kolektivnímu vyjednávání, rozšiřování kolektivních smluv vyššího stupně a především se podařilo obhájit udržení samostatného zákoníku práce. Ten byl modernizován a reagoval na aktuální

problematiku sociálně demokratickým způsobem, který je běžný v Evropě. Ale zákoník práce a celá oblast sociálního dialogu i za sociální demokracie ve vládě visela ve vzduchoprázdnu, protože ochota partnerů zaměstnavatelů vést skutečný rovnoprávný otevřený seriózní a sociální dialog byla silně narušena z devadesátých let. Zaměstnavatelé se sice účastnili sociálního dialogu, ale de facto věděli, že zase přijde období, kdy dialogu nebude dáván takový prostor. Považovali to za období, kdy to s těmi odbory musí nějak vydržet, protože věděli, že zase přijde doba, kdy povedou sociální dialog ještě formálněji, protože nebude potřeba. Zapustit kořeny opravdovému sociálnímu partnerství západního stříhu, které pomohlo hlavně Německu vybudovat silný sociální stát, se u nás nepodařilo. I proto, že se u nás ideologicky nálepkovalo (odbory, to je levice, to je komunismus). Přitom české odbory byly těmi západoevropskými respektovány jako nejmodernější a velmi proreformní v porovnání se zeměmi postkomunistického bloku. Dokládá to, že první sjezd Evropské odborové konfederace v tomto postkomunistickém prostoru se konal tady v Praze krátce po mém nástupu do funkce. Sociální dialog zde ale mohl sehrát větší úlohu, kdyby se partneři od začátku brali vážně. Ale veřejnost i média byla nakloněná jednomu scénáři, jenž byl ztělesněn v osobě Václava Klause.

Jaké to mělo reálné dopady na fungování sociálního dialogu? Scházela se vůbec tripartita za pravicových vlád?

Tripartita se formálně scházela. My jsme dokonce jednou před koncem volebního období z tripartity odešli, protože ta jednání byla enormně formální. Vedením tripartity byl tehdy pověřen ministr financí Ivan Kočárník. Pravicoví premiéři se do čela tripartity nikdy nepostavili, až později Petr Nečas. Například Mirek Topolánek se tripartity prakticky neúčastnil, přišel možná dvakrát, urazil zástupce zaměstnavatelů i zaměstnanců a dal najevo, že tripartita je pro něj zlo. Takže negativně se to projevilo na straně postavení zaměstnanců v České republice. Důkazem je ta levná pracovní síla. Podporu nemělo ani kolektivní vyjednávání v podnicích. Pokud bylo jasné, že je tripartita na úrovni státu pouze formální a že ji premiér i členové vlády zpochybňují a že každou akci odborů považují za vracení ČR před rok 1989, budilo to u lidí nedůvěru v odbory. Členové odborů se obávali, že nemají-li nahoře dostatečnou podporu, ve své firmě se práva na sociální dialog nedovolají. My jsme tehdy připravili protestní akce, ale řada lidí se stavěla proti nám. I ti, již by měli z kolektivního vyjednávání užitek, uvěřili té propagandě, že odbory jsou zpátečnické.

S nástupem levicových vlád se to změnilo?

Za dob vlády Miloše Zemana a Vladimíra Špidly, jenž byl odborům velmi nakloněn, to bylo lepší. Podařilo se udržet legislativu. Odbory měly dobré odborné zázemí a mnoho lidí, jež prošlo odbory, skončilo v ministerských či náměstkovských funkcích. V minulosti bylo známo, že řada lidí na ministerstvu práce a na dalších resortech prošla resorty odborných oddělení odborů.

Podařilo se v době pravicových vlád odborům vůbec něco ovlivnit?

Podařilo se udržet zákoník práce, ovlivnit kroky v oblasti sociálního zabezpečení, ať už to byly věci týkající se započítávání doby do nároku na důchod či boj odborů za dostupné veřejné školství a zdravotnictví. Odbory vlastně nahrazovaly tehdy slabou opozici. Pamatuji si, že komunisté měli nerealistický program a špatnou pověst. Sociálním demokratům chybělo odborné zázemí, a tedy čerpali z odborných materiálů odborů. A odbory tehdy neměly nikoho jiného, kdo by s našimi studiemi, analýzami a stanovisky pracoval v parlamentu.

Jaká je role odborů v politickém systému České republiky?

Myslím, že jsme ovlivnili politickou scénu, přelomem let 1996/1997 byli politici stále více ochotni pracovat se stanovisky odborů. Díky odborům se nerozbily veřejné služby, dopady reformy nebyly bolestivější a podařilo se udržet zákoník práce a na něj navazující právní předpisy, například o nemocenském pojištění.

Mimo to si odbory vždy před volbami dělají odbornou analýzu programů stran a ty ukazují, kde se strany nebo hnutí shodují s názorem odborů. S takovými stranami je možné vyjednávat, jak co vidí odbory a co by mohly strany prosazovat. Stanoviska odborů nemohla pravice ani největší oponenti nikdy zpochybnit, že nejsou založeny na odborné bázi. Mohli namítat, že jsou příliš levicové nebo že neodpovídají jejich záměrům, ale nemohli zpochybnit, že stojí na argumentech, faktech a číslech.

Co Vás přivedlo do politiky?

Bývalí politici pravice. Kdysi jsem do parlamentu přinesl poslancům nějaké materiály a potom tam diskutoval s novináři, poslanec Čermák (pozn. Petr Čermák, poslanec za ODS v letech 1996 až 1998) vykřikoval, že by mě měla vyvést parlamentní stráž, kdyby existovala. Pak prezident Václav Havel hovořil o Senátu jako o komoře, jež by neměla být kopií Poslanecké sněmovny, ale zástupcem občanské společnosti. Tak jsme s kolegou Falbrem nabídky od ČSSD kandidovat za ni využili.

Takže ta propojenost s ČSSD je zřejmá.

Evropská tradice je jasná. Pravicové strany měly vždy blíže k podnikatelům a zaměstnavatelům a levicové k hnutím, jako jsou odbory. Je to dáno programovou orientací. Zákonitě vždy očekávají odbory více od levicových vlád a často za jejich vládnutí více demonstují a vystupují pomocí krajních prostředků, protože cítí, že více vybojují.

I pomocí stávky?

I pomocí stávky. I když v České republice se stávkovalo a stávkuje málo, ale demonstrace jsou běžnější. Za pravicových vlád si odbory říkají, že stejně nic nesvedou. Není ale možné říci, že když lidé více demonstují a stávkují za levicové vlády, jsou více nespokojení. Oni především více očekávají.

Můžete mi dát nějaký příklad tlaku odborů za levicové vlády?

Možná, že Špidlova vláda padla pod tlakem odborů. Dělal ústupky Čtyřkoalici, což mu vyčítaly především odbory. Někdo z jeho pádu obviňuje mě osobně, ale jeho vedení tehdy něco slíbilo a nedodrželo. Dokonce se Špidla vyhýbal jednání tak dlouho, až nakonec řekl, že je mu to líto, ale odbory budou v tom či onom poraženy. To byl předvečer konce jeho vlády.

Měly by odbory deklarovat svou ideologickou shodu s ČSSD jasněji?

Odbory nikdy neřekly, koho volí. Jsou si vědomy pozůstatku z minulosti, kdy byly de facto součástí Národní fronty, jež všechny společenské subjekty včetně odborů podřídila pod sebe. Členové se po revoluci báli, aby na veřejnost nepůsobilo špatně, kdyby byly pod vlivem jedné strany, opět jakousi převodovou pákou.

Ale my jsme před každými volbami, i krajskými či senátními, připravili podklady pro odborové svazy a členskou základnu, kde bylo popsáno, jak se požadavky odborů promítly nebo nepromítly do právních předpisů, co kdo podpořil a kdo ne. Šlo o takový informační servis, jak se chovaly politické strany k požadavkům odborů a zaměstnanců a také byly k dispozici analýzy volebních programů stran. Víme, že naši členové nevolí jen levici a nedělali jsme si iluze, že nějak zásadně ovlivníme volby. Ale možná několik procenty ano.

Jak se tvářila ČMKOS na vaši aktivní účast v politice?

Naše (pzn. Milana Štěcha a Richarda Falbra) pozice v odborech zůstala velmi silná, byla dána schopností jasně sdělovat programové priority a bojovat za ně. Já nechtěl jít do politiky, ale dohnalo mě to, že jako místopředseda ČMKOS jsem měl na starosti vnější vztahy. Proto jsem

chodil do parlamentu a viděl, jak předpojatě někteří přistupují ke stanoviskům odborů a řekl si, že potřebuji být mezi nimi. Díky tomu, že jsem se stal senátorem, jsem měl průkazku, s níž jsem mohl kamkoli v dolní i horní komoře. A to je výhoda. Moje angažmá v politice nevyplývalo z osobní potřeby, ale z nutnosti najít větší prostor a sílu pro prosazování požadavků odborů tam, kde se o tom rozhoduje.

Takže členská základna nemá nic proti tomu, aby byl odborář současně politik?

Možná je její část trochu ovlivněná tím pohledem z minulosti. Zahraniční odboráři nemohli pochopit, proč se tak štítíme politických stran. Být odborář a s nikým z politiky se nebavit, to by byl odborář jen na papíře. Důležitý je výsledek. Je dobře, kdy členská základna kontroluje funkcionáře z pohledu občanské společnosti. Funkcionář je povinen hledat prostor a místo pro prosazování požadavků odborů. Mějme naše členy aktivní ve všech stranách, ochotných podporovat sociálně tržní hospodářství.

Chybí zde zákon o odborech?

Západní odbory nám zákon o odborech nedoporučily. Filozofie práva je taková, že zákon omezuje. Při existenci Ústavy ČR, jež říká, že můžeme vše, co není zakázáno, je výhoda, že nemáme zákon o odborech. Mohla by totiž přijít pravicová vláda, v jednom zákoně provést změny a odbory omezit. Při nynější legislativě by musela pracně provést legislativní kroky v mnoha normách.

Co považujete za významný úspěch ČMKOS z doby, kdy jste byl jejím předsedou?

Do konfederace jsem přivedl svazy z kultury, včetně herecké asociace, a ČMKOS tak rozšířil o portfolio zvláštní skupiny inteligence. Podařilo se nám udržet zákoník práce, jenž byl enormně atakován, a svedly se o něj tvrdé boje. Proti nám tehdy vystupovala i KDU-ČSL, reprezentovaná Miroslavem Kalouskem, jenž ke spolupráci přizval Jaromíra Drábka za Hospodářskou komoru ČR. V době levicových vlád rostly reálné mzdy, i když ne o tolik, o kolik bychom si přáli. Odbory hrály úlohu i v tom, že se prudce neprodlužoval důchodový věk a udržela se solidarita v důchodovém systému a veřejné zdravotnictví. Povedlo se vytvořit lepší obraz českých odborů v zahraničí než doma. Bez odborů, zejména ČMKOS by postavení zaměstnanců v naší zemi bylo podstatně horší, vzpomenu např. útoky na zrušení zaměstnaneckých benefitů, zejména stravenek.

Rozhovor s Jaroslavem Zavadilem

Jaký je rozdíl mezi sociálním dialogem za pravicové a za levicové vlády?

Když vládne levicová vláda, dostávají trochu víc odbory. Když pravicová, tak zaměstnavatelé. Vždycky se lobbovalo z jedné, nebo z druhé strany. Byl jsem svědkem tripartitních jednání od devadesátých let. Za mě platil nepsaný zákon, že když se nemohli partneři dohodnout, tak se za každou stranu zvolil vyjednávač. Bohužel za stranu odborů jsem to byl vždycky já (*pzn. mezi roky 2006 až 2010*).

Tři se dohodli snáze než větší skupina?

Přesně. Byli jsme schopni se nakonec nějak dohodnout a každý jsme měli autoritu v tom svém prostředí, dohody platily.

Můžete mi nějak přiblížit to vyjednávání?

Vyjednávání je záležitost, která má nějakou tradici. Vyžaduje to autoritu, vyjednávání je řemeslo, ke kterému nemůže zasednout každý. Vyžaduje sociální inteligenci, komunikaci. Jako odboráři jsme byli nuceni jednat s každým, náš cíl byl vždy se dohodnout. Jinak se vyjednává, když zastupuji pět procent a jinak, když 70. Odborové organizace by také měly mít na mysli, že musí mít finanční prostředky.

To platí pro vyjednávání i mimo území tripartity.

První úroveň vyjednávání je na podnikové úrovni. Druhý stupeň je odvětvové a pak konfедераční vyjednávání. Konfederace byla zřízena, aby se vytvořil protipól vůči vládě, s níž konfederace vyjednávala a to už byla tripartita. Konfederace není pro kolektivní vyjednávání, k jediné dohodě tripartita dospěla v roce 1994 (*pzn. takzvaná Generální dohoda*).

Neměl by existovat zákon o tripartitě?

Já byl vždy proti tomu. Mělo by to být o gentleman agreement.

V čem spočívá vztah mezi odbory a ČSSD?

Moderátoři a redaktoři nás často označovali za nějaký béčkový tým sociální demokracie a já vždycky říkal, že mi jsme áčko. To je moje rétorika. My jsme měli vždy velmi dobrý potenciál a dokázali jsme konkurovat jakékoli vládě z hlediska argumentace, odborné přípravy, analýzy a vyjednávání. My nejsme žádnou převodovou pákou, my se chováme svým způsobem a

dáváme najevo, co se nám nelíbí.

Ale nějaká podobnost programů zde je.

Ano, my jsem instituce, která má velmi vyvinuté sociální cítění, což inklinuje k levici. Tak proč bych s ní nekomunikoval. Sblížení s ČSSD je skutečně v programech. Jsme ale ochotní vyjednávat s kýmkoli, komunisté mají také velký politický potenciál. Nelze říkat, že s nimi nic nechceme mít. Tím, že jsme nebyli schopní se s tou partají po roce 1989 vyrovnat, za což bych tehdy bojoval, tak s nimi musíme jednat. Ano, i s komunisty lze vyjednávat.

Stála by ČSSD o větší spolupráci s odbory? Kdyby ji volil každý odborář, nikdy by nemohla prohrát volby.

Já myslím, že ano. Byť dnes jsem ve službách ČSSD, myslím, že postoj ČMKOS je správný. My nejsme přece instituce, která by měla komukoliv lézt do postele. Platí jedno, padni komu padni. Jsme podezíraví vůči jakékoli vládě. Programově jsme si blízcí s ČSSD, s komunisty, možná někdy s lidovci. Vždycky jsem odmítal, aby odbory šly do politiky. To ale mluvím o instituci, ne o konkrétních lidech, naopak konkrétních lidí by v politice mělo být co nejvíc.

Napříč spektrem?

Napříč spektrem. V policech chybí právě lidé, kteří jsou z toho podhoubí, ať už je to podhoubí dělnické nebo technické, to je škoda.

Co považujete za úspěch ČMKOS v době vašeho předsednictví?

Za mě bylo krizové období. Já do té funkce ani nechtěl, ale nakonec jsem se stal předsedou. Za velký úspěch považuji, že jsme udrželi zdravotnictví, zákoník práce, dokázali jsme je udržet ve standardech, v jakých doposud byly.

Můžete být konkrétní?

Uhájili jsme to, co jsme potřebovali. Zdravotnictví zůstalo veřejné. Neprošlo, aby byl povinný druhý pilíř důchodového pojištění. Udrželi jsme to, že se nepodařilo prosadit v zákoníku práce, aby byla výpověď bez udání důvodů.

Rozhovor s Josefem Středulou

Neexistuje žádný zákon o odborech ani o tripartitě. Jaké jsou tedy institucionální nástroje prosazování zájmů odborů?

Historicky byla touha, aby zákon o odborech existoval. Ale bohatě stačí mezinárodní úmluvy, česká ústava, zákoník práce a zákon o kolektivním vyjednávání, jenž je specifický. Určuje, jak probíhá kolektivní vyjednávání a má vazbu na stávkou nebo podobné náležitost. Určuje, jak se kdo může nebo musí dohodnout, ono to není taxativní. Tyhle čtyři okruhy stačí, abychom měli, co potřebujeme. Například v Belgii odbory po zákonné stránce neexistují, ale to je odlišná situace protože tam se právní řád vyvíjel jiným způsobem. Není to zdaleka tak sešněrované jako ve středoevropském prostoru. Princip je založen na svobodě vyjadřování, svobodě sdružování a obhajování práv slabšího, což je v tomto v pracovním poměru zaměstnanec.

Lze říct, že existují nějaké formální, tripartita a připomínkové řízení, a neformální možnosti, jimiž odbory mohou vstoupit do legislativního procesu?

Dá se říct, že ano. Ale samozřejmě to všechno souvisí s tím, zda odborová organizace je či není odborně zdatná. Můžete mít připomínkové místo nebo chodit na tripartitu, ale když nebudete mít odborné zázemí, které připraví dovednost a schopnost pracovat, nemůžete prosadit vůbec nic, protože můžete říkat úplné bláboly. Není to jen o tom legislativně technickém formálním prostředí, ale o té schopnosti, dovednosti a taktice a nástrojích, které člověk používá. To tvoří formální či neformální vliv.

Čili ta taktika je dána tím, že můžete předkládat své analýzy, stanoviska či návrhy, jež mají odborný základ?

My přistoupili do druhé fáze a to je to, že uděláme si vizi, nejen analýzy. Pro nás je důležitější to, co se odehraje do budoucna. Máme lidi, kteří jsou naprosto výjimeční, naši makroekonomové jsou opravdu špičky v ČR. Ta naše síla je v tom, že jsme schopni předvídat budoucnost. Některá politická rozhodnutí, která jsou přijata, mohou mít konsekvence, které si politik nechce nebo není schopen připustit. Snažíme se být o krok vpřed a vědět, jaké bude mít co dopady. Jestliže byla v roce 2013 v listopadu velká říjnová bankovní revoluce (*pzn. zahájení intervencí ČNB za slabou korunu*), my byli první, kdo zareagoval, že to je škodlivé. Nebo nyní otázka digitalizace, čtvrté průmyslové revoluce. My dopředu řešíme otázku technologickou, ale i otázku dopadu na společnost.

Můžete mi dát nějaký příklad toho, kdy kdo vaši analýzu převzal a zapracoval?

Ono už je to tak, že naše analýzy jsou výraznou částí odborné veřejnosti. Bez ohledu na to, jestli je to někdo z politiky nebo podnikatel nebo či univerzita. Důvod je zřejmý, naše analýzy mají svou hodnotu v tom jiném pohledu na věc. Nám se daří předvídat tu budoucnost, nikdo dnes nezpochybňuje analýzy odborů a bylo by hloupé, kdyby to někdo udělal. Pojmenovali jsme, proč je problém se mzdami, analyzujeme otázku produktivity práce, jak se vyvíjí, jestli roste, nebo klesá. Naše makroekonomické prognózy jsou odlišné od těch mainstreamových.

Kam je zasíláte?

Na všechna místa, o kterých si myslíme, že by tam měla být. Tedy Senát, Poslanecká sněmovna, ministerstva, do médií, a vysoké školy. Není tajemství, že Martin Fassmann (*pzn. hlavní ekonom ČMKOS*) patří do sboru poradců premiéra, Jaroslav Šulc (*pzn. makroekonom ČMKOS*) do sboru poradců předsedy Senátu, Jaroslav Ungerman (*pzn. makroekonom ČMKOS*) do sboru poradců ministra financí. Takže se náš obsah samozřejmě promítá. Není problém, aby každý, kdo má zájem, od nás slyšel náš názor. Naše analýzou paradoxně nezestárnou. Jsme až sami překvapeni, jak jsou trvalé, jdou nadčasové bez ohledu na politické směry.

Na 14. září plánujete další setkání v rámci kampaně Konec levné práce. Jak dnes hodnotíte, čeho dosáhla?

Lepší sociální kampaň v České republice nebyla.

Na základě čeho to tvrdíte?

Celou dobu to sleduji. Jsem v odborech od roku 1990 a sociální kampaně jsou problematické. Politické tu jsou běžné a také spousta produktových. Ale v tomto případě jsme učebnicový příklad pro sociální marketing. Není to jen můj pohled. Potvrzuje ho zpětná vazba od lidí od marketingových specialistů přes reakce zaměstnavatelů. Kampaň dostala směr i kontext, konec levné práce není zdaleka jen o konci levné práce, je o veřejných financích, o službách, o daních a o pocitech lidí. Souvisí s tím obrovské množství věcí. Kampaň, to je už pojem, navíc dnes všechny politické strany dávají jasně najevo, že nízká cena práce je reálný problém.

Budou nějaký dílčí kampaně jako byla Konec levných učitelů a Konec laciných herců?

Už jsou. Konec levných řidičů a konec levné práce v obchodě, to je případ Albertu a dalších. Pokud přijdou další, bude to na rozhodnutí příslušného odborového svazu.

Co lze od setkání očekávat?

Před volbami představíme, jakým způsobem se díváme na volební programy volebních stran.

To už se dělo i v minulosti?

Ano. Plus porovnáme to, co politické strany udělaly v praktickém životě nebo jak hlasovaly u klíčových zákonů.

Jaká je role odborů v českém politickém systému?

To je těžké říct. Ta pozice se pohybuje v čase. Je to různé. Jiná pozice nastává, když jsou vlády liberální. Jiná, má-li ve vládě nějakou roli třeba nějaká levicovější politická strana. Ať už si kdokoli myslí cokoli, odbory stály i těsně před pády vlád. Poprvé se začaly bouřit proti přístupu Klausovy vlády v roce 1995, důvod pro největší demonstraci po revoluci na Staroměstském náměstí s 80 tisíci lidmi byl zásah vlády do penzijního systému. To si lidé ještě mysleli, že jsme blázni. My jsme byli na počátku považováni za něco spíš zvláštního, přicházeli jsme s věcmi, se kterými nikdo nebyl ochoten přijít. Kam ta politika směřuje, jaké to bude mít důsledky pro lidi, co to znamená a to se nerado slyšelo.

Za liberální vlády to začalo být horší a horší, přibližně v roce 2011 začala velmi silná reakce, že takto to dál nejde. Skončilo to tou obrovskou demonstrací v roce 2012, jíž se účastnilo 150 tisíc lidí. To už znamenalo, že odbory se dostaly do jiné pozice ve společnosti. Výsledkem bylo, že odbory začaly hovořit za větší díl společnosti, než samy reprezentují. To je ten průlom ve vnímání odborů. Důsledkem byly i výsledky parlamentních voleb.

Takže to mohu chápat tak, že odbory tu jsou taky od toho, aby nastavily vládě zrcadlo a nahradily opozici, je-li slabá?

Ale není to úmysl, není to cíl. Je to tak, vyvažujeme ve společnosti názor toho slabšího a to je z našeho pohledu zaměstnanec, rodič, důchodce, lidé z minoritních, menší politické subjekty. Ale není to otázka politického zabarvení vlády, měli jsme spory se sociálnědemokratickým premiérem Vladimírem Špidlou i Jiřím Paroubkem.

Máme ještě daleko zodpovědnější roli. Za Nečasovy vlády se projednávala otázka svobody protestu. Byla snaha omezit stávky, omezit demonstrace. Součástí legislativy je, kde lze a kde nelze demonstrovat a za jakých podmínek. Jenže řada věcí, které my pokládáme za principiálně za špatné, se zrodí v Poslanecké sněmovně. Zákon dlouhodobě znal, že v okolí do sta metrů od

Poslanecké sněmovny nesmí být demonstrace. To by bylo neakceptovatelné. Nemá být sklením mezi parlamentem a lidmi.

Tak to se v zákoně objevilo primárně proto, aby nikdy nemohl být ohrožen zákonodárný proces. My jsme vyargumentovali, aby bylo možné demonstrovat na Malostranském náměstí. To je dnes spolu s Letenskou ulicí vhodný prostor pro demonstraci. Řekli jsme, že není důvod, aby neměli lidi prostor vyjádřit svůj názor před místem, kde se o nich rozhoduje.

Jaký je rozdíl mezi sociálním dialogem za pravicové a za levicové vlády?

Je diametrálně odlišný. Mám tu výhodu, že jsem byl u sociálního dialogu jak u současného kabinetu, díky němuž je nejlepší, co kdy byl, a toho předchozího. Dnes je férový, opravdu se tripartita schází každý měsíc. Věci se předjednáávají. Vláda, než má rozhodovat, nejdříve konzultuje se sociálními partnery a poté teprve jde na rozhodnutí vlády. Daná věc se načte, přeruší se projednávání na vládě, pak jedná tripartita a pak znovu vláda. Kabinet stojí o to, aby zazněl názor zaměstnavatelů a zaměstnanců, protože může být velmi relevantní. Z tohoto pohledu se kvalita sociálního dialogu projevuje v dalších věcech. Historicky poprvé se sešla tripartita se slovenskou stranou. Naše shoda se zaměstnavateli je až devadesátí pěti procentní. Neshodneme se v pohledu na minimální mzdu a zákoník práce, ale to je skoro tak vše.

Takže dohodu blokuje vláda?

Zpravidla ano. Je to docela drsné. Není pravda, že je neslučitelný vztah mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, jenže spor je více viditelný a zdá se, že je nad vším. Ale tak to není. Tripartita přijímá celou řadu důležitých závěrů, ty vzkazy pan premiér využívá ve vztahu k ministrům. Ti se na jednání seriózně připravují. Mnohdy jsme iniciátory věcí, které jdou na vládu. Naposledy dlouhodobá nemocenská. Sociální partneři jsou zapojeni do dalších aktivit. Jsou součástí porady ekonomických ministrů, součástí rozhodování ve vztahu k evropským fondům (*pzn. Rada pro Evropské strukturální a investiční fondy, ESIF*), jsme součástí rady pro konkurenceschopnost u pana ministra Bělobrádka.

Vztah mezi odbory a ČSSD je specifický, souhlasíte?

Sociální demokracie vznikla díky odborům, v Čechách je to historická záležitost. Nepolitické odbory, to nejsou odbory. Odbory nezávislé na politice, to taky nelze říct. Protože politická rozhodnutí s odbory souvisí. Nadstranickost je správný pojem. My nejsme politická strana. A taky to tak zůstane, naši nezávislost může deklarovat, že nejsem členem žádné politické strany

a to je výhoda. Můžeme své vzkazy posílat všem stranám. Jestli si nějaká strana převezeme část našeho programu, a jsou politické strany programově vzato více na naší straně, je to v pořádku. Náš cíl je ochrana zaměstnanců, zcela logicky bude naše rétorika odlišná vůči těm, co prosazují podobné věci a těm, co je neprosazují.

Dobře, a co členové odborů, kteří se individuálně v politice angažují?

Je to naprosto v pořádku, žádný střet zájmů. V obou komorách může být lékař, učitel, proč by tam nemohl být odborář. Naši členové pokrývají celé spektrum. Máme lidi, kteří nemají problém hlasovat jak pro pravicové strany, tak pro levicové. Kdysi jsme si s mým mateřským svazem (*pzn. OS KOVO*) dělali průzkum, jak vypadá ta politická orientace členů. Vyšel nám přesný střed, ideální politický střed.

Když jste zmínil OS KOVO neboli kováky, jsou často hlasitější a viditelnější než ostatní svazy. Například v souvislosti s prosazováním zákoníku práce v letech 2005 a 2006 byl OS KOVO první, kdo pohrozil demonstrací. Byl výraznější než konfederace.

To už tak bývá. Když je to tematicky o platech, ozývá se OS KOVO, když o pracovních podmínkách těžce zaměstnaných, narazíte na OS pracovníků hornictví, geologie a naftového průmyslu. Ta škála u nás je veliká.

Co je nejučinnější nástroj prosazování zájmů odborů?

Nebát se.

Nebát se a nekrást (smích)?

To se u nás nemůže stát. Nikdy se nemůže stát, aby odborový předák či předačka byli závadoví lidé. Po všech stránkách, lidsky i pracovně, protože takový by si nezískal lidi a neposlouchali by ho. Vždycky je dobré, když je zvolen ten, koho lidi berou za přirozeného vůdce. U předáka se musí snoubit mnoho vlastností, jedna z hlavních empatie, schopnost převtělit se do pozice toho, kdo vám říká své starosti. Zároveň musí být dobrý vyjednávač. A to je mimochodem nejlepší průprava pro politika.